

ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม : กรณีศึกษา ชุมชนธรณีคำ
แขวงโคกแฝก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

วุฒิชัย สายบุญจวง

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2554

ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม : กรณีศึกษา ชุมชนชนชั้นค่า

แขวงโลกแฟก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

วุฒิชัย สายบุญจง

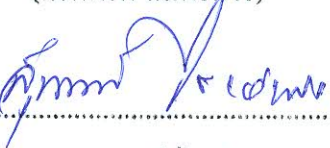
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

รองศาสตราจารย์..........อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)

ศาสตราจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร. สนิท สมัครดาร)

รองศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร.คอมพล สุวรรณกิจ)

รองศาสตราจารย์..........คณบดี
(ดร.สุรสิทธิ์ วชิรขจร)

วันที่ 12 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม : กรณีศึกษาชุมชนชนบท แขวงโคกแฝก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
ชื่อผู้เขียน	ว่าที่ร้อยตรีวุฒิชัยสายบุญจวง
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
ปีการศึกษา	2554

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะของความเป็นธรรมการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน และปัญหาอุปสรรคตลอดจนแนวทางแก้ไขข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) จำนวน 15 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสในชุมชน ตัวแทนสตรี และตัวแทนเยาวชนที่มีบทบาทในงานพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลได้ยึดหลักตรรกะเทียบเคียงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องควบคู่บริบท (Context) โดยใช้สถิติพรรณนาประกอบ

ผลการศึกษา พบว่า ความหมายของความเป็นธรรม คือ การมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การได้รับโอกาสต่างๆ ตามสิทธิของความเป็นมนุษย์และมีความเที่ยงธรรมไม่เอียงเอียง การได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันการไม่เบียดเบียนและละเมิดสิทธิของกันและกัน มีความโปร่งใสและไม่เอารัดเอาเปรียบกัน

ลักษณะหรือสิ่งบ่งชี้ถึงความเป็นธรรมประกอบด้วย การรักษาคำพูดและรักษาสัญญาจะเป็นวิธีการที่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นได้ หากช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนลดลงไม่มีความเหลื่อมล้ำในสังคม ประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสต่างๆ ที่ควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการทะเลาะหรือขัดแย้งกัน การใช้สิทธิ การรับการช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาและรับสวัสดิการจากรัฐมีความเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการทำงานการแสดงออก และแสดงความคิดเห็นไม่มีการกีดกันในสังคม เป็นผลจากการที่ได้รับความเป็นธรรม

วิธีการสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน ใช้วิธีการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า อันไหนถูก อันไหนผิด อันไหนควรทำและไม่ควรทำ การใช้วิธีการการกระทำตนเป็นแบบอย่าง และการคุ-ลงโทษ การยกตัวอย่างและสถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่างในการถ่ายทอด การพูดคุยเป็นการส่วนตัวและการใช้สถานการณ์เฉพาะหน้าเป็นแนวทางในการแก้ไข

ปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นธรรม ในทัศนะของชาวชุมชน คือ การเห็นแก่พวกพ้องและประโยชน์ส่วนตน ความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกัน การไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน การชิงดีชิงเด่นกันและความเห็นแก่ตัว

แนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคสำคัญ ในทัศนะของชาวชุมชน คือ การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง และการไม่คอร์รัปชั่น การการพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำ การพูดคุยเจรจาและการใช้สถานการณ์เฉพาะหน้าเป็นแนวทาง และผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและรู้จักเสียสละ

ข้อเสนอแนะสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นธรรม ในทัศนะของชาวชุมชน คือ ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนร่วม การสร้างความเข้าใจและใช้เวลาในการเสริมสร้าง

สถาบันสำคัญ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในชุมชน ในทัศนะของชาวชุมชน คือ 1) สถาบันครอบครัว เริ่มที่หัวหน้าครอบครัว ต้องมีความยุติธรรมให้กับทุกคนในครอบครัวก่อน ควรมีการปลูกฝังเรื่อง การไม่เอาเปรียบ ไม่ชิงชัง ไม่แข่งขันกัน การไม่เห็นแก่ตัว ความซื่อสัตย์และการให้รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันครอบครัว 2) โรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ผู้บริหาร ที่ไม่ควรจะเก็บเล็กเก็บน้อย หรือการไม่คอร์รัปชั่นไม่ทุจริต และหลักสูตรการเรียนการสอนควรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องของเป็นธรรม โดยเฉพาะเด็ก ควรมีการฝึกให้รู้จักในเรื่องของการบริจาค การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และครูก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เช่น ต้องแสดงความรักอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ควรเลือกรักที่รักที่ชัง และควรที่จะต้องสอนและทำตัวเป็นตัวอย่างให้กับนักเรียน 3) สถาบันทางศาสนา ควรนำเอาคำสอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความยุติธรรมมาสอนประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ผู้นำศาสนาต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่เอาเล็กเอาน้อย ไม่เอาเปรียบหรือคดโกง ผู้บริหารมัชยิดอัน ได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น ต้องมีการอบรมเรื่อง ความเป็นธรรม ความยุติธรรมหรือการปลูกฝัง ให้อยู่ในจิตใจของคนให้ได้ 4) สถาบันการปกครอง (ผู้นำ) ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างและต้องวางตัวเป็นกลาง รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม รับฟังความคิดเห็นของประชาชน

ข้อเสนอแนะสำคัญจากการศึกษา คือ ควรมีการพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงและรับฟังความคิดเห็นของกันและกันในหมู่ชาวชุมชนด้วยกัน ควรจัดระบบการไกล่เกลี่ยให้เอื้อกันและกัน เน้นค่านิยมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิต โดยเฉพาะการให้ผู้น้อยเข้าหาผู้ใหญ่ และควรใช้เวลาในการทำความเข้าใจ เพื่อความแน่ใจและเพื่อความเห็นพ้องต้องกัน

ABSTRACT

Title of Thesis	The Perceived Fairness of the Muslim Community: A Case Study of Torraneekom, Khok Fact, Nong Chok, Bangkok
Author	Acting ² Lt. Wuttichai Saybunjaung
Degree	Master of Arts (Social Development Administration)
Year	2011

The objectives of this research were: to investigate the definition of fairness and its characteristics in the community's view; to study methods for creating fairness in accordance with ways of life of the Muslim suburban community, which was surrounded by changing environment of the capital city; and to find out the problem of fairness, and solutions for creating fairness. This research also recommended several fairness-making approaches. The major research also method was the in-depth interview of 15 key-informant, including the formal and informal community leader, some senior citizens of community, the religious leader, the female group leader and youth with active roles in the community. In order to analyze data, the logical analysis in comparison with concepts, theories, relevant researches and the social context was utilized. In addition, descriptive statistics were used to further analyze the data.

The research results were:

The definition of fairness was about equality. Human shall receive justly and impartially based on their right. He/She shall be treated equally by the state practices, and they shall be equally protected in line with the law. No one shall abuse or violate other people's right. The concept of transparency and non-exploitation behavior shall be applied all.

Characteristics of fairness comprised of the following. First people should try to keep their words and promises. Second, the income disparity among people should be decreased, and there should be no social disparity anymore. Third, the people should have an equality of opportunity. Fourth, there should be no societal conflict. Fifth, the people should fairly receive developmental supports and social welfares from the state. The principles of the freedom of work, the freedom of expression and the non-discrimination practices should be applied for all.

Methods to create fairness used by the community were: frankly speaking with the people in the community about right and wrong behaviors; leading by example; blaming and punishing for badly behavior; and explaining by raising some situations as example.

Problem of fairness-making derived from: one's focusing on self-interest and patronage system; the error communication; practices of prejudice, egocentric, self-centered and competing for a better position.

The solutions to those problems in the community's views were to stop self-interest practices, patronage system and corruption. Other ways to solve problems were: the regular meeting, discussing, explaining and negotiating among community people; the utilizing of immediate situation as example for explanation; and the good leader who were usually contribute themselves to the society.

Recommendation for creating fairness was that everybody must learn how to dedicate themselves for others. They should try to understand each other and spending time in for fairness-making.

There are several important institutions related to the fairness-making. First is the family institution. The family leader must provide justices to everyone in the family. The behaviors of non-egocentric, and non-exploitation should be implanted among family's members. Honesty and kindness should also be instilled. Second, the educational institutions must begin with the uncorrupt administrations. The institutions' curriculums should comprise of fairness matters. Students should be trained about donation and kindness practices. Teachers must lead by example, and they must express their love to students equally. Third was the religious institution. The religious leader should act neutrally, and not to take on any side. The religious institution was the community's leader that he/she must lead by example and act neutrally. He/she should contribute himself or herself for society and listening to the people

Recommendations deriving from the research were: (1) the people in the community should regularly meet, discuss and explain to each other (2) the reconciliation system should be established by stressing on values in accordance with the culture and senior citizens; and (3) People in the community should spend time together to understand each other and to seek for consensus within the community.

Key word: fairness, creating, way of life of community, problems

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงด้วยดี เนื่องจากความช่วยเหลือ คำแนะนำ และกำลังใจต่างๆ ที่สำคัญ และมีคุณค่ายิ่ง

ขอขอบพระคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่ให้ความอนุเคราะห์เงินสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณิ ไชยอำพร ที่กรุณาเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้ความเมตตาในการแนะนำ สั่งสอน รวมทั้งให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ตลอดจน ศาสตราจารย์ ดร.สนิท สมัครการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมพล สุวรรณภู ที่กรุณาให้คำแนะนำ คำปรึกษา จนวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ ประธาน คณะกรรมการ และชาวชุมชนธณีคำ*(นามสมมติ) แขวงโคกแฝก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร และภาคส่วนต่างๆ ที่ให้ความอนุเคราะห์และให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณ เพื่อนๆ พี่ๆ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และเพื่อนๆ จากมหาวิทยาลัยนเรศวรทุกคน ที่ให้กำลังใจ ความช่วยเหลือ และไถ่ถามตลอดเวลา ที่ทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณบุคคลทั้งสองที่มีค่ายิ่งต่อข้าพเจ้า คือ คุณพ่อ คุณแม่ สำหรับการอบรมเลี้ยงดู กำลังใจและความช่วยเหลือตลอดเวลาที่ผ่านมา ความสำเร็จในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอบอบแต่ท่านทั้งสอง นอกจากนี้ที่ลืมเสียมิได้ คือ น้องอ้อฟ น้องใจ และพี่ๆภาคพิเศษรุ่นที่ 18 กรุงเทพฯ ทุกท่านที่เป็นกำลังใจให้ตลอดเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ท้ายสุด ขอขอบพระคุณผู้มีพระคุณทุกท่าน แม้จะเอ่ยนามไม่ได้ทั้งหมด แต่พระคุณของท่านจะอยู่ในใจของข้าพเจ้าเสมอ

วุฒิชัย สายบุญจวง

กันยายน 2554

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.4 ขอบเขตการศึกษา	6
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	7
บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม	10
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิม	23
2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรม	28
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม	55
2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	66
2.6 แนวคิดนำในการศึกษา	68
บทที่ 3 วิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล	
3.1 วิธีการศึกษา	70
3.2 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	71
3.3 แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	71
3.4 การรวบรวมข้อมูล	72

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	73
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
4.1. บริบทของชุมชน	75
4.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	86
4.3 ตัวอย่างการสัมภาษณ์เจาะลึก	90
4.4 ผลการศึกษาความหมายความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน	102
4.5 ผลการศึกษาลักษณะของความเป็นธรรมของชาวชุมชน	103
4.6 การเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน	110
4.7 ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม	112
4.7.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค	113
4.7.2 ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม	114
4.8 สถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรมในชุมชน	115
4.9 สรุปภาพรวมความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน	116
4.10 บทสรุป	121
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการศึกษา	126
5.2 ข้อเสนอแนะ	128
บรรณานุกรม	129
ภาคผนวก	133
ประวัติผู้เขียน	139

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แสดงการจัดกลุ่มการให้ความหมายของความเป็นธรรม	52
2.2 แสดงการจัดกลุ่มการให้ความหมายการขัดเกลาทางสังคม	57
4.1 ข้อมูลประชากรชุมชนชนวนีค่า	77
4.2 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนอิสลามชนวนีค่า*	85
4.3 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	87
4.4 แสดงความหมายความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน	103
4.5 แสดงลักษณะความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน	104
4.6 แสดงวิธีในการเสริมสร้างความเป็นธรรม (ครอบครัวดั้งเดิม)	110
4.7 แสดงวิธีในการเสริมสร้างความเป็นธรรม (ครอบครัวสร้างใหม่)	111
4.8 แสดง ปัญหา และอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม	112
4.9 แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ในการเสริมสร้างความเป็นธรรม	113
4.10 แสดงข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม	114
4.11 แสดงสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม	115

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 การเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน	121

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีพอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์ ตลอดจนเป็นแหล่งที่มาของปัจจัยในด้านต่างๆ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัยของมนุษย์ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เช่นเป็นแหล่งที่มาของวัตถุดิบและผลผลิต ใช้เป็นที่รองรับในการทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนให้ความรื่นรมย์แก่จิตใจและยังเป็นที่รองรับของเสียของเหลือเศษจากขบวนการผลิตและการบริโภคของมนุษย์ ดังนั้นบริการต่างๆ ที่มนุษย์เราได้รับจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงช่วยให้มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้และสามารถทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น

ในขณะที่อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตทางอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางการเกษตรและอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนการขยายพื้นที่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ อีกทั้งพฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบันมีพฤติกรรมแบบบริโภคนิยมหรือการบริโภคแบบฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นและเกินกว่าฐานะของตน อันสืบเนื่องมาจากความต้องการให้มีชีวิตที่ดีขึ้น มีความสะดวกสบายมากขึ้นหรือแม้แต่ความต้องการความร่ำรวยเองก็ตาม

จากความต้องการดังกล่าวได้ส่งผลให้ทรัพยากรที่มีอยู่เกิดความไม่เพียงพอกับความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่เพียงพอกับพฤติกรรมการบริโภคที่เกินความจำเป็นของมนุษย์ จนเป็นผลให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างจำนวนประชากรกับจำนวนทรัพยากรธรรมชาติฉะนั้นมนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องเพิ่มปริมาณสินค้าอุปโภคบริโภคจึงต้องหาวิธีการและอาศัยความได้เปรียบที่มีอยู่ทั้งอำนาจ อิทธิพล และเครื่องมือต่างๆ มาแสวงหาทรัพยากรเพื่อนำมาเป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ให้กับตนเอง จนส่งผลให้เกิดการแข่งขัน

การแย่งชิงและเกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรของกลุ่มคนต่างๆมากขึ้นตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้อิทธิพลเพื่อเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งนับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ได้นำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นธรรมในหลายๆด้าน และลักษณะของความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรนั้น มักเป็นในลักษณะของการแย่งชิง เข้าใช้ครอบครอง หรือการจัดการเพื่อประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ และความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรดังกล่าว จะเกิดขึ้นทั้งระหว่างประชาชนกับภาครัฐ กับผู้มีอิทธิพล หรือระหว่างประชาชนด้วยกันเอง และผลพวงที่ตามมาจากความขัดแย้งดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ความเสียเปรียบและความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับ และได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมามากมาย เช่น ปัญหาความยากจน อาชญากรรม การทำลายสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งทางการเมือง การแย่งชิงทรัพยากรรุนแรงขึ้นและทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยยิ่งห่างมากขึ้น และที่สำคัญ คือ ปัญหาการแตกแยกของคนในสังคม ที่คนในสังคมมีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ของส่วนรวม หรืออาศัยความได้เปรียบเข้ามาครอบครองทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง ประกอบกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และสังคมไทยเป็นสังคมที่ขาดความเป็นธรรมในทุกๆทาง ทั้งทางเศรษฐกิจ ทางกฎหมาย ทางสังคมทางการเมืองการปกครอง และเป็นต้นตอของปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาความยากจน อาชญากรรม การทำลายสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งทางการเมือง

จึงกล่าวได้ว่า ความเป็นธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ดังที่ ประเวศ วะสี (2553) ได้อธิบายว่า ความเป็นธรรม เป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน ถ้ามีความเป็นธรรม ผู้คนจะรักกันมากและรักส่วนรวม ถ้าขาดความเป็นธรรมก็จะเกิดความขัดแย้งและความรุนแรง ผู้คนจะมีพฤติกรรมทางลบต่างๆ ดังนั้นจุดลงตัวใหม่จึงอยู่ที่ความเป็นธรรม

วิสัยทัศน์ประเทศไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 จึงได้มุ่งสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” และมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา ดังกล่าว โดยการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงปัจจัยการประกอบอาชีพ แหล่งทุน โครงสร้างพื้นฐานและทักษะความรู้ ที่จะเป็นฐานการประกอบอาชีพที่มั่นคง รวมทั้งโอกาสทางธุรกิจ นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทยทุกคน มีความเท่าเทียมกัน ในการเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานอันพึงมีพึงได้ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค รวมทั้งสร้างความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจของระบบบริหารราชการแผ่นดิน บนพื้นฐานของการใช้หลักนิติธรรม หลักคุณภาพและจริยธรรมและหลักผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ สนับสนุน

ให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำและลดความขัดแย้งในสังคมไทย และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ว่าด้วยความเสมอภาค ระบุว่า บุคคลย่อมเสมอภาคกันในทางกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่าง ในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้อีกทั้ง แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ระบุว่า การบริการราชการแผ่นดินต้องให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและความมั่นคงของประทศอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม และในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ต้องพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณูปการ ตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ และแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ระบุว่า รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการใช้ให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรมและทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550. ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช, 2550: 34)

ในประเทศไทยมีประชากรทั้งหมดกว่า 65 ล้านคน ประกอบด้วยชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิมและชาวไทยคริสต์อีกจำนวนหนึ่ง ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ ส่วนประชากรที่นับถือศาสนาอื่นๆ อาทิ ศาสนาอิสลาม ก็มีจำนวนประชากรรองลงมา ซึ่งมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากกว่า 7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

ชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นชาวมุสลิมอีกจำนวนหนึ่ง ที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทย มีความเชื่อและภูมิใจในศักดิ์ศรีของชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเกิดจาก นบี อาดัม ที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นจากดิน คนทุกคนจึงเสมอภาคกันทั้งหมด ตามที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าสร้างมา ไม่มีใครในหมู่ผู้ใดเหนือกว่าชาติพันธุ์ใด และนอกจากนี้ ยังมีศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน

---

*นามสมมติ

ด้วยความแตกต่างทาง วัฒนธรรม ทางศาสนา ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้ทำให้เกิดช่องว่างทางความเข้าใจ และการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่รัฐที่มาจากภายนอก ทำให้คนท้องถิ่น รู้สึกว่าตนต้องประสบปัญหาหลายประการมากกว่าคนพื้นที่อื่น อันเนื่องจากทัศนคติหรือเจตคติที่สวนทางกัน ระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยประชาชนรู้สึกว่า มีอคติและถูกเหยียดหยามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและสังคมภายนอก และยังถูกปฏิบัติในลักษณะเป็นคนชายขอบ ไม่ได้ได้รับความเคารพให้เกียรติ แม้กระทั่งในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบศาสนกิจอย่างเสรี ตามวิถีชีวิตของอิสลาม ก็ต้องปรับเข้าสู่กฎเกณฑ์ของบ้านเมืองและกฎหมายที่ไม่สอดคล้องและไม่เอื้อต่อศาสนาอิสลาม และยังถูกมองว่าเป็นผู้ก่อความไม่สงบ ทำให้เกิดความหวาดระแวงและเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ประชาชนไม่เชื่อถือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะเห็นว่าสังคมมุสลิมมักไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐ เจ้าหน้าที่ไม่มีเอกภาพ ไม่มีศรัทธา ขาดความจริงใจ และเจ้าหน้าที่รัฐทำงานก็เพราะเห็นแก่เงินเดือน ยศศักดิ์ ขาดคุณธรรม ทำให้ประชาชนขาดความไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่ การประกันสิทธิความเสมอภาคไม่ถึงประชาชนในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในกระบวนการยุติธรรมภายใต้ศาลและองค์กรอื่นก็ยังเป็นปัญหา คือไม่มีข้อมูลให้ประชาชนทราบวิธีการจะมาใช้บริการและมีปัญหาในการสื่อสาร ไม่เคยรับทราบข้อมูลและไม่เข้าใจขั้นตอนสิทธิที่จะได้รับสวัสดิภาพและความคุ้มครองโดยรัฐ ประชาชนรู้สึกว่าได้รับความคุ้มครอง แต่ไม่แน่ใจว่าจะมีสวัสดิภาพและความปลอดภัย เพราะมีทั้งทหารและตำรวจรวมทั้งฝ่ายปกครองที่เข้มแข็งแต่กลับมีการกดขี่ การสอบสวนประชาชน ทั้งตำรวจและทหารจะใช้วิธีการซ้อมและกระทำทารุณการใช้ไฟฟ้าช็อตภายในร่างกาย และแม้จะเป็นนักเรียนนักศึกษา ก็จะถูกติดตามสอดส่องพฤติกรรมครอบครัวก็ถูกคุกคาม สิทธิทางการเมือง การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสามารถกระทำได้ แต่มีโอกาสน้อยในการเข้าร่วมรัฐบาล การเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะทำได้ยากลำบาก สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและการดูแลทางการแพทย์ ตลอดจนการประกันสังคมและบริการทางสังคมก็ได้รับบริการไม่ค่อยดี ในด้านการศึกษาและอบรม ไม่มีการบังคับใช้กฎหมายด้านการศึกษาอย่างจริงจัง เด็กเรียนไม่จบตามการศึกษาภาคบังคับก็ไม่มี การติดตามจากครู ซึ่งครูบางคนก็เน้นทำผลงาน เพื่อเพิ่มวุฒิและเงินเดือนให้ตนเองมากกว่าการสอนเด็กอย่างจริงจัง (นิเวศ อรุณเบิกฟ้า ,2554)

จากความขัดแย้งดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในสังคมมุสลิม ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในหลายๆด้าน และผลพวงจากความเหลื่อมล้ำดังกล่าว เป็นผลให้เกิดการเรียกร้องหาความเป็นธรรมในสังคมมุสลิม ทั้งจากนโยบายของภาครัฐและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิม และช่วยแก้ไขปัญหามาของชาวมุสลิมอย่างแท้จริงและสามารถสร้างความเท่าเทียม เสมอภาคและเป็นธรรมในสังคมมุสลิม ที่ถือว่าเป็นประชาชนกลุ่มน้อย

ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

นอกจาก ชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประสบปัญหาหลายประการมากกว่าคนพื้นที่อื่น อันเนื่องจากทัศนคติหรือเจตคติที่สวนทางกัน ระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยรู้สึกว่ามีอคติและถูกเหยียดหยามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและสังคมภายนอกและยังถูกปฏิบัติในลักษณะเป็นคนชาย ในทางกลับกัน มุสลิมอีกจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อื่น ซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์ที่แตกต่าง จากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น กลุ่มมุสลิมที่อาศัยอยู่ในแถบภาคกลาง ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง แต่รูปแบบการดำเนินชีวิตระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมก็สามารถผสมผสานเข้ากันได้เป็นอย่างดี มีการแบ่งปันกันในกลุ่มชนเดียวกันอย่างสันติ สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางศาสนา มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีต่อกัน คนไทยมุสลิมมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่เกิดเป็นชาวไทยและมีความสุขที่ได้มีอิสรภาพในการนับถือศาสนาอิสลาม (สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2550)

ชุมชนธณิคำ* เป็นชุมชนมุสลิมชุมชนหนึ่ง ที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรม อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวง อันเป็นศูนย์กลางของทุกกิจกรรมหลักของประเทศ และถูกถาโถมด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชุมชนก็ยังสามารถจัดระเบียบชุมชน ให้เกิดความเป็นธรรม ได้อย่างเท่าเทียมกันและเสมอภาค ประกอบกับเป็นชุมชนที่มีภาพของการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจประเด็นเรื่อง ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม โดยใช้ชุมชนนี้เป็นกรณีศึกษา เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ มาใช้เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างและส่งเสริม ความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมมุสลิมไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาความหมายความเป็นธรรมและลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ทำให้ทราบความหมายและลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน
- 1.3.2 ทำให้ทราบวิธีการเสริมสร้างและแนวทางการสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน
- 1.3.3 ทำให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข ตลอดจนข้อเสนอแนะ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาสาระ คือ ศึกษาในประเด็นแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นธรรมและแนวคิดเกี่ยวกับกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้ ความหมายและลักษณะของความเป็นธรรม วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยใช้แนวทางการศึกษาจาก แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นธรรมและแนวคิดเกี่ยวกับกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม สามารถสรุปได้ว่า ความเป็นธรรม หมายถึง การที่ชาวไทยมุสลิม มีความเสมอภาค และมีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงโอกาสต่างๆ ที่ควรจะได้รับ ตามสถานะ ตามสิทธิทางกฎหมาย สิทธิตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติเนื่องจากความแตกต่าง เพศ เชื้อชาติ ชนชั้น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม และในฐานะที่เป็นประชาชนกลุ่มน้อยที่ได้อาศัยอยู่ในสังคมไทย ด้านการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน สรุปได้ว่า การเสริมสร้างความเป็นธรรม หมายถึง วิธีการที่ชาวชุมชนใช้ในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกชุมชนธรมีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ในการศึกษา

1.4.3 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย คือ บุคคลที่อาศัยและตั้งถิ่นฐานถาวรในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาและประชาชนในชุมชน.

---

* นามสมมติ

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1.5.1 **ความเป็นธรรม** หมายถึง ความยุติธรรม ความถูกต้อง ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล ความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

1.5.2 **ชุมชน** หมายถึง ชุมชนชนธึคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีชาวมุสลิม ที่มีจุดประสงค์ร่วมกันได้มาอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยใช้ศาสนา ระบบเครือญาติและวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน

1.5.3 **ชาวมุสลิม** หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนธึคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพฯฯ

1.5.4 **อิสลาม** หมายถึง ศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือ

1.5.5 **มุสลิม** คือ ผู้นับถือศาสนาอิสลาม อันแปลว่า ผู้ศรัทธาผู้ภักดี

1.5.6 **ชีวิตคุณยา** หมายถึง ชีวิตในโลกปัจจุบัน

1.5.7 **หะดีษ** หมายถึง คำพูด

1.5.8 **อาซาน** หมายถึง การร้องเรียกของอิสลาม เพื่อให้เตรียมตัวทำการละหมาด

1.5.9 **อายัล** หมายถึง ความตาย

1.5.10 **สิทธิธรรมชาติ** หมายถึง สิทธิอันชอบธรรม ที่ครอบคลุมถึงเสรีภาพและความเสมอภาคในสังคม ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม เช่นสิทธิในด้านความคิด สิทธิด้านการนับถือศาสนา สิทธิด้านความเสมอภาคและสิทธิในทรัพย์สิน

1.5.11 **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม** หมายถึง วิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชน อันสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ ครอบคลุมทั้งระบบความเชื่อและระบบคุณค่า การทำมาหากิน การกินการอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและการดูแลสุขภาพร่วมกัน

1.5.12 **การมีส่วนร่วมของประชาชน** หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนเกี่ยวพันในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ทั้งในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหา โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผนตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ร่วมติดตามประเมินผลและรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงประชาชน ชุมชน และเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่

1.5.13 รัฐสวัสดิการ หมายถึง ระบบทางสังคม ที่รัฐให้หลักประกันแก่ประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ในด้านปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่นหลักประกันด้านสุขภาพที่ทุกคนมีสิทธิได้รับบริการป้องกันและรักษาโรคฟรี หลักประกันด้านการศึกษาที่ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาตามความสามารถ โดยได้รับทุนการศึกษาฟรีจนทำงานได้ตามความสามารถ

1.5.14 กิจยามะห์ หมายถึง วันสิ้นโลก/วันพิพากษา

1.5.15 ลักษณะของความเป็นธรรม หมายถึง ลักษณะประจำ หรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นธรรมของชุมชนธรรณีคำ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยเห็นได้จากวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

1.5.16 การเสริมสร้างความเป็นธรรม หมายถึง วิธีการหรือแนวทางที่ใช้ในการปลูกฝังหล่อหลอม หรือทำให้ความเป็นธรรมเกิดขึ้นและดำรงอยู่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ระบุว่า บุคคลย่อมเสมอกันในทางกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายภาพ หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ (รัฐธรรมนูญฉบับลงมติ 2552:10) และความเป็นธรรมถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน ถ้ามีความเป็นธรรมผู้คนจะรักกันมากและรักส่วนรวม ถ้าขาดความเป็นธรรมจะเกิดความขัดแย้งและความรุนแรง ผู้คนจะมีพฤติกรรมทางลบต่าง ๆ นานา (ประเวศ วะสี, 2553)

ดังนั้น ในการวิจัยเรื่อง ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม กรณีศึกษาชุมชน ธานีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาจึงได้ค้นคว้า เอกสาร เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีแนวคิดที่สำคัญในการศึกษาดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิม
- 2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรม
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม
- 2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 แนวคิดนำในการศึกษา

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

อิสลาม เป็นชื่อของศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลก กำเนิดขึ้น เมื่อประมาณปี ค.ศ.1153 ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งชื่อนี้ พระอัลเลาะห์ทรงใช้เรียกศาสนา ซึ่งพระองค์ ได้ทรงเลือก โมฮัมหมัด ให้เป็นศาสนทูต เพื่อเผยแพร่อ้อมนุษย์ชาติ (ขจิต บุรุษพัฒน์, 2519: 116)

2.1.1 ความหมายของอิสลาม

คำว่า อิสลาม เป็นคำที่มีความหมายรวมถึง ความสุข ความมั่นคง ภาวะสงบ ทางแห่งความสงบ และการยอมรับต่อสภาวะของพระผู้เป็นเจ้า อิสลาม มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมาจาก คำว่า สะละมะ แปลว่า เข้าไปในสันติ คำนี้ เป็นกริยา ของคำว่า สะลาม ซึ่งแปลว่า สันติ หรือความสงบ ตามความหมายนี้ อิสลาม จึงหมายถึง ศาสนาแห่งความสันติ นอกจาก แปลว่า สันติ และการยินยอม มอบกายและจิตใจให้แก่อัลเลาะห์แล้ว คำว่า อิสลาม ยังมีความหมาย ได้อีกอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวข้อง คล้ายคลึงกัน คือ การปฏิบัติตามพระประสงค์ของอัลเลาะห์ โดยนัยนี้ ผู้ที่นับถือศาสนา อิสลามจะแสวงสันติกับพระอัลเลาะห์ ด้วยการมอบกายและจิตใจโดยสิ้นเชิงต่อพระประสงค์ของ พระอัลเลาะห์ (ขจิต บุรุษพัฒน์, 2519: 116-117)

2.1.2 หลักการสำคัญของศาสนาอิสลาม

คัมภีร์อัลกรุอาน มีบทบัญญัติที่มุสลิมจะต้องยึดมั่น ซึ่งมี 2 ประการ คือ หลักศรัทธา 6 ประการและหลักการปฏิบัติ 5 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (เสาวนีย์ จิตหมวด, 2535: 16-89)

2.1.2.1. หลักการศรัทธาของศาสนาอิสลาม

ผู้ที่เป็นมุสลิม จะต้องศรัทธาในหลัก 6 ประการ ซึ่งเรียกว่า รุกนอิหม่าน ได้แก่

1) ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า

มุสลิมจะต้องศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว ไม่ตั้งสิ่งอื่นใดขึ้นเป็น ภาติทำการเคารพสักการะ พระเจ้าในศาสนาอิสลามมีพระนามว่า อัลลอฮ (ซุบฮา) และนอกจากที่ มุสลิมจะต้องศรัทธาว่ามีพระเจ้าเพียงพระองค์เดียวแล้ว มุสลิมจะต้องศรัทธาและยอมรับใน คุณลักษณะของพระผู้เป็นเจ้า (ในภาษาอาหรับ เรียกว่า ชิฟัตวาฮิบ สำหรับอัลลอฮ) เช่น พระองค์ ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงได้ยินทุกสรรพสิ่ง ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ตลอดจนในหัวใจของมนุษย์ ทรง สร้างสรรพสิ่งทั้งมวล ทรงเมตตา ทรงยุติธรรม ดังใจความในคัมภีร์อัล-กรุอาน บทที่ 112 โองการที่ 1-4 บัญญัติว่า จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด)ว่า อัลลอฮทรงมีอยู่องค์เดียว ทรงเป็นที่พึ่งของสรรพสิ่ง ทั้ง มวล ทรงไม่มีบุตร ทรงไม่ใช่มิตรของใครและไม่มีแบบอย่างใดๆ ที่เทียบกับพระองค์ได้

2) ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์

มลาอิกะฮ์ เป็นบ่าวของพระเจ้าประเภทหนึ่ง ที่มีคุณสมบัติแตกต่างไปจากมนุษย์ เช่น ไม่กิน ไม่ดื่ม ไม่นอน ไม่มีเพศ ไม่กระทำสิ่งใดตามอารมณ์ชอบ มนุษย์ไม่ทราบรูปร่างที่แท้จริง คือ ไม่อาจเห็นตัวตนได้ แต่มลาอิกะฮ์สามารถแปลงร่างต่างๆได้ตามบัญชาของพระเจ้า มลาอิกะฮ์ ถูกสร้างขึ้นมาเป็นจำนวนมาก โดยมีชื่อและหน้าที่ต่างกัน เช่น ญิบรออิล มีหน้าที่ นำโองการจาก พระผู้เป็นเจ้ามาถ่ายทอดให้แก่ท่านศาสดา (ศอลฯ) รอกีบ-อดีด ทำหน้าที่ บันทึกความดี ความชั่ว ของมนุษย์ อิสรออิล ทำหน้าที่ ถอดวิญญาณมนุษย์ออกจากร่าง มุนกัร-นกีร ทำหน้าที่ สัมภาษณ์ ผู้ตาย ณ หลุมฝังศพ ผู้ที่จะเป็นมุสลิมโดยสมบูรณ์ จะต้องศรัทธาว่า มลาอิกะฮ์ มีจริง ซึ่งการศรัทธา ในข้อนี้ เป็นดีแก่มนุษย์ ที่จะทำให้เขาทำความดีละเว้นความชั่ว เพราะแต่ละคนจะมีมลาอิกะฮ์คอย บันทึกความดี ความชั่วอยู่ตลอดเวลา พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ตอนหนึ่งว่า “จงกล่าวเถิด วิญญาณที่บริสุทธิ์ (มลาอิกะฮ์) ได้นำมันลงมาจากพระผู้อภิบาลของเจ้าด้วยความจริง เพื่อทรงตรัส หลักธรรมแก่ผู้ศรัทธาให้มั่นคงและเป็นทางนำและข่าวดีจากผู้นอบน้อม (16:102)

3) ศรัทธาในพระคัมภีร์

คัมภีร์ของศาสนาอิสลามมีชื่อว่า คัมภีร์อัล-กรุอาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ฉบับสุดท้ายที่ พระอัลลอฮ์ (ซุบฮานฯ) ประทานมายังมนุษยชาติ โดยผ่านทางท่านศาสดามูฮัมมัด (ศอลฯ) แต่ก่อนหน้านี้นี้ พระองค์ได้ประทานคัมภีร์ให้มนุษยชาติ โดยผ่านทางท่านศาสดาต่างๆมาแล้ว คัมภีร์ที่พระองค์ ประทานมาทั้งหมดมีจำนวน 104 เล่ม แต่ที่สำคัญมี 4 คัมภีร์ คือ

- 1) คัมภีร์ตารอด (The Old Testament) ประทานให้แก่บีรูซา (อภัยอิสลาม) หรือ โม เซส
- 2) คัมภีร์อินญีล (The New Testament) ประทานให้แก่บีอือซา (อภัยอิสลาม) หรือ พระเยซู
- 3) คัมภีร์ซาบูร ประทานให้แก่บีดาเวูด (อภัยอิสลาม)
- 4) คัมภีร์-อัลกรุอาน ประทานให้แก่ นบีมุหมัด (ศอลฯ)

คัมภีร์อัล-กรุอาน เป็นคัมภีร์ภาษาอาหรับ ที่พระเจ้าประทานแก่ท่านศาสดามูฮัมมัด เมื่อประมาณ กว่า 1400 ปี ซึ่งมุสลิมทั่วโลกถือว่าคัมภีร์เล่มนี้เป็นธรรมนูญแห่งชีวิตหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตมาตราบนานทุกวันนี้ “เราได้แสดงให้เห็นแล้ว คือ อัลกรุอาน ในภาษาอาหรับ เพื่อสุเจ้า (มูฮัมมัด) จะได้เข้าใจเรา เล่าเรื่องที่ดีที่สุดเข้าสู่ตัวสุเจ้า ถึงแม้ว่าในเวลาก่อนนี้ สุเจ้า เป็นผู้ที่ไม่เอาใจใส่ (12:2-3) แท้จริงเราได้ประทานคัมภีร์นี้แก่เจ้า (มูฮัมมัด) เพื่อมนุษยชาติ ด้วยสังขรณ์ ดังนั้น ผู้ใดปฏิบัติตามทางนำ ก็เพื่อตัวเขาเอง ดังนั้นแท้จริงเขาก็หลง (เป็นผลร้าย) ต่อตัวเขา

เองและเจ้า (มุฮัมมัด) มิใช่เป็นผู้พิทักษ์ (รับผิดชอบ) พวกเขา (30: 41) คัมภีร์นี้ไม่มีข้อกลางแกลง
ในนั้น เป็นทางนำสำหรับผู้สำรวมจากความชั่ว (1: 2)

4) ศรัทธาในบรรดาसानาตุต

มุสลิมจะต้องศรัทธาว่า พระเจ้าทรงคัดเลือกบุคคลในหมู่มนุษยชาติ ให้เป็นผู้
สื่อสาร นำบทบัญญัติของพระองค์มาสั่งสอนแก่มนุษยชาติ ทุกยุค ทุกสมัย ดังเห็นได้จากใจความใน
คัมภีร์อัล-กรุอาน ตอนหนึ่งว่า สำหรับทุกประชาชาตินั้นมีผู้นำ (13: 7) ผู้ที่ได้รับโองการจากพระเจ้า
สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) นบี หมายถึง ผู้ที่ได้รับโองการมาเพื่อปฏิบัติตามที่พระเจ้าเป็นผู้
เจ้าทรงใช้และงดเว้นในสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม โดยเฉพาะตนเองเท่านั้น ไม่มีหน้าที่ต้องเผยแพร่ต่อ
บุคคลทั่วไป

(2) รซูล เป็นนบีเช่นเดียวกัน แต่มีหน้าที่มากกว่านบี คือ ต้องนำ
โองการ ที่ได้รับจากพระเจ้ามาเผยแพร่แก่มนุษยชาติโดยทั่วไป เช่น นบีมูซา (อัลยอฮลาม) หรือ
โมเชส นบีสอาหรือพระเยซู (อัลยฯ) และนบีมุฮัมมัด (ศอลฯ)

5) ศรัทธาในวันพิพากษา

มุสลิมต้องศรัทธาว่า โลกนี้ (โลกคูนยา) เป็นโลกแห่งการทดลองที่ไม่มีจีรัง
จะต้องมีวันซึ่งแตกสลาย ซึ่งวันนี้เรียกว่า วันกียามะฮ หรือวันแห่งการพิพากษา เป็นวันที่ทุกชีวิต
จะต้องบังเกิดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อถูกชำระการงานที่เขาได้ประกอบไว้ในโลกนี้ ดังพระเจ้าทรงบัญญัติ
ไว้ในคัมภีร์อัล-กรุอานว่า และชีวิตแห่งโลกนี้ มิใช่อื่นใด เว้นแต่เป็นการละเล่นและการบันเทิง
และแน่นอนสถานในปรโลกนั้นดีกว่าสำหรับบรรดาผู้สำรวมตนจากความชั่ว สูเจ้ามิได้ใช้ปัญญา
คอกหรือ (6.32) เราได้กำหนดความตายในหมู่สุเจ้า และเราไม่ถูกกีดกันในการที่จะเปลี่ยนสภาพ
และทำให้สุเจ้าเกิดขึ้นในสภาพที่สุเจ้าไม่รู้ (50:60-1) สูเจ้า คิดว่าเราได้สร้างสร้างสุเจ้าเล่นๆและสุเจ้า
จะไม่ถูกนำกลับมาซึ่งเราระนั้นหรือ (23: 115) ไม่มีอะไรดอก นอกจากเสียงกัมปนาทครั้งเดียว
แล้วจงดูเถิด พวกเขาทั้งหลายถูกนำมาต่อหน้าเรา (36: 53) เมื่อได้ยินเสียงกัมปนาทก็ร้องขึ้นมา (ใน
วันสิ้นโลก) วันซึ่งมนุษย์หนีจากที่น่องของเขาและพ่อของเขาและภริยาของเขาและลูกๆของเขา
สำหรับแต่ละคนของพวกเขา ในวันนั้นจะมีงานยุ่ง ซึ่งทำให้เขาง่วง (จนไม่มีเวลาสนใจคนอื่น)
หลายดวงหน้าในวันนั้น จะผ่องใส หัวเราะร่าเริง แต่หลายดวงหน้าในวันนั้นจะมีฝุ่น ความหมอง
คล้ำจะปกคลุมเหล่านี้พวกเขา คือ มวลชนผู้ปฏิเสธ พวกชั่ววราม (80:33: 42) บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จง
ศรัทธามั่นในอัลลอฮและรซูล (มุฮัมมัด) ของพระองค์และคัมภีร์ได้ประทานแก่รซูลของพระองค์
และ (ในสัจธรรมของ) คัมภีร์ที่พระองค์ได้ประทานแต่ก่อนหน้านี้ และผู้ใดปฏิเสธในอัลลอฮและม

ลาอิกะฮ์ทั้งหลายของพระองค์และคัมภีร์ทั้งหลายของพระองค์และรซูลทั้งหลายของพระองค์และวันสุดท้าย ดังนั้น แน่นอนเขาได้หลงซึ่งการหลงอันไกลลิบ (4: 136)

6) ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาพการณ์

กฎกำหนดสภาพการณ์ คือ ระเบียบอันรัดกุมที่พระเจ้าได้กำหนดไว้ แก่จักรวาล แก่โลก แก่มนุษยชาติ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กฎที่ตายตัว เมื่อประสบกับผู้ใดแล้วหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุกอย่างดำเนินไปตามพระประสงค์ เช่น การถือกำเนิด ชาติพันธุ์ รูปร่างหน้าตา การโคจรของดวงดาว การแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ฯลฯ
2. กฎที่ไม่ตายตัว โดยดำเนินไปตามความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล กิจกรรมอยู่ในดุลพินิจของมนุษย์ ในอันที่จะใช้สติปัญญาที่พระเจ้าประทานมา เลือกปฏิบัติตามข้อห้าม ข้อใช้ต่างๆ

2.1.2.1. หลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

อิสลาม เป็นระบอบที่ประกอบไปด้วยโครงสร้างที่สำคัญทั้ง 2 ส่วน คือ หลักการศรัทธาและหลักการปฏิบัติ ดังนั้นมุสลิมที่สมบูรณ์ หรือ มุอมีน ไม่ได้ หากยังไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ ซึ่งการปฏิบัตินั้น อาจเท่ากับเป็นตัวบ่งชี้ถึงระดับของความศรัทธาของแต่ละบุคคลได้เช่นเดียวกัน

1) การปฏิญาณตน

หลักปฏิบัติหรือรูก่นของอิสลามประการแรก ถือได้ว่าเป็นหัวใจของการเป็นมุสลิม การปฏิญาณตน เป็นหลักปฏิบัติที่สรุปมาจากหลักความศรัทธา ที่แบ่งออกเป็นประการที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. การศรัทธาหรือการเชื่อ ในพระองค์อัลลอฮ์ (ซุบฮาน) และคำสั่งของพระองค์ คือคัมภีร์อัล-กรุอาน
2. การศรัทธาหรือการเชื่อ ในท่านศาสดามุฮัมมัด (สอล) และคำสอนรวมทั้งแบบฉบับของท่าน คือซุนนะฮ์

จากความศรัทธาดังกล่าว ในคำปฏิญาณตนในการเป็นมุสลิมและการเข้ารับ อิสลาม จึงมีใจความว่า “อัสฮะดุนลาอิลลาฮะอิลลัลลอฮ ะอัสฮะดุนนะมุฮัมมะดร์ซูลัลลอฮ มีความหมายว่า ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮและแท้จริง มุฮัมมัด เป็นศาสนทูตของอัลลอฮ. การปฏิญาณตน เป็นการประกาศ ทั้งให้ตนเองและให้ผู้อื่นทราบว่า วิถีในการดำเนินชีวิตหรือพฤติกรรมของเราในทุกอิริยาบถตลอดชีวิตนี้ จะอยู่บนครรลองของอิสลาม ที่มีพระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน เป็นธรรมนูญของชีวิต ที่จะต้องปฏิบัติตามแบบซุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (สอล) มาเป็นแบบฉบับในการดำเนินชีวิต หรืออาจกล่าวได้ว่า การปฏิญาณตนนี้

คือ การปฏิญาณว่าจะนำเอาอิสลามมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตหรือจะปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลาม

2) การละหมาด

การละหมาด ถือว่า เป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุด เป็นข้อปฏิบัติที่บังคับแก่มุสลิมทุกคน ทั้งชายและหญิง ซึ่งจะต้องปฏิบัติทุกวัน

คำว่า นะมาซหรือละหมาด ที่ใช้กันอยู่ในภาษาไทย คือ คำจากภาษาอาหรับว่า “อัศ-เสาะลาต” แปลว่า การขออนุญาตหรือการขอพร

การละหมาดได้ถูกกำหนด มาแก่มนุษยชาติ ตั้งแต่ก่อนสมัยท่านศาสดามูฮัมมัด (ศอลฯ) ดังตอนหนึ่งจากคัมภีร์อัล-กรุอัน ความว่า “เจ้า (อิบรอฮีม) อย่างนำสิ่งใดมาเป็นภาคแก่ข้า และจงทำให้บ้านของข้าสะอาด สำหรับผู้มาเวียนรอบและบรรดาผู้ทำละหมาดและบรรดาผู้โค้งและบรรดาผู้กราบ” (2:26)

การละหมาด คือ การแสดงซึ่งความเคารพยำเกรงในพระองค์อัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ) ซึ่งในอัล-กรุอัน พระองค์ได้ทรงลงโองการว่า และฉัน (อัลลอฮ) มิได้สร้างญินและมนุษย์ เพื่ออื่นใด (โดยไร้จุดหมาย) เว้นแต่ให้เคารพภักดีฉัน (51:56)

บุคคลที่ต้องละหมาด การละหมาดเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน ทั้งชายและหญิง ที่จะต้องปฏิบัติ จนวาระสุดท้ายของชีวิต โดยถือความจำเป็นเริ่มตั้งแต่บรรลุนิติภาวะ คือ หญิงเริ่มตั้งแต่เริ่มมีรอบเดือน และชายเมื่อเข้าสู่ความเป็นหนุ่ม แต่ก่อนที่จะถึงเวลานี้ ท่านศาสดา (ศอลฯ) ได้สั่งให้พ่อแม่ผู้ปกครองสอนลูกหลาน ให้ทำละหมาดตั้งแต่อายุยังน้อย ดังหะดีษ ที่ว่า

“ท่านทั้งหลาย จงสอนเด็กให้ละหมาดขณะที่เขาอายุ 7 ขวบและเมื่ออายุ 10 ขวบ หากเขาไม่ละหมาดก็จงตีเขาได้”

ส่วนผู้ที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องละหมาด ได้แก่ หญิงมีรอบเดือนและหลังคลอดบุตร ส่วนเวลาในการละหมาดนั้น จากตัวอย่างใจความในคัมภีร์อัล-กรุอัน บทที่20 โองการที่ 130 ได้กล่าวสรุปว่า อัลลอฮ (ซุบฮาฯ) ทรงกำหนดให้มุสลิมละหมาดวันละ 5 เวลา ได้แก่

1. เวลาอรุรุ่ง เรียกว่า ละหมาดซุบห. ปฏิบัติ 2 รอกาอัต
2. เวลากลางวัน เรียกว่า ละหมาดคุดริอ. ปฏิบัติ 4 รอกาอัต
3. เวลาเย็น เรียกว่า ละหมาดอัซรอ. ปฏิบัติ 4 รอกาอัต
4. เวลาพลบค่ำ เรียกว่า ละหมาดมักริบ. ปฏิบัติ 3 รอกาอัต
5. เวลากลางคืน เรียกว่า ละหมาดอิซา. ปฏิบัติ 4 รอกาอัต

ในการละหมาดทั้ง 5 เวลานี้ เรียกว่า เป็นฟัรฎู หมายถึง สิ่งจำเป็นที่จะต้องกระทำ การละหมาดฟัรฎูที่ดี คือ จะต้องให้อยู่ภายในระยะเวลาของละหมาดนั้นๆ และจะเป็นการดียิ่งขึ้น หากจะเริ่มละหมาด เมื่อเริ่มเข้าเวลา ดังโองการในอัล-กรูอาน คือ บรรดาผู้ที่ระวังรักษาละหมาดของเขา พวกนั้นแหละที่จะตกอยู่ในสรวงสวรรค์อันมีเกียรติยิ่ง (70:34-35) เมื่อเข้าเวลาละหมาดมุสลิมจะละหมาดที่ใดก็ได้ เช่น ที่บ้าน ที่ทำงาน บนยานพาหนะ ฯลฯ สำหรับชาย การละหมาดที่ดีที่สุด คือ การไปละหมาดรวมกันที่มัสยิด หากอยู่บริเวณที่ไม่ไกลไปจากมัสยิดจนเกินไป ซึ่งท่านศาสดา (ส้อลฯ) ได้กล่าวไว้ เช่น แท้จริงแบบฉบับแห่งทางนำ คือ การละหมาดในมัสยิด ที่มีการอะซาน (มุสลิม) การละหมาดของผู้ชายที่เป็นญะมะอะฮฺ (คือ การละหมาดรวมกันหลายคน) มีผลเพิ่มเติมเหนือกว่าการละหมาดในบ้าน

ทิศทางสำหรับการละหมาด ในการละหมาด มุสลิมทั่วโลก จะต้องผินหน้าไปยังจุดเดียวกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพ ซึ่งทิศทางนี้เรียกว่า ละหมาดกิบละฮฺ

กิบละฮฺ แห่งแรกของมุสลิม คือ “บัยตุลมุกดิส” ที่มีศยิด อัล-อักศอบ ในกรุงเยรูซาเล็ม ซึ่งเป็นสถานที่ ที่ท่านศาสดามูฮำหมัด (ส้อลฯ) เริ่มเดินทางสู่เบื้องบน (เม็ยะรอนญ์) เพื่อเข้าเฝ้าพระองค์อัลเลาะห์ (ซุบฮาน) แต่ต่อมา พระองค์ได้ทรงลงบัญญัติให้ท่านศาสดา (ส้อลฯ) เปลี่ยนกิบละฮฺใหม่ คือ เปลี่ยนมาที่มัสญิดอัล-หะรอม ที่ตั้งของกะอูบะ ในนครมักกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย กิบละฮฺของแต่ละประเทศ จึงอยู่ทิศทางแตกต่างกัน แล้วแต่ละประเทศนั้นอยู่ทิศทางใดของประเทศซาอุดีอาระเบีย แต่สำหรับประเทศไทย จะอยู่ทางทิศตะวันตก

สิ่งที่ต้องปฏิบัติก่อนละหมาด ก่อนที่จะละหมาด มุสลิมจะต้องอาบน้ำละหมาด สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้อาบน้ำเปลี่ยนความสกปรกออกจากร่างกาย (อาบน้ำยกหะดัศ) เช่น เมื่อหมดรอบเดือน เมื่อหมดเลือดหรือน้ำคาวปลาจากการคลอดบุตรและหลังจากการร่วมประเวณี จำเป็นต้องอาบน้ำยกหะดัศก่อนที่จะมาอาบน้ำละหมาด

เสื้อผ้าที่สวมใส่ก็ต้องสะอาด ดังใจความในอัล-กรูอาน คือ ลูกๆของอาดัมเอ๋ย สูเจ้าจงแต่งตัวให้เรียบร้อยทุกๆ (เวลา) ละหมาด (7:31) อนึ่งสำหรับหญิง นอกจากความสะอาดแล้ว เสื้อผ้าที่สวมใส่จะต้องปกปิดให้มิดชิด เปิดไว้ได้เฉพาะส่วนที่เป็นใบหน้าและฝ่ามือ ส่วนชายต้องปิดตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า

3) การถือศีลอด

การถือศีลอดที่ใช้ในภาษาไทย มาจากภาษาอาหรับว่า “อัศ-ยาม แปลว่า การละการงดเว้น การระงับ ยับยั้ง การครองตน การถือศีลอด จึงหมายถึง การงดเว้นจากการบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม การร่วมสังวาส การรักษาอวัยวะทุกส่วนให้พ้นจากการทำชั่ว ทั้ง ทางกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม ตั้งแต่อรุณขึ้นจนกระทั่งหมดแสง

การถือศีลอด เป็นบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ (ซุบฮา) ได้ประทานแก่นุญญาติมาแต่อดีต แต่ประชาชาติต่างๆเหล่านั้น ได้ละเลยบัญญัตินั้น ดังนั้นอัลลอฮ์ จึงได้ประทานแก่นุญญาติอีกครั้งหนึ่งในคัมภีร์อัล-กรุอาน ท่านศาสดา (ศ็อลลา) ได้รับบทบัญญัติเกี่ยวกับการถือศีลอด เมื่อเดินทางไปอยู่ที่นครมะดีนะฮ์ เป็นปีที่ 2 หรือฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 2 โองการเกี่ยวกับการถือศีลอดมีหลายโองการ อาทิ “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย การถือศีลอดได้ถูกกำหนดแก่สุเจ้า ดังที่ได้ถูกกำหนดแก่เขาเหล่านั้นก่อนหน้าสุเจ้ามาแล้ว เพื่อว่าสุเจ้าจะได้สำรวจตนจากความชั่ว” (2:183) เดือนรอมฎอน เป็นเดือนที่คัมภีร์-อัลกรุอาน ถูกประทานลงมาเพื่อเป็นทางนำแก่นุญญาติ และเป็นข้อชี้ชัด จากทางนำ และข้อแยกระหว่างความดีกับความชั่ว ดังนั้นผู้ที่อยู่ในเดือนดังกล่าว ก็จงถือศีลอดและผู้ใดป่วยหรืออยู่ระหว่างการเดินทาง ดังนั้น (เขาต้องถือศีลอดใช้) ในวันอื่น อัลลอฮ์ทรงประสงค์ความสะดวกแก่สุเจ้า เพื่อสุเจ้าจะได้ให้ครบถ้วน ซึ่งการนับ (ถือศีลอดให้ครบถ้วนรวมทั้งการถือใช้) และเพื่อสุเจ้าแซ่ซรวงความเกรียงไกรของอัลลอฮ์ ที่พระองค์ได้ทรงนำทางสุเจ้า และเพื่อสุเจ้าจะได้ขอบคุณ (2:185) ส่วนบรรดาผู้ที่ถือโดยลำบากยิ่ง (เช่น คนชรา หญิงมีครรภ์ หญิงแม่ลูกอ่อน) การชดใช้ คือการให้อาหารแก่คนขัดสนหนึ่งคน (ตามที่เขบริโกลาในแต่ละวัน) แต่ผู้ใดสมควรใจทำดี (ชดใช้เกินกว่านี้) ดังนั้นมันเป็นการดีกว่า สำหรับเขาและที่สุเจ้าถือศีลอด (ในกรณีเช่นนั้น) ยิ่งดีกว่าสำหรับสุเจ้า ถ้าสุเจ้ารู้ (2:184)

บุคคลที่ต้องถือศีลอดและได้รับการยกเว้น มุสลิมทุกคนเมื่อบรรลุศาสนภาวะหรือเกิดความเป็นหนุ่มสาวแล้ว ถือเป็นความจำเป็น ที่จะต้องถือศีลอดเช่นเดียวกับการละหมาด แต่ก่อนจะถึงวัยบังคับ พ่อแม่ ต่างก็จะฝึกให้ลูกๆ ได้ฝึกปฏิบัติตั้งแต่เยาว์ โดยเริ่มจากการถือเพียงครึ่งวันและขยายเวลาไปจนเต็มวัน เพื่อ เมื่อถึงวัยอันควร เขาเหล่านั้นจะได้ปฏิบัติได้ โดยไม่ยากลำบาก และไม่ขัดขืน

มุสลิมที่ได้รับการยกเว้น คือ

- 1) เด็กที่ยังไม่บรรลุศาสนภาวะ
- 2) คนที่ขาดสติสัมปชัญญะ
- 3) คนชรา

4) คนป่วยเรื้อรัง ที่แพทย์วินิจฉัยว่า รักษาไม่หายหรือคนป่วยโรคทั่วไป กล่าวคือ ร่างกายอยู่ในสภาพที่ไม่ปกติ หากถือศีลอดแล้วจะเป็นอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพ แต่ถ้าเป็นโรคเรื้อรัง เช่น ออังกฤต ไซนัส หรือสุขภาพไม่ดี เพราะหุไม่ได้ยิน ตามมัวๆ จะยกมาเป็นข้ออ้างไม่ถือศีลอดไม่ได้

5) หญิงมีครรภ์และแม่ลูกอ่อนที่ให้นมแก่ทารกหรือแม่นม เพราะหญิงเหล่านี้อยู่ในภาวะต้องการอาหารมาก

6) หญิงขณะมีรอบเดือนและหลังคลอดบุตร

7) บุคคลซึ่งอยู่ระหว่างการเดินทาง ซึ่งเป็นการลำบากในการเดินทางที่จะถือศีลอด

8) บุคคลที่ทำงานหนัก เช่น กรรมกรแบกหาม กรรมกรในเมืองแร่ ฯลฯ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับดุลพินิจและศรัทธาของเขาเองว่า จะสามารถถือศีลอดได้หรือไม่ โดยไม่หลอกทั้งตัวเองและพระเจ้า

บุคคลที่ได้รับการผ่อนผันให้หยุดหรือละเว้นการถือศีลอด ด้วยความจำเป็นต่างๆนี้ พระผู้เป็นเจ้า ได้ทรงวางแนวทางปฏิบัติไว้ดังนี้ คือ บุคคลเหล่านี้ เมื่อพ้นจากภาวะความจำเป็นต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ให้ถือศีลอดชดใช้ตามจำนวนวันที่ขาดในช่วงระยะ 11 เดือน ก่อนที่รอมฎอนของปีใหม่จะมาถึง ยกเว้นผู้ที่ถือศีลได้โดยลำบาก เช่น คนชรา คนทำงานหนักตลอดทั้งปี แม่นม ฯลฯ ให้บริจาครอาหารแก่คนยากจน 1 คนในวันที่ขาด โดยอาหารนั้นต้องเหมือนกับที่ตนรับประทาน แต่ถ้าหากถือชดใช้ได้ด้วยจะเป็นการดีที่สุด

เวลาในการถือศีลอด

มุสลิมทุกคน ทั้งชายและหญิง ทุกฐานะจะต้องถือศีลอด คนละ 1 เดือน คือในเดือนที่ 9 ของฮิจเราะฮ์ศักราช ซึ่งเรียกว่า เดือนรอมฎอน แต่เนื่องจากว่า ตามปฏิทินอิสลาม นับตามจันทร์คติ ดังนั้น เดือนรอมฎอนของมุสลิมทั่วโลกจะหมุนเวียนไปตรงกับฤดูกาลต่างๆตลอดเวลา

นอกจากการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนแล้ว มุสลิมหรือผู้ศรัทธา สามารถที่จะถือศีลอดสุหนัดหรือศีลอดอาสา กล่าวคือ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติก็ไม่เป็นบาป แต่หากผู้ใดปฏิบัติย่อมได้รับการตอบแทนเป็นพิเศษ (เช่นเดียวกับ การละหมาดสุนัต)

ส่วนวันที่ห้ามมุสลิมถือศีลอด ได้แก่ วันอีดทั้งสอง เพราะถือว่าเป็นวันแห่งการรื่นเริง การถือเฉพาะวันศุกร์หรือวันเสาร์โดยเฉพาะแต่เพียงวันเดียวโดยมิได้ต่อเนื่องกับวันอื่นๆ ฯลฯ

การปฏิบัติตนและการละเว้นระหว่างการถือศีลอด ในด้านการบริโภคหรือเสพสิ่งต่างๆ (ยกเว้นยาเสพติดเช่น สุรา สิ่งมีเมาต่างๆห้ามเด็ดขาด) จะกระทำได้ตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกไป จวบจนดวงอาทิตย์ขึ้น คือ กระทำได้ในแต่กลางคืน เพราะฉะนั้น ในฤดูกาลถือศีลอด จะลุกขึ้นทานอาหารเข้าก่อนแสงอรุณจะขึ้น จากนั้นจะต้องงดเว้นจนกว่าพระอาทิตย์จะลับขอบฟ้า ถึงจะ

รับประทานได้ และในการรับประทานอาหารหรือละศีลอดนี้ สิ่งที่ทำนาศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) ได้ปฏิบัติไว้ คือ รับประทานผลอินทผลัม 1-2 ผล ซึ่งย่อมต้องเป็นผลดีต่อระบบทางเดินอาหาร น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเย็น หากมุสลิมคนใดถือศีลอดโดยการอดอาหารทั้งวัน แต่ในด้านอารมณ์มิได้ระงับ ยังพูดเพื่อเจ้อ ฟังเขานินทาว่าร้าย คำว่า เมื่อไม่สบายอารมณ์ ฯลฯ เขาผู้นั้นจะไม่ได้รับอะไรตอบแทนจากพระเจ้าเป็นเจ้าของ นอกจากความหิวโหยเท่านั้น และในระหว่างช่วงวันของการถือศีลอด นอกจากจะมีข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติแล้ว ยังมีข้อที่ควรละเว้น ไม่ปฏิบัติอีก คือ

- 1) การหยอกเย้าระหว่างสามีภรรยา
- 2) การกลั้วปากหรือสูดน้ำเข้าจมูกแรงๆ
- 3) การแปรงฟันบ่อยๆเพื่อให้หายปากแห้ง หรือการจิบน้ำเพื่อบรรเทาการหิวโหย
- 4) การสูดดมสิ่งต่างๆ
- 5) การชิมอาหารโดยไม่ให้อาหารลงไปในคอ (ชิมที่ลิ้นแล้วบ้วนปาก)
- 6) นำสิ่งต่างๆไปเที่ยวเล่น เช่น ไม้ ฯลฯ
- 7) ส่วนสิ่งที่ควรปฏิบัติ คือกระทำความดีและอ่านกรูอานให้มากๆ

ความมุ่งหมายและคุณประโยชน์

การถือศีลอด เป็นข้อปฏิบัติที่บังคับสำหรับมุสลิมทุกคน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในอันที่จะทำให้เกิดคุณธรรมต่างๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ จะเป็นวิธีการที่จะไปให้ถึงบรรลุล่วงวัตถุประสงค์ และเป็นการฝึกฝน ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของมุสลิม ให้มีความหนักแน่นอดทน

4). การชะกาต

ชะกาต กล่าวได้ว่า เป็นข้อบัญญัติของหลักเศรษฐศาสตร์อิสลาม ที่ต้องการลดช่องว่างความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เป็นทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหาความยากจน อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทั่วไป

ชะกาต เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับว่า “ชะกาฮ” แปลว่า ความจำเริญงอกงาม การเพิ่มทวี การทำให้บริสุทธิ์หรือการขัดเกลาจิตใจ ชะกาต เป็นหลักปฏิบัติข้อหนึ่งในรูกุนอิสลาม ที่มุสลิมส่วนหนึ่งจะต้องปฏิบัติในทุกรอบ 1 ปี กล่าวคือ ชะกาตเป็นการจ่ายทานบังคับสำหรับมุสลิมที่มีทรัพย์สินเงินทองครบตามจำนวนที่ถูกกำหนดไว้ จะต้องจ่ายให้แก่ผู้ที่มีสิทธิ์รับตามอัตราที่ได้ถูกกำหนดไว้แล้วเช่นกัน ภายในทุกรอบ 1 ปี หรือตามเวลาที่กำหนด

อิสลามถือว่า จำนวนทรัพย์สินที่ถูกนำไปจ่ายเป็นทานชะกาตนั้น ยังความเจริญและงอกเงยให้แก่ส่วนที่เหลือจากที่ได้จ่ายไป และเป็นการชำระกิเลสของผู้บริจาคนั้นด้วย อิบนิ มียะฮกล่าวไว้ว่า จิตใจของผู้บริสุทธิ์ สะอาดและทรัพย์สินของเขาออกเงย จึงเห็นได้ว่า ชะกาฮ เป็นความ

เจริญความงอกงาม และการจัดเถลา ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับรูปธรรม คือ ทรัพย์สมบัติ และนามธรรม คือ จิตใจ

พระองค์อัลลอฮ์ (ซุบฮา) ได้ทรงบัญญัติ เรื่องชะกาตไว้โดยเฉพาะในคัมภีร์อัลกุรอาน 30 โองการ และที่กล่าวควบคู่กับการละหมาด 82 โองการ ซึ่งเกือบทั้งหมดได้ประทานขณะที่ท่าน ศาสดา (ศอลา) อยู่ที่นครมะดีนะฮ์ ในอิญเราะฮ์ศักราชที่ 2 มีบทบัญญัติ ที่ลงที่นครมักกะฮ์เพียง 8 โองการ บทบัญญัติในเรื่องชะกาตมีอาทิ จงดำรงละหมาดและจงบริจาคชะกาจ (2: 103) จงรับเอาทาน จากสมบัติของพวกเขา (ด้วยทานนั้น 2: 110) แท้จริงสมบัติของสุเจ้าและลูกๆของสุเจ้า เป็นเครื่อง ลองใจ แต่อัลลอฮ์นั้นที่พระองค์มีรางวัล (การตอบแทน 64: 15)

ประเภทของการชะกาต

ชะกาต แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ 2 ประเภท คือ

1. ชะกาตมัล หรือชะกาตทรัพย์สิน หมายถึง การที่มุสลิมผู้ถือครองทรัพย์สินตาม พิกัดที่ศาสนากำหนดไว้ จนครบ 1 ปี หรือช่วงระยะเวลาหนึ่ง จะต้องจ่ายทานบังคับให้แก่มุสลิม 8 ประเภท ตามอัตราที่ถูกกำหนดไว้

2. ชะกาตฟิตเราะฮ์ หมายถึง การที่มุสลิมทุกคน กล่าวคือ ทุกเพศ ทุกวัย ฯลฯ จะต้องจ่ายทานบังคับให้แก่มุสลิม โดยใช้อาหารหลักของท้องถิ่น บริจาคตามพิกัดที่ถูกกำหนดไว้ อนึ่ง มีการบริจาคอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นทานไม่บังคับ เรียกว่า วะดะเกาะฮ์

ผู้ที่ต้องบริจาคชะกาต

คุณสมบัติของผู้ที่ต้องบริจาค ได้แก่ มุสลิมผู้ไม่เป็นทาส แต่เป็นผู้ถือครอง ทรัพย์สินตามพิกัด 1 ปี หรือช่วงระยะเวลาที่ศาสนากำหนด เช่น หากเป็นชะกาตัญญาฮ์ ให้จ่าย หลังจากเก็บเกี่ยว ชะกาตชุมทรัพย์ ต้องจ่ายเมื่อพบหรือได้มาโดยไม่ต้องรอรอบ 1 ปี

ส่วนคุณสมบัติของผู้ที่ต้องบริจาคชะกาตฟิตเราะฮ์ สรุปลงเป็นข้อๆ ได้ คือ

1. เป็นมุสลิมทั้งชายและ หญิง เด็ก ผู้ใหญ่ ฯลฯ
2. มีทรัพย์สินเหลือจากปัจจัย 4
3. มีชีวิตอยู่จนถึงเวลาพบคล้ำของวันสุดท้ายในเดือนรอมฎอน

จึงกล่าวได้ว่า เป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง ต้องจ่ายชะกาตฟิตเราะฮ์ให้แก่ผู้ที่อยู่ใน ความรับผิดชอบทุกคน เพื่อนำไปมอบแก่มุสลิมที่มีความเหมาะสมที่จะรับชะกาต

ผู้ที่มีสิทธิ์รับชะกาต

บุคคลที่พระองค์อัลลอฮ์ (ซุบฮา) ได้กำหนดไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ให้เป็นผู้ที่มี สิทธิ์รับชะกาตมี 8 ประเภท คือ

1. คนอนาถา (พะกัร) คือ ผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ไม่มีทรัพย์สินใดๆ
2. คนขัดสน (มัสกิน) คือ ผู้ที่มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย เช่น กรรมกรที่หาเช้ากินค่ำ แม่หม้าย ลูกกำพร้าที่ยากจน
3. เจ้าหน้าที่เก็บชะกาด เรียกว่า อัล-อามิน จะทำหน้าที่เก็บรวบรวมชะกาดเข้ามาไว้ในคลังชะกาด เรียกว่า บัยตุลมาล
4. ผู้เข้ารับอิสลาม (มุอัลลัฟ)
5. ทาสที่ได้รับอนุมัติจากนาย ให้นำเงินไปไถ่ถอนให้เป็นอิสระ
6. ผู้ที่มีหนี้สินส่วนตัว อันเป็นหนี้ที่ไม่ได้เกิดจากการทำผิดศาสนบัญญัติ
7. ผู้ที่ดำเนินการในกิจการต่างๆ หรือทำการต่อสู้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งหลักการอิสลาม
8. ผู้ที่อยู่ในระหว่างเดินทางไกลและอยู่ในภาวะที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น ขาดปัจจัยเดินทางกลับบ้าน

ผู้ที่ไม่มิลิทธิรับชะกาด

บุคคลที่ไม่อยู่ใน 8 ประเภทดังกล่าวข้างต้น คือ ผู้ที่ไม่มิลิทธิรับชะกาด ทั้ง 2 ประเภท นอกจากนั้นท่านศาสดา (ศ็อลฯ) และวงศ์วานของท่าน ก็ไม่มีสิทธิรับเช่นกัน

คนที่บริจาทานโดยทั่วไป นอกจากจะให้กับคนยากจน ทำสาธารณกุศล แล้ว ส่วนหนึ่ง มักนิยมให้กับผู้นำที่เคารพรัก ด้วยเหตุนี้ ท่านศาสดา(ศ็อลฯ) จึงประกาศให้ทราบว่า วงศ์วานของท่านและตัวท่าน ไม่อยู่ในฐานะที่จะรับการบริจาทได้

สิ่งที่จะต้องบริจาทชะกาด

สิ่งที่จะต้องจ่ายออกเป็นชะกาดมาล ได้แก่

1. ทองคำ เงินแท่งและเงินตรา
2. ปศุสัตว์
3. ัญญาหาร
4. ธุรกิจการค้า
5. ขุมทรัพย์

อัตราการบริจาท

ผู้ที่ต้องบริจาทชะกาด คือ ผู้ที่มีทรัพย์สินดังกล่าวตามพิกัด จนครบรอบปีหรือระยะเวลาที่กำหนด จะต้องจ่ายชะกาด ตามอัตราที่กำหนดไว้ คือ

1. ทองคำ เงินแท่งและเงินตรา ต้องบริจาทในอัตรา 2.5 เปอร์เซ็นต์

2. วัวควาย หากมีต่ำกว่า 30 ตัว ไม่ต้องบริจาคน ถ้ามี 30 ตัวขึ้นไป ต้องบริจาควัวลูกวัว 1 ตัวและ 1 ขวบ 2 ตัว ฯลฯ
3. ธัญญาหาร พืชผลที่เพาะปลูก หากในรอบฤดูกาลหนึ่ง ได้ต่ำกว่า 650 กิโลกรัม ไม่ต้องออกซะกาต แต่หากได้มากกว่า 650 กิโลกรัม จะต้องจ่ายซะกาต 10 เปอร์เซ็นต์
4. ธุรกิจการค้า ให้จ่ายในอัตรา 2.5 เปอร์เซ็นต์ต่อปี ซึ่งคิดในรอบ 1 ปี โดยคิดจากตัวเงินและทรัพย์สิน
5. ขุมทรัพย์ เช่น เหมืองแร่ เพชรพลอย ต้องจ่ายซะกาต 20 เปอร์เซ็นต์ หรือ 1 ใน 5 ของทรัพย์ทั้งหมด

5) การประกอบพิธีฮัจญ์และละอุมเราะฮ์

ฮัจญ์ เป็นหลักปฏิบัติประการสุดท้ายใน 5 ประการ ซึ่งบังคับแต่เฉพาะผู้ที่มีความสามารถเพียงพอในการปฏิบัติ 1 ครั้งในชีวิต

ฮัจญ์ แปลว่า การไป มุ่งสู่ หรือการไปเยือน หมายถึง การเดินทางมุ่งไปเยี่ยมเยียนยังบัยตุลลอฮ์ หรืออัล-กะอ.บะฮ์ ณ นครมักกะฮ์ เพื่อประกอบศาสนกิจ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติและตามระยะเวลาที่กำหนด

อุมเราะฮ์ แปลว่า การไปเยี่ยมเยียน หมายถึง การเดินทางไปเยี่ยมเยียนยังบัยตุลลอฮ์ เพื่อประกอบศาสนกิจ ในทำนองเดียวกับการประกอบพิธีฮัจญ์ แต่ขั้นตอนน้อยกว่า คือ ไม่มีการวุฎูอ์ที่ทุ่งอารอฟะและไม่มีกำหนดระยะเวลา จะทำเมื่อใดก็ได้ เนื่องจากการทำอุมเราะฮ์ เหมือนกับการทำฮัจญ์ จึงมีผู้เรียกการทำอุมเราะฮ์ว่า ฮัจญ์เล็ก

ฮัจญ์ เป็นบทบัญญัติข้อที่ 5 ในหลักปฏิบัติ 5 ประการของมุสลิม เป็นบทบัญญัติข้อที่ไม่เป็นบังคับสำหรับมุสลิม แต่เป็นการบังคับเฉพาะผู้ที่อยู่ในสภาพที่มีความสามารถเพียงพอจะปฏิบัติได้ คือ มีความพร้อม ทั้งด้านร่างกายและทรัพย์สิน ตลอดจนความปลอดภัยในการเดินทาง

ผู้ที่ต้องไปทำฮัจญ์

ผู้ที่มีสิทธิจะไปประกอบพิธีฮัจญ์ได้ จะต้องเป็นมุสลิมซึ่งมีสติสัมปชัญญะ ที่ปกติ บรรลุนิติภาวะหรือเป็นหนุ่มสาวแล้ว มิใช่เป็นเด็ก เงื่อนไขของมุสลิมดังกล่าว ที่ถือเป็นความจำเป็น จะต้องไปทำฮัจญ์ คือ ผู้ที่มีความสามารถ ความพร้อมในด้านกำลังกาย คือ สุขภาพแข็งแรงและกำลังทรัพย์ที่เพียงพอ ในการใช้จ่าย โดยต้องมีหนี้สินและสร้างความปลอดภัยแก่คนในครอบครัว นอกจากนี้สถานะแวดล้อมของเส้นทางสู่บัยตุลลอฮ์ จะต้องมีความปลอดภัย ในกรณีและผู้เดินทางไปทำฮัจญ์เป็นหญิง การเดินทางนั้น จะต้องมิใช่ชายที่แต่งงานกันไม่ได้ เช่น พ่อ ลูกชาย พี่ น้อง ลูก ฯลฯ เดินทางไปด้วย ในฐานะผู้คุ้มครอง (มะหอรอมฮ์) ฉะนั้น บุคคลที่จะไปทำฮัจญ์ จะต้องได้รับการ

ยินยอมหรือการอนุญาตจากบุคคลต่างๆในครอบครัว และผู้ที่จะไปประกอบศาสนากิจข้อนี้ จะต้องเป็นผู้ที่ประกอบศาสนากิจข้ออื่นๆ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การบริจาคซะกาตครบสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะ การไปทำฮัจญ์ มิใช่การไปไถ่บาป แต่แท้จริงการไปทำฮัจญ์ เป็นเครื่องทดสอบความศรัทธา ความอดทน ความเสียสละ เป็นต้น ดังนั้น การนำที่ดินทรัพย์สินไปจำนองจำนำหรือขาย เพื่อนำไปประกอบพิธีฮัจญ์ โดยเมื่อกลับมาแล้ว ไม่มีที่ทำกินหรือเป็นเหตุที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ลูกหลาน จึงเป็นการกระทำที่ผิดศาสนบัญญัติ เช่นเดียวกันกับคนที่มีความสามารถ แต่ไม่ยอมไปเพราะเสียดายทรัพย์สินจะพร่องไป

ระยะเวลาของฮัจญ์

ฮัจญ์ เป็นศาสนากิจ ที่ถูกกำหนดเวลาสำหรับการปฏิบัติไว้เช่นกัน โดยกำหนดให้ปฏิบัติได้ปีละ 1 ครั้ง ในช่วงต้นเดือนซุลฮิจญะฮฺ เดือนที่ 12 ของศักราชอิสลาม แต่ทั้งนี้สามารถเริ่มปฏิบัติพิธีกรรมในบางส่วนก่อนเดือนซุลฮิจญะฮฺ โดยเริ่มตั้งแต่เดือนที่ 10 ได้

สถานที่สำคัญในพิธีฮัจญ์

ฮัจญ์ ป็นศาสนากิจข้อเดียวในหลักปฏิบัติ 5 ประการ ที่ถูกกำหนดในเรื่องสถานที่มุสลิมสามารถจะละหมาดจะถือศีลอด จะบริจาคซะกาตเมื่อใดก็ได้เมื่อถึงกำหนดเวลา แต่มุสลิมไม่สามารถจะประกอบพิธีฮัจญ์ที่ใดก็ได้ นอกจากแผ่นดินหะรอม (นครเมกะฮ) อันเป็นที่ตั้งของ บัยตุลลอฮ์หรืออัล-กะอเบะฮ์ เพียงแห่งเดียวเท่านั้น

2.1.3 พื้นฐานความเชื่อของระบอบสังคมอิสลาม

พื้นฐานความเชื่อของระบอบสังคมอิสลาม คือ หลักความเชื่อมั่นของศาสนา เพราะเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องยึดมั่นในหลักความเชื่ออันนี้ เพื่อที่จะได้รู้จักสภาพของตนในสังคมและความเกี่ยวพันในโลกนี้ เพื่อที่จะได้รู้จักจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ได้ถูกบังเกิดขึ้นมา หลักความเชื่อมั่นของอิสลามนี้เอง เป็นสิ่งซึ่งนำความคิดและพฤติกรรมทั้งมวลของเขา โดยไม่อาจที่จะละทิ้งหลักความเชื่อมั่นดังกล่าวไปได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องใดๆก็ตาม โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกันในสังคม จึงเป็นธรรมดา ที่หลักความเชื่อมั่นในอิสลาม จะเป็นสิ่งซึ่งนำแก่เขาในการสร้างสรรค์สังคมขึ้นมา และเป็นกฎระเบียบของสังคมนั้นเอง เช่นเดียวกัน สังคมจะประกอบกิจกรรมใดๆในฐานะกลุ่มชนที่มีกฎระเบียบเป็นข้อบังคับควบคุม ดังเช่นองค์กรหรือสมาคม ต่างก็จะปฏิบัติตามหลักความเชื่อมั่นของบุคคลด้วย และผลจากการนี้ก็คือ ผู้ปฏิบัติตามหลักความเชื่อมั่นดังกล่าว อย่างเคร่งครัด จึงจะมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกของสังคมมุสลิม เขาจะมีส่วนที่จะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ บรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ และทุกคนไม่ว่าจะเป็น เชื้อชาติใด มีฐานะเช่นใด มีผิวสีใด

อยู่ในภูมิภาคใด หรือมีอาชีพใดก็ตาม ต่างก็มีส่วนร่วมในการรับภาระในสังคมที่ต้องอยู่ร่วมด้วยกันทุกคน

ความจริง การที่อิสลามได้เสนอพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ กล่าวคือ มีการให้เกียรติแก่มนุษย์ด้วยกัน ทั้งนี้เพราะ ที่มาของมนุษย์นั้น มาจากแหล่งเดียวกัน แต่อาจแตกต่างกันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพราะว่าเชื้อชาติต่าง ๆ นั้น เปรียบเสมือนกิ่งก้านของต้นไม้เดียวกัน ดังที่กล่าวไว้ในอัลกรุอาน มีความว่า มนุษย์ชาติทั้งหลายจงยำเกรงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของพวกเขา ซึ่งพระองค์ได้ทรงบังเกิดพวกเขาจากชีวิตหนึ่ง (4:1)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิม

ศาสนาอิสลามได้วางแนวปฏิบัติให้กับมุสลิม ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ต้นจนหลัง ซึ่งแนวปฏิบัตินี้ มาจากบัญญัติของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า คือ คัมภีร์อัลกรุอานและจริยวัตรของท่านศาสดามูฮัมหมัด ฉะนั้นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในช่วงชีวิตของมุสลิมทั่วโลก จึงอยู่บนครรลองของคัมภีร์อัลกรุอานและหะดีษ (ฉัตรคนัย ใจเพชร, 2546 : 39-60)

2.2.1 การเกิด

เริ่มแรกคลอด หลังจากการทำความสะอาดเด็กแล้ว บิดา มารดาหรือผู้มีความรู้ทางศาสนา จะกล่าวอะซาน (กรอกที่หูข้างขวา) และกอมัด (กรอกที่หูข้างซ้าย) แก่เด็ก เป็นภาษาอาหรับ คือ การเรียกร้องให้ผู้คนในละแวกมัสยิดได้รู้ว่า ถึงเวลาละหมาดแล้ว มีข้อความว่า องค์อัลเลาะห์ผู้ทรงยิ่งใหญ่ ข้าขอปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระเจ้าอัลเลาะห์ ข้าขอปฏิญาณว่า นบีมูฮัมหมัดเป็นทูตของพระองค์ จงละหมาด (กราบไหว้พระเจ้าผู้เป็นเจ้า) เกิด จงมาสู่ความมีชัยเถิด การละหมาดเริ่มขึ้นแล้ว องค์อัลเลาะห์ผู้ทรงยิ่งใหญ่ ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากพระองค์อัลเลาะห์

2.2.2 การโกนผมไฟ ตั้งชื่อ และการเชือดสัตว์

ตามแนวทางของท่านนบีมูฮัมหมัด ที่เคยปฏิบัติไว้กับทารกแรก เมื่ออายุได้ 7 วัน คือ การโกนผม ตั้งชื่อให้ และเชือดสัตว์เป็นพลีทาน (อาเกีเกาะห์) การโกนผม ตามตามหลักการดังกล่าวไม่มีความจำเป็นต้องเชิญคนมามากหรือจัดเลี้ยงอย่างฟุ่มเฟือย ให้จัดตามกำลังความสามารถทางเศรษฐกิจ และอยู่ในแนวทางของอิสลาม การตั้งชื่อ จะตั้งชื่อที่เป็นมงคลให้แก่ทารก ตามเชื้อชาติและภาษา แต่ทารกนั้นจะต้องมีชื่อทางศาสนาด้วย เมื่อคัมภีร์อัลกรุอานเป็นภาษาอาหรับ ชื่อทางศาสนา จึง

เป็นภาษาอาหรับด้วย โดยมากนิยม นำชื่อศาสนา สาวก บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์อิสลาม คุณลักษณะของพระเจ้ามาตั้งเป็นชื่อ เช่น มุฮัมมัด อูสมาน ฮุเซ็น अबดุลลอฮ์ เป็นต้น สำหรับการเชือดสัตว์ (อาเกีเกาะห์) ในโอกาสที่ทารกคลอดนั้น วัตถุประสงค์ คือ เป็นการขอบคุณต่อความกรุณาของพระเจ้าที่ให้ทารกมา และขอให้พระองค์คุ้มครองรักษาทารกสืบไป สัตว์ที่ใช้เชือดมักจะเป็นแพะหรือแกะ ถ้า ทารกเป็นชายจะเชือด 2 ตัว หญิงเชือด 1 ตัว เนื้อของสัตว์ที่เชือดแล้ว จะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ครอบครัวรับประทานเอง 1 ส่วน แจกญาติพี่น้อง 1 ส่วน และจัดไปบริจาคคนจนอีก 1 ส่วน

2.2.3 การสุนัต (มาโชะยวี)

เมื่อเด็กชายชาวไทยผู้ถือศาสนาอิสลาม อายุประมาณ 8-12 ปี ผู้ปกครองจะทำพิธีเข้าสุนัต หรือพิธีค่นให้ ตามหลักการทางศาสนาอิสลาม การสุนัต คือ การกลีบปลายหนังอวัยวะเพศออก เพื่อให้สะดวกในการทำมาสะอาด ทั้งนี้เพราะ มุสลิมจะต้องอาบน้ำให้สะอาดก่อนไปละหมาดและอาบน้ำหลังจากการร่วมหลับนอนระหว่างสามี ภรรยา การที่บีสาวะค้างอยู่ที่อวัยวะเพศ ตามหลักศาสนาอิสลามถือว่าเป็นสิ่งสกปรก

2.2.4 วยศึกษา

เมื่อเด็กเจริญเติบโต พ่อที่จะศึกษาเล่าเรียนเขียนได้ เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดของมุสลิม เพราะจากการเรียน จะทำให้เด็กอ่านคัมภีร์ได้ถูกต้อง และนำข้อความไปใช้ในการประกอบศาสนกิจประจำวัน เช่น การละหมาด

2.2.5 วยแต่งงาน

ตามกฎอิสลามนั้น การแต่งงาน หมายถึง ชายและหญิง ได้ผูกนิติสัมพันธ์ เพื่ออยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา โดยถูกต้องตามพิธีนิกะห์ (พิธีสมรสตามหลักการของศาสนาอิสลาม) อิสลาม เป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มีการสมรส เพื่อเป็นการสืบพันธุ์มนุษยชาติ ซึ่งองค์ประกอบของพิธีนิกะห์ คือ ผู้ปกครอง ซึ่งเรียกว่า วลี ผู้ทำพิธีนิกะห์เป็นผู้มีความรู้เป็นผู้ทำพิธีนิกะห์ เช่น อิหม่ามของมัสยิดนั้นๆ เจ้าบ่าว พยาน 2 คนเป็นชายมุสลิมที่มีจิตใจไม่พัวพันเพื่อน หูไม่หนวก ตาไม่บอดทั้งสอง เป็นผู้มีมารยาทและอาชีพที่ดีงามและไม่ได้อยู่ในฐานะวาลีผู้อบรม

2.2.5.1 ความหมายของการแต่งงาน อิสลามถือว่า การแต่งงานเป็นความผูกพันที่เหนียวแน่นอย่างเต็มที่ ความหมายการแต่งงานเป็นการอยู่ร่วมกัน ชีวิตการแต่งงานเป็นการสัญญาการอยู่ร่วมกันที่คู่แต่งงานต่างทำซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับที่ทำกับพระเจ้า

2.2.5.2 ความพร้อมก่อนแต่งงาน

1) ความพร้อมทางด้านร่างกาย ก่อนจะเข้าการแต่งงาน คู่บ่าวสาวจะต้องมีความพร้อมทางด้านร่างกาย คือ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ จนทำให้เกิดความบกพร่องในการใช้ชีวิตคู่ หรือโรคติดต่อร้ายแรง ที่อาจจะถ่ายทอดกันได้

2) ความพร้อมทางด้านสังคม วุฒิภาวะ เป็นสิ่งสำคัญในสังคม ดังนั้น ชายหญิงก่อนจะแต่งงานร่วมชีวิตกัน ควรมีวุฒิภาวะหรือควรเป็นผู้ใหญ่พอ คือ มีอายุที่เหมาะสม บรรลุนิติภาวะแล้ว เป็นวัยที่เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์สังคมได้อย่างดี รู้บทบาทของตนเอง ในฐานะสามีภรรยาหรือบิดามารดา ในการที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขและสร้างสรรค์สังคมที่ดี โดยการประพฤติตนอย่างเหมาะสม

3) ความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ ความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ได้หมายความว่า ก่อนจะแต่งงาน จะต้องร่ำรวย มั่งคั่งเสียก่อน มุสลิมอย่าเห็นการแต่งงานเพราะกลัวความยากจน เพราะอัลกรุอานกล่าวไว้ว่า “สุเจ้าจงจัดการแต่งงานให้แก่คนโสดในหมู่ผู้เจ้าและบรรดาผู้ที่มีคุณภาพในหมู่ทาสีของสุเจ้า หากพวกเขาอยากจน แน่นอนอัลละห์ก็จะทรงให้พวกเขา ร่ำรวย ด้วยความเมตตาของพระองค์”

4) ความพร้อมทางจิตใจ ก่อนแต่งงานฝ่ายชาย จะต้องพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว คือ ความสำนึกในความรับผิดชอบในการคุ้มครองดูแล มีความเป็นผู้ใหญ่พอ และพร้อมที่จะเป็นผู้ให้และอดทน อดกลั้นได้ อบรมสั่งสอนลูกตามวัยอันเหมาะสมและสนับสนุนการศึกษาของลูกได้ และฝ่ายชายจะต้องตระหนักต่อหน้าที่อันสำคัญ ที่อัลละห์มอบหมาย คือ การสร้างครอบครัวที่อบอุ่น มั่นคงและมีคุณภาพ และต้องระลึกอยู่เสมอว่า การแต่งงานเป็นการปฏิบัติภารกิจทางศาสนา มิใช่เป็นการกระทำเพื่อความใคร่แต่เพียงอย่างเดียว

5) ความมั่นคงของการแต่งงาน เนื่องจากอิสลามถือว่า การแต่งงานเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ดังนั้น อิสลามจึงได้กำหนดมาตรการ เพื่อรักษาการแต่งงานให้มั่นคงถาวร และมีมนุษยธรรมที่ดีที่สุด ที่จะเป็นไปได้ มาตรการดังกล่าว คือ ทั้งสองฝ่ายจะต้องอยู่ในวัยมีคุณสมบัติพอๆกัน มีของหมั้นตามสมควร มีเจตนาดี แต่งงานด้วยความพึงพอใจ ไม่เห็นแก่ตัวในการอยู่ร่วมกัน และดำเนินไปตามกฎหมายทุกประการ การแต่งงานเป็นการสร้างบทบาทใหม่ ให้แก่ทั้งสองฝ่ายและบทบาทของทั้งสองฝ่ายก็เป็นข้อผูกมัด และเป็นสิทธิที่ยุติธรรมและมีความเหมาะสม มีหน้าที่ต่อพระผู้เป็นเจ้าที่จะต้องปฏิบัติต่อภรรยาด้วยดี ต้องให้เกียรติและมีความอดทน และจะต้องไม่ทำร้ายหรือทำให้เธอต้องได้รับความเศร้าโศกเสียใจ (อัลกรุอาน 2. 223-322) ส่วนบทบาทของภรรยา ก็มีสรุปไว้ในโองการว่า ผู้หญิงก็มีสิทธิเช่นเดียวกับผู้ชายมีฐานะที่เหนือกว่า ซึ่งฐานะนี้

หมายถึง ความเป็นผู้นำหรืออำนาจภายนอกในงานที่เกิดขึ้น เนื่องจากการแบ่งงานและการดำเนินบทบาทที่แตกต่างกัน

(1) หน้าที่ของสามี สิทธิของภรรยา เป็นหน้าที่ของสามี ที่จะต้องปฏิบัติต่อภรรยาด้วยและมีความยุติธรรม มีปัจจัยในการเลี้ยงดู การเลี้ยงดูที่ดีนั้น หมายถึง ฝ่ายสามีจะต้องจัดให้ที่พักเสื้อผ้า อาหารและสวัสดิการที่ดีให้แก่ภรรยาของตนตามสิทธิที่ควรจะได้รับ ที่พักภรรยาจะต้องเหมาะสมเป็นสัดส่วนสำหรับเป็นส่วนตัวของเธอเอง และที่สำคัญที่สุด คือ สวัสดิการของภรรยาและความมั่นคงของการแต่งงาน ภรรยามีสิทธิที่จะได้รับที่อยู่อาศัย เสื้อผ้าอาหาร และสวัสดิการจากสามีตามสมควรแก่สุขภาพและการดำเนินชีวิต

(2) หน้าที่ของภรรยา สิทธิของสามี หน้าที่หลักของภรรยาในฐานะเป็นหุ้นส่วนของความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน คือ การมีส่วนร่วมช่วยในการทำให้ชีวิตการสมรสมีความสุข และประสบความสำเร็จให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ภรรยาจะต้องเอาใจใส่ การให้ความสุขสบายแก่สามีของเธอ และจะต้องไม่ก้าวร้าวต่อสามีหรือทำให้สามีต้องไม่สบายใจ

2.2.6 การเสียชีวิต การตาย

สำหรับในเรื่องของการเสียชีวิต /การตาย ในภาษาอาหรับ เรียกว่า ถึงอายัด หมายความว่า การกลับไปสู่ความเมตตาของพระอัลเลาะห์ ฉะนั้นเมื่อทราบข่าวการตาย มุสลิมจะกล่าวประโยคว่า แท้จริงเราเป็นของอัลเลาะห์และแท้จริงเราเป็นผู้กลับไปหาอัลเลาะห์ การตายในทัศนะของอิสลาม ไม่ได้เป็นความทุกข์ การพันทุกข์ หรือการตายเป็นการเพิ่มทุกข์ แต่อิสลามถือว่า การตาย คือ การกลับไปสู่ความเมตตาของพระเจ้าอัลเลาะห์ เมื่อมุสลิมเสียชีวิต เป็นหน้าที่ของญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่เป็นมุสลิม จะจัดการกับศพตามหลักศาสนา 4 ประการ คือ การอาบน้ำศพ ห่อศพ กล่าวคำอวยพรต่อศพ (ละหมาดให้แก่ศพ) และฝัง ผู้ที่จะไปร่วมงานจะมีมากน้อยเพียงใด อยู่ที่ศพนั่นจะเป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่นมากน้อยเพียงใด แต่ถึงอย่างไรก็ตาม มุสลิมทุกคน ถือเป็นหน้าที่ของตน ที่จะไปเยี่ยมเยียนและละหมาดศพและไปแสดงความเสียใจกับญาติ การเยี่ยมอาจะนำเงินหรือเครื่องบริโภคน้ำไปทำบุญกับเจ้าภาพตามประเพณีของคนในหมู่บ้านนั้นๆ

2.2.7 ชีวิตครอบครัวและชุมชนของชาวไทยมุสลิม

ครอบครัว คือ กลุ่มสังคมของมนุษย์ ที่ก่อให้เกิดความผูกพันทางด้านสิทธิและหน้าที่ ที่ศาสนากำหนดไว้และกฎหมายก็บังคับใช้ให้ทำ นอกจากนั้น ยังเป็นที่ปฏิบัติกัน โดยสมาชิกของ

กลุ่มด้วย ดังนั้น สมาชิกครอบครัว จึงมีส่วนร่วมบางประการในการอยู่ร่วมกัน อันเกี่ยวกับ เอกสิทธิ์และการเลี้ยงดู การสืบทอดมรดก การศึกษาหรือ การให้ความเอาใจใส่ต่อเด็ก และความมั่นคงสำหรับผู้ใหญ่ ตลอดจนการพยายามอย่างถึงที่สุด ที่จะให้ครอบครัวดำเนินไปด้วยความสงบ รากฐานของครอบครัวอิสลาม คือ ความสัมพันธ์ทางสายเลือดและความผูกพันร่วม โดยการแต่งงาน แต่การทดลองอยู่ร่วมกันก่อนการแต่งงาน มิได้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเป็นครอบครัวในทัศนะของอิสลาม เพราะอิสลามสร้างครอบครัวบนพื้นฐานที่แข็งแกร่งและสามารถที่จะให้ครอบครัวดำเนินต่อไปได้ด้วย ความมั่นคงอย่างแท้จริง รากฐานครอบครัวจะต้องมั่นคงและเป็นธรรมชาติ ทั้งนี้ เพื่อที่คนในครอบครัวจะได้มีความเอื้ออาทรที่จริงใจต่อกันและกัน และมองเห็นคุณค่าของศีลธรรม อิสลามยอมรับว่า ไม่มีความสัมพันธ์ใดเป็นธรรมชาติมากไปกว่าความสัมพันธ์ทางสายเลือด และไม่มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสายเลือดและไม่มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางใดๆ ที่จะสนิทสนมแน่นไปกว่าความสัมพันธ์ทางเพศ ที่วางพื้นฐานอยู่บนศีลธรรม อิสลามยอมรับคุณธรรมทางศาสนา ความจำเป็นและผลประโยชน์ของการแต่งงานที่ดีต่อสังคม อิสลามยอมรับคุณธรรมทางศาสนา ความจำเป็นและผลประโยชน์ของการแต่งงานที่มีต่อสังคม การดำเนินชีวิตตามปกติของมุสลิมแต่ละคน คือ การมีครอบครัวที่ดีและการแสวงหาครอบครัวของตัวเอง การแต่งงานและครอบครัวเป็นศูนย์กลางในระบบ

2.2.8 ชีวิตทางสังคม

ชีวิตทางสังคมของมุสลิมที่แท้จริงนั้น วางอยู่บนหลักการอันสูงส่งและถูกกำหนดมาเพื่อเป็นหลักประกันความสุข ความเจริญให้แก่บุคคลและสังคมในเวลาเดียวกัน สงครามชนชั้น การแบ่งแยกทางสังคม และการครอบงำสังคม โดยบุคคลหรือสังคมครอบงำบุคคล เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีในชีวิตทางสังคมของอิสลาม โองการในอัลกุรอานและคำสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ได้กล่าวเตือนมนุษย์ให้ระลึกถึงความจริงแห่งชีวิต ความจริงที่ทำหน้าที่เป็นหลักการของโครงสร้างทางสังคมของชีวิตอิสลาม ในบรรดาหลักการเหล่านี้ ก็มีความจริงที่ว่า มนุษยชาติเป็นครอบครัวหนึ่ง ที่เกิดขึ้นมาจากพ่อแม่เดียวกันและมีเป้าหมายเดียวกัน เอกภาพของมนุษย์นั้นมาจากความคิดที่ว่า มนุษย์ในโลกมีพ่อแม่คนเดียวกัน คือ อาดัมและอีวา มนุษย์ทุกคนเป็นสมาชิกครอบครัวโลก ที่ตั้งขึ้นโดยพ่อคนแรกและแม่คนแรก ฉะนั้นมนุษย์ทุกคนจึงมีสิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ในฐานะที่เขาต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อผู้คนตระหนักถึงว่าพวกเขาทั้งหมดอยู่ในครอบครัวของอาดัมและอีวา และพวกเขาทั้งหมดถูกพระเจ้าผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นมาแล้ว เรื่องอกตาคือฝ่าฝืนหรือความไม่เป็นธรรมทางสังคมหรือเรื่องพลเมืองชั้นสองก็จะไม่เกิดขึ้น ผู้คนจะเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกันในทางพฤติกรรมทางสังคม เช่นเดียวกับที่พวกเขาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางธรรมชาติ โดยการมีพ่อแม่คนเดียว

คัมภีร์อัลกุรอาน และคำสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ได้กล่าวเตือนมนุษย์ให้นึกถึงความจริงที่สำคัญ ทางด้านเชื้อชาติ และเป็นการปูทางไปสู่ความเป็นพี่น้องกันที่แท้จริง(17:139) เอกภาพของมนุษยชาตินั้นมิได้อยู่เพียงต้นกำเนิดเท่านั้น แต่ยังอยู่ที่เป้าหมายสุดท้ายของมันด้วย ตามทัศนะของอิสลาม เป้าหมายสุดท้ายของมนุษยชาติ คือ พระเจ้า เรามาจากพระองค์ เรามีชีวิตอยู่เพื่อพระองค์ และเราจะต้องกลับไปยังพระองค์ นอกจากเอกภาพของมนุษยชาติในต้นกำเนิดและเป็นจุดหมายสุดท้ายและนอกจากความรับผิดชอบร่วมกันแล้ว ชีวิตทางสังคมของอิสลาม จะต้องมีการร่วมมือกันในคุณความดีและคุณธรรมด้วย สิทธิในชีวิต ทรัพย์สินและเกียรติยศส่วนบุคคลจะต้องได้รับการยอมรับ สังคมอิสลามเป็นสังคมที่ทำให้เกียรติแก่บุคคล และบุคคลได้รับอนุญาตให้ดำเนินบทบาทในการสร้างศีลธรรมทางสังคม ด้วยการเชิญชวนไปสู่การทำความดีและทำลายความชั่วในทุกรูปแบบ โดยวิธีการถูกกฎหมาย บุคคลใดก็ตามที่ไม่อาจเอาใจใส่ต่อสังคม คือ คนบาปที่เห็นแก่ตัว ขาดจิตสำนึกและความศรัทธาของเขามีได้รับการอบรม

2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรม

2.3.1 ความหมายของความเป็นธรรม

สำหรับความหมาย ของ ความเป็นธรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542:707) ให้ ความหมายของความเป็นธรรม ว่า ความเป็นธรรม หมายถึง ความยุติธรรม ความถูกต้อง และให้ ความหมายของ ความยุติธรรม ว่า ความยุติธรรม หมายถึง ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล.

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติ เรื่อง ความเสมอภาค ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นธรรม ไว้ใน ส่วนที่ 2 ว่าด้วยความเสมอภาค มาตรา 30 ระบุว่า บุคคลย่อมเสมอภาคกันในทางกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่าง ในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัด

ต่อ บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้ (ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 : 10)

และนอกจากนี้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ในส่วนที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบาย ด้านกฎหมายและการยุติธรรมมาตรา 81 ระบุว่า รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบาย ด้านกฎหมาย และการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรมและทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนและจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชน และองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

(2) ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน(ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550: 33-34)

วิสัยทัศน์ประเทศไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 กำหนดว่า สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และมียุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงปัจจัยการประกอบอาชีพ แหล่งทุน โครงสร้างพื้นฐานและทักษะความรู้ที่จะเป็นฐานการประกอบอาชีพที่มั่นคง รวมทั้งโอกาสทางธุรกิจ นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทยทุกคน มีความเท่าเทียมกัน ในการเข้าถึงบริการทางสังคม ที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานอันพึงมีพึงได้ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค รวมทั้งสร้างความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจของระบบบริหารราชการแผ่นดิน บนพื้นฐานของการใช้หลักนิติธรรม หลักคุณภาพและจริยธรรมและหลักผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ สนับสนุนให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและลดความขัดแย้งในสังคมไทย และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ณ-ต)

บาหม กอเม็ง, 2541: 21-65 ได้ทำการศึกษา ความยุติธรรมในคัมภีร์อัลกรุอันและอัลหะดีษ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

คำว่าความยุติธรรม ตรงกับภาษาอาหรับว่า “อัดล” หมายถึง ความเที่ยงธรรมหรือความถูกต้อง(Tuan: 209) ชัยยิด กุฎบ์ (2527: 246) อธิบายว่า ตามแนวคิดของอิสลาม พระผู้เป็นเจ้า คือ ผู้ทรงตรากฎหมายสูงสุดและพระองค์ก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะเอื้ออำนวยหรือชมชอบปัจเจกชนใด

หรือชนชั้นใด เพราะมนุษยชาติทั้งมวลนั้น เป็นของพระองค์โดยเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้ความรู้สึกนึกคิดทางชนชั้น จึงไม่มีอยู่ในหลักเกณฑ์ความเชื่อถือ หรือกฎหมายของสังคมอิสลาม บังเจกชนทุกคนล้วน มีความเท่าเทียมกันในสิทธิและหน้าที่ต่างๆ และทุกคนมีความเท่าเทียมกันต่อกฎหมาย ไม่มีความขัดแย้งทางชนชั้นและไม่มีการปฏิบัติเป็นพิเศษสำหรับผู้ใด ไม่มีระบบชนชั้นในอิสลาม ดังนั้น จึงไม่มีความไม่พอใจในชนชั้น

ศาสนาอิสลาม ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างครบถ้วน ทั้งนี้เพราะมนุษย์ย่อมตระหนักถึงคำสอนของศาสนาอิสลามเป็นบรรทัดฐาน ความยุติธรรมที่สมบูรณ์ตามหลักคำสอนอิสลาม ไม่สามารถแบ่งแยกระหว่างโลกมนุษย์กับพระเจ้าได้ ดังนั้นความยุติธรรมที่สมบูรณ์นั้น ศาสนาอิสลามได้ระบุอย่างชัดเจน ในคัมภีร์อัลกรุอันและอัลหะดีษ ดังต่อไปนี้

เราได้ดลบันดาลพวกเจ้าทั้งหลาย ให้เป็นประชาชาติสายกลาง เพื่อว่าเจ้าทั้งหลายจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษยชาติ (อัลบะกอเราะฮ: 143) และเราไม่บังคับแก่คนหนึ่งคนใด นอกจากเท่าที่เขา มีความสามารถเท่านั้น และเรามีบัญญัติบันทึก (ความประพฤติ) ซึ่งมันจะรายงานความเป็นจริงและพวกเขาจะไม่ถูกฉ้อฉลเลย (อัลมูมิญ: 62) ดังนั้นเจ้าจงให้อภัยพวกเขาเจ้า จงขอภัยให้แก่พวกเขา และจงปรกษาพวกเขาในการทำงานต่างๆ เมื่อเจ้าตัดสินใจอย่างเด็ดขาดแล้วเจ้าจงมอบหมายงาน (การทำงานนั้น)แก่อัลลอฮ์เถิด (อาลิอิมรอน: 159) โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย พวกเจ้าจงยืนอยู่ด้วยความยุติธรรมในการสักขีพยานเพื่ออัลลอฮ์ และแม้จะเป็นโทษต่อตนเองหรือแก่ผู้ที่ให้กำเนิดทั้งสองและบรรดาญาติสนิทก็ตามอัลลอฮ์ทรงให้การคุ้มครองแก่คนทั้งสอง (ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน, อัลนิซาอู: 153) พวกเจ้าอย่ามาชีวิตที่อัลลอฮ์ทรงบัญญัติห้าม ยกเว้นโดยสิทธิอันชอบธรรม (คือการประหารชีวิตตามบทลงโทษของกฎหมาย) และพวกเขาไม่ละเมิดประเวณี และผู้ใดกระทำสิ่งนั้นเขาจะได้รับโทษอย่างแน่นอน (อัลฟุรุกอน: 68) ท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวมีความว่า โอ้บรรดามวลมนุษย์ แท้จริงบรรดาผู้ที่ชีวิตอยู่ก่อนหน้าพวกเจ้าประสบหายนะมาแล้ว เมื่อผู้ที่มีเกียรติในบรรดาพวกเขาได้กระทำการขโมยพวก เขาก็ได้ละเว้นการลงโทษและเมื่อผู้ที่อ่อนแอกระทำการขโมยพวก เขาก็ได้ตัดสินลงโทษ แต่นั่นขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ถ้าหากลูกสาวฉันคือ ฟาติมะหฺได้ลักขโมย ฉันก็จะลงโทษด้วยการตัดมือของเธอ (Al-Nawani, 1994 : 202)

จากคัมภีร์อัลกรุอันและอัลหะดีษดังกล่าวข้างต้น แนวคิดเรื่องความยุติธรรมจะครอบคลุมถึงชีวิตของมนุษย์ในสังคมทั้งทางด้านสิทธิต่างๆที่จะได้รับการคุ้มครองในชีวิตและทรัพย์สิน ความเสมอภาคทางด้านกฎหมาย เสรีภาพในการแสดงออกและการนับถือศาสนา ตลอดจนบทลงโทษทางด้านกฎหมาย เพราะฉะนั้นมนุษย์ต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมให้เกิดขึ้น ทั้งทางปฏิบัติและการนึกคิดเพื่อให้สังคมดำเนินถึงจุดมุ่งหมาย คือ ความสงบสุขของสังคม ทั้งนี้ขอบเขตของความยุติธรรมถือว่าเป็นกรอบและแนวทางให้มนุษย์ดำเนินกิจการเป็นไปด้วยความยุติธรรม

คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษกล่าวถึงความยุติธรรม เพื่อให้เกิดความสันติสุขในสังคม พิจารณาความสัมพันธ์ได้สองกรณี คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า

ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์ ที่มีอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าด้วยวิธีการศรัทธา อัลลอฮทรงตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน (อาลิอิมรอน:103) ความว่า พวกเจ้าจงยึดมั่นกับเชือกของอัลลอฮโดยพร้อมเพรียงกัน และพวกเจ้าอย่าแตกแยกจากกันและพวกเจ้าจงระลึกถึงความโปรดปรานของอัลลอฮ (ที่ทรงประทาน)แก่พวกเจ้า เมื่อครั้งพวกเจ้ายังเป็นศรัตรูกันและพระองค์ทรงได้ประทานหัวใจของพวกเจ้า ต่อมาพวกเจ้าก็เปลี่ยนเป็นพี่น้องกัน โดยความกรุณาของพระองค์ การศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า จึงเป็นหลักการอันดับแรกของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและเป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ อับดูรอฮมานเราะส เล่าว่า ท่านศานาดามุฮัมมัด (ศ็อล) เคยถูกถามว่า “การกระทำใดประเสริฐสุด ท่านตอบว่าการศรัทธาในอัลลอฮและรอซูลของพระองค์ รายงานโดย บุรี (จาริก เซ็นเจอร์ 2540 : 30) แนวทางการศรัทธา เป็นเครื่องมือสำหรับมนุษย์ อยู่ร่วมกันและเป็นบ่อเกิดของความยุติธรรมในสังคม ดังนั้นมนุษย์เพียงแต่อาศัยสังคมปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากพระผู้เป็นเจ้า เพื่อได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮในโลกนี้และโลกหน้า พระองค์ทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อาลิอิทรอน:14) ความว่า ได้ถูกถือว่าเป็นสิ่งประดับ (เกียรติ) แก่มวลมนุษย์ ความลุ่มหลงในความใคร่ต่าง ๆ นั้น คือ บรรดาสตรี บรรดาลูก ๆ และบรรดาทรัพย์สินอันมากมาย ซึ่งมีทองคำเงิน ม้าฝีเท้าดี และไร่นานั้น เป็นสิ่งอำนวยความสะดวก (ชั่วคราว) ในชีวิตทางโลกนี้ แต่ที่อัลลอฮมีเป้าหมายที่ดียิ่ง (นั่นคือสวรรค์) นั้นย่อมแสดงว่าสิ่งต่างๆที่พระผู้เป็นเจ้าประทานในโลกนี้ รวมทั้งชีวิตของมนุษย์มิใช่เป็นสิ่งที่มีความมั่นคงถาวรแต่อย่างใด หมายถึงโลกนี้ มิใช่เป็นสถานที่อันนิรันดร์ของมนุษย์ แต่มันเป็นเพียงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับมนุษย์ เพื่อเตรียมตัวไปยังสถานที่ถาวรและสงบสุข ดังนั้น โลกนี้ จึงถือว่าเป็นความสุขชั่วคราวเท่านั้น แต่ความสุขที่มั่นคงและไม่มีการเปลี่ยนแปลงนั้น คือ ความสุขในโลกหน้า

2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

พื้นฐานของความยุติธรรม แม้ว่า พระผู้เป็นเจ้าจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบและกิจการในสังคม การศรัทธาจึงเป็นแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าก็ตาม แต่อิสลามได้กำหนดหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นในสังคมเช่นกัน แม้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นมุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิมก็ตาม ความผูกพันจากหลักการศรัทธา มิได้หมายถึง การกดขี่ ช่มแวงผู้ที่มิใช่มุสลิม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมหนึ่ง อิสลามได้ให้การคุ้มครองกับสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน ดังอัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลมาอิดะฮ:8) ความว่า เจ้าจงอย่าให้ความโกรธที่มีอยู่กับ

กลุ่มหนึ่ง เป็นสาเหตุให้พวกเขาไม่ยุติธรรม พวกเขาจึงมีความยุติธรรม มันเป็นสิ่งที่ใกล้เคียงต่อความยำเกรงอย่างยิ่งและจงยำเกรงอัลลอฮ เพราะแท้จริงอัลลอฮทรงรอบรู้ในการกระทำของพวกเขา เจ้าทั้งมวล

ยาลาลุดดีนอัลมาฮัลลี (1990: 452) อธิบายว่า อิสลามไม่อนุญาตให้มุสลิม คุกคาม ช่มเหงผู้ที่มิใช่มุสลิม จนกว่ามุสลิมจะถูกช่มเหงเสียก่อน นั่นย่อมแสดงว่า ศาสนาอิสลามมิใช่เป็นศาสนาที่ชอบใช้ความรุนแรงในการตัดสินข้อพิพาทต่างๆ แต่อิสลามมุ่งสอนให้มนุษย์ใช้ความอ่อนโยนเข้าแก้ไขหรือตัดสินปัญหา

มนุษย์ทุกคนมีภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ ส่งผลให้มนุษย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้นๆ เนื่องจากความศรัทธาที่แฝงอยู่ในจิตใจมนุษย์ (กฏศีลธรรม) เป็นสิ่งคอยตักเตือนมนุษย์อยู่เสมอ อัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายพวกเจ้าอย่าบิดพลิ้วต่ออัลลอฮและศาสนทูตและอย่าบิดพลิ้วต่อความไว้วางใจที่ผู้อื่นมอบให้แก่พวกเจ้าทั้งๆที่พวกเจ้ารู้ดี”

จุดมุ่งหมายของความยุติธรรม ระบบสังคมอิสลาม แม้มีหลักพื้นฐานมาจากการศรัทธาของมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้น สำหรับแนวทางการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ จุดมุ่งหมายกับพฤติกรรมของมนุษย์ต้องมีความสอดคล้องกัน การจัดระบบสังคมในหลักคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษเป็นบรรทัดฐานกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความสงบสุข ตลอดจนการตอบสนองเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน ด้วยหลักการศรัทธาอันเดียวกัน เพื่อให้สังคมมีความเข้มแข็ง อัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลอิกลาศ:1-4) ความว่า จงประกาศเถิด อัลลอฮมีองค์เดียว อัลลอฮทรงเป็นที่พึ่ง พระองค์มิได้ให้กำเนิดและพระองค์มิได้ถูกกำเนิดและไม่มีสิ่งใดเทียบเคียงพระองค์

ความยุติธรรมด้านรูปแบบการปกครอง

คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ เป็นแหล่งที่มาของบทบัญญัติต่างๆของศาสนาอิสลาม รวมทั้งโครงสร้างของระบบสังคม เพื่อจุดมุ่งหมายที่งดงาม คือ ความสันติสุขของมนุษย์ในอนาคต ความสมบูรณ์ใน โครงสร้างพื้นฐานของระบบสังคมอิสลามในด้านกฎหมาย แนวทางการดำเนินชีวิตและวิทยาการต่างๆ ทำให้มนุษย์สามารถยึดเป็นธรรมเนียมแห่งชีวิต ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กาเซ็มอะหมัด (2524: 12) กล่าวว่า อิสลาม คือ ศาสนาแห่งยุคสมัยและสากลของอัลลอฮ อันประกอบด้วย บทบัญญัติและหลัก โครงสร้างทางสังคมอย่างเป็นสากล เหมาะกับทุกยุค ทุกสมัย และทุกสถานที่ นั่นย่อมแสดงถึงความสมบูรณ์ของศาสนาอิสลาม ดังอัลลอฮทรงยืนยันอย่างชัดเจนในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลมาอิ ตะฮ:4) ความว่า “ในวันนี้ได้ทำความสมบูรณ์แก่ศาสนาของพวกเขา เพื่อพวกเขาทั้งมวลและเข้าได้ให้ความ โปรดปรานของข้า แก่เจ้าทั้งหลายอย่างครบถ้วนและข้า

ยินยอมให้อิสลามเป็นศาสนาสำหรับวงเจ้า ความสมบูรณ์ของโครงสร้างทางสังคม บทบัญญัติอิสลามได้แต่งตั้งมนุษย์ในฐานะเป็นผู้ปกครอง ดังอัลลอฮฺทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลบะกอเราะฮ:30)ความว่า “ข้าปรารถนาที่จะสร้างผู้สืบทอดขึ้นบนพื้นแผ่นดิน” นั่นคือ สร้างมนุษย์เพื่อดำเนินกิจการในสังคม ทั้งทางด้านการพาณิชย์ การพัฒนาวิทยาการต่างๆ การปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมตามบทบัญญัติที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของได้กำหนดไว้ โครงสร้างของสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ในการวางรูปแบบการปกครอง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับประชาชน คัมภีร์อัลกุรอานและอัลละอิลฮฺได้เริ่มอธิบายไว้ดังนี้

1) ธรรมชาติของมนุษย์

มนุษย์ตามทัศนะของอิสลาม คือ มนุษย์เป็นผู้ปกครอง ดังที่อัลลอฮฺทรงตรัสในอัลกุรอาน (อัลบะกอเราะฮ: 30) ความว่า “ข้าปรารถนาที่จะสร้างผู้ปกครองขึ้นมาบนแผ่นดิน” และอีกโองการหนึ่งในอัลกุรอาน (อัลอะรอฟ:69) ความว่า และท่านทั้งหลายจงรำลึกเถิด เมื่อครั้งพระองค์ทรงแต่งตั้งพวกท่านให้เป็นผู้สืบทอดการปกครอง” จากเหตุผลดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า อัลลอฮฺทรงกำหนดให้มนุษย์เป็นผู้ปกครองบนพื้นแผ่นดิน

2) สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์

ตามทัศนะของอิสลาม สิทธิตามธรรมชาติเป็นแนวคิดพื้นฐานที่พระเจ้าทรงประทานแก่มวลมนุษย์ ที่ครอบคลุมถึงเสรีภาพและความเสมอภาคในสังคม มนุษย์ได้รับสิทธิต่างๆและเสรีภาพมาแล้วตั้งแต่การถือกำเนิด ซึ่งไม่มีทางที่จะเรียกร้องสิ่งเหล่านี้ไปจากมนุษย์ได้ หรือไม่อาจที่จะปฏิเสธความเป็นบุคคลของมนุษย์ได้ (มูตะอูอ มุญาฮะฮารี, 2529 : 157) มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคมที่แตกต่างจากสัตว์โดยทั่วไป ที่สามารถเรียกร้องสิทธิดังกล่าว จากผู้ที่คุกคามหรือทำร้ายตน สามารถใช้สติปัญญาไตร่ตรอง เพื่อให้เกิดความสมดุลต่อกัน ลักษณะของมนุษย์ที่ทำให้มีความแตกต่างจากสัตว์ที่ไม่สามารถเรียกร้องสิทธิดังกล่าว นอกจากการใช้สัญชาตญาณเพื่อปกป้องตัวเองหรือการล่าเหยื่อเป็นอาหารและเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น เพราะฉะนั้นสัตว์จะไม่รู้คำว่า“สิทธิ” แต่อย่างใด มนุษย์โดยธรรมชาติ จะพยายามละเมิดสิทธิของผู้อื่นทุกรูปแบบ ด้วยการเช่นฆ่า ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบกัน สิทธิ จึงเป็นสิ่งสำหรับมนุษย์ ต่อการเรียกร้องในสิ่งอันชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยการยึดถืออุดมการณ์ว่า มนุษย์ต่างมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน แต่แต่ละบุคคลจะมีสิทธิและหน้าที่มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสถานภาพของแต่ละบุคคลที่เขารับผิดชอบ ดังคำกล่าวที่ว่า “ความเสมอภาคและเสรีภาพเป็นสิทธิของมนุษย์ ตามระดับแห่งความเป็นมนุษย์” (มูตะอูอ มุญาฮะฮารี:ค่านำ)

สิทธิตามธรรมชาติ ที่พระผู้เป็นเจ้าประทานแก่มนุษย์ เป็นสิทธิในการปกครองตนเอง ทั้งทางเกียรติยศ ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ การให้เสรีภาพในการทำงาน การแสดงออกและเสรีภาพอื่นๆ ที่สามารถปกป้องศาสนาด้วยสติปัญญาและศักดิ์ของตน สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะของอิสลาม ท่านศาสดากล่าวมีความว่า “เลือดของมุสลิม เกียรติยศของมุสลิม เป็นสิ่งที่ใครละเมิดมิได้” อันหมายถึง การที่ศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม และสิทธิในทรัพย์สินเป็นอย่างยิ่ง

2.1 สิทธิในการมีชีวิตอยู่

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การมีชีวิตอยู่ของแต่ละคน เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข จำเป็นต้องรักษาไว้ ซึ่ง ศีลธรรมอันดีงาม มิใช่ตนเอง มีสิทธิที่จะนำพาซึ่งความสูญเสียต่อบุคคลอื่น การมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ เปรียบเสมือนการทำหน้าที่ของตนเองกับความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า ในฐานะที่เป็นบ่าวของพระองค์ ชีวิตของมนุษย์เป็นกรรมสิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์ไม่สามารถดำเนินชีวิตของตนเองไปในแนวทางที่ไร้ประโยชน์ นอกจากเพื่อแนวทางของอัลลอฮ มนุษย์มีหน้าที่เพียง ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้มีความสมบูรณ์ ตามเจตนารมณ์ของพระองค์ การรักษาชีวิตของตน เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในสังคม ตามทัศนะของอิสลาม ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นมากที่สุด เนื่องจากอัลลอฮ ทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อันนิซาอู: 29) ความว่า พวกเจ้าอย่าได้ฆ่าตัวพวกเจ้าเอง แท้จริงอัลลอฮฺ ทรงเมตตาพวกเจ้าอย่างยิ่ง”

2.2 สิทธิในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

สังคมอิสลาม เกิดจากความสัมพันธ์ของบุคคลด้วยกัน จากภาระหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์จำเป็นต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดด้วยความบริสุทธิ์ใจ มนุษย์ต้องร่วมมือกันสร้างสังคมให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมาย นั่นคือ ความสันติสุขในสังคมและการได้รับความโปรดปรานจากพระผู้เป็นเจ้า ท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวว่า แต่ละคนในหมู่พวกท่านต่างมีภาระหน้าที่ๆ พวกเขาต้องรับผิดชอบและพวกเขาพวกท่านจะถูกไต่สวนในภาระหน้าที่ของตน ส่วนผู้นำก็มีภาระหน้าที่ เขาก็จะถูกไต่สวนในด้านการปกครองของเขา และบุรุษก็มีภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัวของเขา เขาก็จะถูกไต่สวนในภาระหน้าที่ของเขา สตรีมีภาระหน้าที่ต่อเรื่องภายในครอบครัวของเขา เขาก็จะถูกไต่สวนในภาระหน้าที่ของเขา คนรับใช้ก็มีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินของนายเขา และเขาก็จะถูกไต่สวนในหน้าที่นั้น (Al-Nawani, 1994: 452)

2.2.1 สิทธิเสรีภาพ อัลลอฮ. ทรงตรัสในอัลกุรอาน (อัลคาฮ.ร:3) ความว่า เราได้แสดงแก่มนุษย์ ด้วยการชี้แนะทางที่ถูกต้อง เขาอาจจะกตัญญู รู้คุณ หรือออกตัญญูก็ตาม มนุษย์ก็จะได้รับการชี้แนะในทางที่ถูกต้อง ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์เองที่จะเลือกแนวทางที่ให้ความยุติธรรมหรือ อยุติธรรม นั่นคือ เสรีภาพที่สมบูรณ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่ประทานให้กับมวลมนุษย์

2.2.2 สิทธิในด้านความคิด การรวมกลุ่ม เป็นสิ่งที่ศาสนาอิสลามสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพื่อป็นแนวทางให้มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางโลกให้สมบูรณ์ ศาสนาอิสลามเปิดโอกาสให้ทุกคน ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความคิดเห็นร่วมกัน ในการบริหารกิจการของรัฐ สิทธิ เสรีภาพเหล่านี้ ทุกคนมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ต้องอยู่บนคุณธรรมอันดี ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงชี้แนะ

2.2.3 สิทธิด้านการนับถือศาสนา ศาสนาอิสลามได้มอบแนวทางให้มนุษย์มีสิทธิในการเลือกแนวทางที่ตนเองปรารถนา เสรีภาพทางด้าน การนับถือศาสนา จึงเป็นสิทธิหนึ่งของมนุษย์ที่สามารถเลือกนับถือศาสนา โดยที่มิได้บังคับแต่อย่างใด อัลลอฮทรงตรัสไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลบะกอเราะฮ. 256) ความว่า ไม่มี การบังคับในการนับถือศาสนา อันที่จริง ความถูกต้องย่อมชัดเจนจากความมงบาย

การให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ศาสนาอิสลามจะไม่บังคับให้บุคคลละทิ้งศาสนาของตน เพื่อเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม แต่อิสลามจะให้โอกาสให้บุคคลนั้นศึกษาศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นเข้ารับศาสนาอิสลามด้วยความสมัครใจหรือการศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าอย่างแท้จริง

ศาสนาอิสลาม มิได้ดูหมิ่น กดขี่ ช่มเหง บรรดาผู้ที่นับถือศาสนาอื่น แต่ตรงกันข้าม ศาสนาอิสลามให้เกียรติแก่ศาสนาอื่นอย่างเท่าเทียม ซึ่งสามารถเห็นได้จาก นโยบายการบริหารประเทศ (อัลมาอิดะฮ.:3) ความว่า และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในเรื่องคุณธรรมและความยำเกรง แต่พวกเจ้า อย่าช่วยเหลือกันในเรื่องบาปและความเป็นศัตรู

2.2.4 สิทธิด้านความเสมอภาค

โครงสร้างพื้นฐานของศาสนาอิสลาม ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง สำหรับการให้สิทธิแก่มนุษย์ในสังคม ซึ่งเป็นสิทธิของแต่ละบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม คือ สิทธิความเสมอภาค หรือสิทธิความเท่าเทียมกัน มนุษย์ในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า ทุกคนมีเสรีภาพและความเท่าเทียมกันในฐานะความเป็นมนุษย์ คุณค่า บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่แสดงออกต่าง ๆ มิได้ทำให้บุคคลหนึ่งมีความเหนือกว่าบุคคลใด นอกจากความแตกต่างประการเดียว คือ ความแตกต่างในเรื่องการศรัทธา อัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลฮัจญ์รอต:13) ความว่า แท้จริงผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่สุเจ้า ณ อัลลอฮ คือ ผู้ที่มีคุณธรรมมากที่สุด พระองค์ทรงพิจารณาการศรัทธาของมนุษย์ จากบรรทัดฐานของ คุณงาม ความดี และความสูงส่งทางด้านจิตใจ

2.2.4.1 ความเสมอภาคที่จะได้รับการปกป้องสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน หมายถึง สิทธิของมนุษย์ที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง จากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ศาสนาอิสลามอธิบายความเสมอภาคที่จะได้รับการปกป้องอย่างเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ทุกคน

คังอัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลตาบะฮะ: 6) ความว่า “และหากมีพวกตั้งภาคีคนใด ขอความช่วยเหลือจากเจ้า ดังนั้น เจ้าจึงให้ความช่วยเหลือแก่เขา”

2.2.4.2 ความเสมอภาคที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐ ในฐานะเป็นพลเมือง หมายถึง การใช้อำนาจทางกฎหมาย บังคับใช้กับประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน กฎหมายอิสลามไม่อนุญาตให้นำกฎหมายมาใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน และถูกปฏิบัติจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือประชาชนก็ตาม ตามกฎหมายจะไม่อนุญาตให้ใครมีอภิสิทธิ์เหนือกว่าบุคคลอื่นเนื่องจากกฎหมาย เป็นบทบัญญัติจากพระเจ้าเป็นเจ้า ศาสนาอิสลามได้ให้อำนาจแก่ผู้ปกครอง เพื่อบังคับใช้ด้วยความยุติธรรม อัลลอฮทรงตรัสในอัลกุรอาน (อันนิซาฮ:58) ความว่า “และเมื่อพวกเจ้า ทำการตัดสินในระหว่างมนุษย์ทั้งหลาย พวกเจ้าจะต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม”

2.2.4.3 ความเสมอภาคทางโอกาส หมายถึง โอกาสที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน แสดงศักยภาพของตนได้อย่างอิสระ หรือสภาวะที่ทุกคนมีสิทธิจะแข่งขันได้อย่างสมบูรณ์ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ที่สติปัญญาและมีเหตุผล เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้า ทุกคนมีสิทธิและโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน แสวงหาผลประโยชน์จากความสามารถของตน ทั้งนี้ หมายความว่า ผลประโยชน์ดังกล่าว จะต้องไม่ไปละเมิดสิทธิหรือก่อความเดือดร้อนให้บุคคลอื่น แต่ต้องได้มาด้วยความสุจริตและมีความยุติธรรม สามารถแสดงความสามารถของตนอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากศาสนาอิสลามถือว่า ความพยายามและการทำงานของมนุษย์เป็นแนวทางที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีขึ้น

2.2.4.4 ความเสมอภาคระหว่างบุคคล หมายถึง ความเสมอภาคในฐานะความเป็นมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งที่ประเสริฐเหนือสิ่งใดทั้งปวง เพราะฉะนั้นอิสลามให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความเสมอภาคระหว่างบุคคล ดังหลักการที่ว่า ศาสนาอิสลามมิได้แบ่งชั้นวรรณะเผ่าพันธุ์ สีผิวตามชนชาติกำเนิดแต่อย่างใด ศาสนาอิสลามถือว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน สิทธิต่างๆที่มนุษย์จะได้รับ ต้องมีความเท่าเทียมกัน แม้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชายเองก็ตาม

2.2.4.5 สิทธิในทรัพย์สิน ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับทรัพย์สินสำหรับการดำเนินชีวิต เนื่องจากมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยทรัพย์สินเพื่อเลี้ยงชีพ กิจกรรมงานต่างๆไม่อาจจะดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ได้หากปราศจากทรัพย์สินมาเกื้อกูล ในหลักพื้นฐานของสิทธิในทรัพย์สินตามธรรมชาติ ทรัพย์สินทุกอย่างเป็นของพระเจ้ามิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือของสังคมใดสังคมหนึ่ง สังคมเป็นเพียงตัวแทนของพระเจ้าเป็นเจ้า ทำหน้าที่ปกป้องรักษาทรัพย์สินเหล่านั้น คังอัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลหะดีษ:7) ความว่า พวกเจ้า จงใช้จ่ายบางสิ่งที่พระองค์

ทรงประทานแก่พวกเขาให้เป็นผู้สืบทอดในสิ่งนั้น แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเขาและได้จ่ายทรัพย์สินนั้น พวกเขาย่อมได้รับรางวัลอันยิ่งใหญ่

การจัดระบบ แบ่งผลประโยชน์และสิทธิความรับผิดชอบต่อทรัพย์สิน พระผู้เป็นเจ้าของสิทธิเสรีภาพและหน้าที่แก่มนุษย์ เพื่อใช้ทรัพย์สินไปในแนวทางที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์มากที่สุด ตลอดจนทำให้เป็นไปอย่างยุติธรรม มนุษย์ที่มีความศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าของ ย่อมเชื่ออยู่เสมอว่า ทรัพย์สินเป็นของพระผู้เป็นเจ้าของ ทรงประทานมาให้แก่มนุษย์ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับชีวิตเท่านั้น และต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ทุกสิ่งจะกลับสู่พระผู้เป็นเจ้าของอีก มนุษย์ไม่สามารถยึดติดกับวัตถุหรือครอบครองทรัพย์สินเหล่านั้นอย่างถาวร โดยไม่ใช้ประโยชน์ความคับแค้นและความตระหนี่ เป็นสาเหตุให้จิตใจมนุษย์ลุ่มหลงต่อทรัพย์สินมากเกินไป เป็นสาเหตุให้ลิ้มที่มาของทรัพย์สินต่างๆ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในทรัพย์สินอย่างเท่าเทียมกัน แนวทางการกำหนดทรัพย์สินบุคคลและทรัพย์สินส่วนรวม เพื่อให้เกิดความสะดวกสำหรับการจัดระบบสังคมให้มีความยุติธรรม

สิทธิในทรัพย์สิน ที่พระผู้เป็นเจ้าของให้แก่มนุษย์สามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ

1) สิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ศาสนาอิสลามส่งเสริมให้มนุษย์สร้างฐานะของตนให้มีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน โดยธรรมชาติของมนุษย์มีความต้องการสิ่งต่างๆ ไว้ครอบครองเป็นของตนเอง เพื่อให้ชีวิตบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ ความสุข ศาสนาอิสลามอนุญาตให้มนุษย์ถือกรรมสิทธิในทรัพย์สินได้อย่างอิสระ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ทรัพย์สินนั้นต้องมาจากแนวทางที่ถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ส่วนรวมและไม่ไปละเมิดสิทธิของเพื่อนมนุษย์ เนื่องจากมุสลิมมีความตระหนักอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินทุกอย่างเป็นของพระผู้เป็นเจ้าของ อัลลอฮทรงตรัสในอัลกุรอาน (อัลบะกอเราะฮ:29) ความว่า พระองค์ทรงบันดาลสรรพสิ่งบนพื้นแผ่นดิน เพื่อพวกเขาทั้งหมด การแสวงหาทรัพย์สิน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ อัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลญุมอะฮ:10) ความว่า เมื่อเสร็จสิ้นจากการละหมาด พวกเขาจงแยกย้ายกันออกไปบนพื้นแผ่นดินและจงแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ มนุษย์มีสิทธิในทรัพย์สิน โดยเปิดโอกาสให้มีความอิสระอย่างเต็มที่และให้ใช้ทรัพย์สินในหนทางที่ดีงาม ซึ่งเป็นแนวทางผลักดันให้ทุกคนทำงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้ได้ทรัพย์สินมาเป็นกรรมสิทธิ์ อัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกุรอาน (อนนิซาฮ:32) ความว่าสำหรับบรรดาผู้ชายนั้น ย่อมมีส่วนรับของเขาจากที่เขาอุตสาหะไว้ และสำหรับผู้หญิง ก็มีส่วนรับจากที่พวกนางได้อุตสาหะไว้

2.4.6 สิทธิในการจ่ายชะกาต

ชะกาต ทางด้านภาษาแปลว่า ทำให้บริสุทธิ์ ความจำเริญงอกงาม ความหมาย ทางศาสนา หมายถึง ทรัพย์สินที่อัลลอฮทรงกำหนดให้จ่ายแก่บรรดาผู้มีสิทธิ ชะกาตแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ชะกาตที่คิดจากเงินบริสุทธิ์หรือทรัพย์สินที่เหลือจากระยะเวลา 1 ปี เช่น ทรัพย์สินที่สะสมไว้

เงินแห่ง ทองแห่ง ผลผลิตทางด้านการเกษตร และปศุสัตว์และชะกาดพิเตราะห์ ที่ศาสนาบังคับให้
ทุกคนบริจาค ภายในระยะเวลาที่กำหนด

จุดมุ่งหมายของการบริจาคชะกาดก็เพื่อ เป็นหลักประกันทางสังคม ช่วยให้ผู้ที่ขัด
สน ได้มีโอกาสต่อสู้ชีวิตและช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้ร่ำรวยให้มีความบริสุทธิ์จากอำนาจทางวัตถุ
และปกป้องการละโมภล่มหลงในทรัพย์สิน ดังนั้น บุคคลที่พึงจะจ่ายชะกาด อัลลอฮทรงตรัสใน
คัมภีร์อัลกรุอาน (อัตเตาบะฮ:60) ความว่า ทานทั้งหลาย ข่อมเป็นสิทธิของผู้อณาตา บรรดาผู้ยากไร้
บรรดาเจ้าหน้าที่ผู้จัดการทานนั้น บรรดาผู้ซึ่งต้องประสานหัวใจไว้ ทาสที่เป็นอิสระ บรรดาผู้เป็น
หนี้ ผู้เสียสละชีวิต เพื่อแนวทางของอัลลอฮและผู้เดินทางในแนวทางของอัลลอฮ

โดยสรุป บุคคลที่ศาสนาอิสลามอนุมัติให้รับชะกาดได้ มี 8 ประเภท คือ

(1) ผู้อณาตา หมายถึง บุคคลที่ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ เนื่องจากขาด
สมรรถภาพบางอย่างทางร่างกาย

(2) ผู้ยากไร้ หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถทางร่างกาย เลี้ยงชีพได้ แต่ขาดแคลน
กำลังทรัพย์ เนื่องจากความยากจน

(3) บรรดาเจ้าหน้าที่ผู้จัดการทาน หมายถึง บุคคลที่ถูกแต่งตั้งขึ้น เพื่อจัดเก็บชะ
กาดไปแจกจ่ายให้บุคคลอื่นหรือองค์กรที่จะได้รับ คือบัยตุลมาล

(4) บรรดาผู้ซึ่งต้องประสานหัวใจไว้ หมายถึง ผู้ที่เข้านับนับถือศาสนาอิสลาม
ใหม่ๆ เพื่อให้เขามีความศรัทธามั่นคงขึ้น หรือเขาอาจจะขาดแคลนทุนทรัพย์ในการเลี้ยงชีพ จึง
สมควรจะได้รับชะกาด

(5) ทาสที่เป็นอิสระ หมายถึง ทาสที่พึงถูกไถ่ตัว ไม่สามารถเลี้ยงชีพตนเองได้

(6) บรรดาผู้เป็นหนี้ หมายถึง ผู้เป็นหนี้สิ้นพันตัว จำเป็นต้องนำชะกาดมาช่วย
ปลดหนี้สินของตน

(7) ผู้เสียสละเพื่อแนวทางของอัลลอฮ หมายถึง ผู้ที่ต่อสู้ในสงครามป้องกัน
ศาสนาหรืออุทิศในหนทางของอัลลอฮ โดยไม่มีค่าตอบแทน

(8) ผู้เดินทางในแนวทางของอัลลอฮ หมายถึง ผู้เดินทางไปปฏิบัติคุณงามความดี
มีวัตถุประสงค์ไม่ผิดหลักศาสนา แต่เขาขาดทุนทรัพย์ในระหว่างการเดินทางของเขา

2.4.7 สิทธิในมรดก

ศาสนาอิสลาม ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิในมรดก เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและ
ความสมดุลทางสังคม ดังอัลลอฮทรงตรัสในคัมภีร์อัลกรุอาน (อันนิซา:11-12) ความว่า สำหรับผู้ชาย
ให้ได้มรดกเท่ากับส่วน ใต้ของผู้หญิงสองคน แต่ถ้าเป็นหญิงทั้งหมดเกินกว่าสองคน (ไม่มีลูกชาย)

พวกนางก็จะได้เศษสองส่วนสามของทรัพย์สินมรดก และถ้าเป็นผู้หญิงคนเดียว (ไม่มีลูกชาย) นางก็จะได้ครึ่งหนึ่ง

(1) ในกรณีที่บุคคลสิ้นชีวิตลง บุตรชายของผู้ตายจะได้รับส่วนแบ่งเป็นสองเท่าของของบุตรหญิง กล่าวคือ พี่ชายหรือน้องชายจะได้รับสองเท่าของส่วนแบ่งของพี่สาวหรือน้องสาว แต่ไม่ว่าจะกรณีใดตาม ภรรยาผู้ตายจะได้รับส่วนแบ่งในกองมรดกเพียง 1/8 เท่านั้น

(2) ถ้าหากผู้ตายมีลูกสาวคนหนึ่งและภรรยาคนหนึ่ง ลูกสาวจะได้รับมรดกเป็นจำนวนครึ่งหนึ่ง ถ้าหากผู้ตายมีลูกสาวมากกว่าหนึ่งคน ลูกสาวจะได้รับ 2/3 ของทรัพย์สินของผู้ตาย

(3) หากผู้ตายทิ้งภรรยาไว้เพียงคนเดียว ภรรยาจะได้รับ 1/4 ของทรัพย์สิน

(4) ถ้าหากภรรยาตายลง ได้ทั้งทรัพย์สินไว้และไม่มีใครอื่นใด นอกจากสามีเท่านั้น สามีจะได้รับส่วนแบ่งจากจำนวนทรัพย์สินที่ภรรยาทิ้งไว้ แต่ถ้านางมีบุตรไม่ว่าหญิงหรือชาย สามีจะได้เพียง 1/4 เท่านั้น

(5) ถ้าหากบุตรตายลง โดยทิ้งภรรยาพ่อแม่ พี่ชายหรือน้องชายไว้ พี่ชายและน้องชายจะไม่ได้อะไรเลย แต่พ่อแม่จะได้รับ 1/6 ของทรัพย์สิน ถ้าหากว่าผู้ตายมีบุตรชายและบุตรสาว

(6) ถ้าหากผู้ตายทิ้งพ่อแม่และพี่ชายหรือน้องชายไว้เพียงอย่างเดียว ผู้เป็นแม่จะได้รับส่วนแบ่ง 1/3 หากมีเช่นนั้นแม่จะได้รับ 1/6 ของจำนวนทรัพย์สินไม่ว่ากรณีใดๆ

(7) ถ้าผู้ตายทิ้งภรรยาและบุตรชายไว้ พี่ชายน้องชายและพี่สาวน้องสาว จะไม่ได้รับส่วนแบ่งใดๆ

(8) ถ้าหากผู้ตายมีแต่เพียงภรรยาและไม่มีญาติใกล้ชิด ดังนั้นญาติที่ห่างไกลจะได้รับส่วนแบ่ง

(9) ถ้าหากลูกชายตายก่อนที่พ่อของตนจะตาย หลานชายและหลานสาวจะมีได้รับส่วนแบ่งใดๆ

(10) ถ้าหากผู้หญิงตาย ทิ้งบุตรชายไว้ ลูกบุญธรรมของนางจะไม่ได้รับส่วนแบ่งใดๆเลย

2.4.8 สิทธิในทรัพย์สินส่วนรวม

มนุษย์มีสิทธิเท่าเทียมกัน สำหรับการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินที่พระเจ้าเป็นเจ้าทรงประทานให้ รัฐเป็นผู้กำหนดรูปแบบการจัดระบบของทรัพย์สิน โดยห้ามบุคคลใดครอบครองทรัพย์สินเหล่านั้น เป็นส่วนบุคคล เรียกว่า ทรัพย์สินส่วนรวม ทรัพย์สินดังกล่าวนอกจากได้รับจากชะกาดและทรัพย์สินจากมรดกแล้ว ทรัพย์สินส่วนรวมที่บุคคลจะถือเป็นกรรมสิทธิ์ได้ (บาเหม กอ

เม็ง 2541: 21-65) ท่านศาสดามูฮัมหมัด(ศ็อล) กล่าวมีความว่า มวลมนุษย์นั้นมีหุ้นส่วนกันในสามสิ่ง คือ น้ำ หญ้า ไฟ

- (1) น้ำ หมายถึง แหล่งน้ำต่างๆเช่น แม่น้ำ ลำคลอง หนองและบึง
- (2) หญ้า หมายถึง พุ่มหญ้าที่มีบริเวณกว้างสำหรับเลี้ยงสัตว์
- (3) ไฟ หมายถึง เชื้อเพลิงต่างๆ เช่น ถ่านหิน แร่ต่างๆหรือน้ำมันปิโตรเลียม

หนทางไปสู่ความยุติธรรมของสังคมแบบอิสลาม (ชัยยิด กุฎบ์ อ้างถึงในจรัล มะลูลีมและคณะ 2541: 153-170) อิสลามในฐานะที่มีความเกี่ยวข้องอยู่กับพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างและผู้ถูกสร้างของเขา มีลักษณะพื้นฐานของความสัมพันธ์ของมนุษย์ ต่อจักรวาลและชีวิตโดยทั่วไปในโลกนี้ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อตัวเขาเอง อิสลามยังได้พูดถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสังคมต่างๆของมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างชาติหนึ่งกับอีกชาติหนึ่ง อิสลามได้วางความสัมพันธ์เหล่านี้ อยู่บนความคิดหนึ่ง ซึ่งเป็นสากลและครอบคลุม ซึ่งถูกยึดถือไว้เสมอในการตั้งกฎเกณฑ์ใดๆ และอิสลามนั้น เป็นความยุติธรรมทางสังคมที่ครอบคลุมทุกส่วนและเป็นตัวประกอบพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ อิสลามมิได้จำกัดอยู่แค่ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงเกี่ยวข้องกับทุกแง่มุมของชีวิตและกิจการต่างๆ อิสลามยังเกี่ยวข้องกับความคิด และทัศนคติจิตใจและสติ สำนึกคุณค่า ซึ่งความยุติธรรมนี้ เกี่ยวข้องอยู่ไม่เพียงแต่เป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือเป็นแค่เรื่องคุณค่าทางวัตถุทั่วไปเท่านั้น หากแต่เป็นการผสมผสานคุณค่าเหล่านี้และคุณค่าทางด้านจิตวิญญาณเข้าด้วยกัน อิสลามมองที่มนุษย์ในฐานะของการก่อรูปแห่งเอกภาพ ซึ่งความต้องการทางจิตวิญญาณของเขา ไม่อาจแยกออกไปจากความต้องการทางด้านวัตถุได้ อิสลามมองผู้ที่จักวาลและชีวิตพร้อมกับธรรมชาติที่ครอบคลุมอยู่ทั่วไป ซึ่งไม่ยอมให้มีการแยกกันหรือบางออกเป็นส่วนตัว และในทัศนะของอิสลามนั้น ชีวิตประกอบด้วยการสร้างรูปแบบที่ชัดเจนของความรัก และความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือและความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน ระหว่างชาวมุสลิม โดยเฉพาะและระหว่างมนุษยชาติทั้งมวลโดยทั่วไป ดังนั้นในทัศนะของอิสลาม จึงเป็นภาพพื้นที่ที่มีอยู่ตลอดไปของมนุษยชาติ รวบรวมอยู่ในความจริงซึ่งมีอยู่บนพื้นโลกและกลายเป็นลักษณะเด่นหลักๆสองประการ คือ ความสมบูรณ์อย่างสิ้นเชิง ความยุติธรรมและเอกภาพที่มีมาแต่ดั้งเดิมและความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคลและสังคมทั่วไป อันแสดงให้เห็นความคิดด้านความยุติธรรมทางสังคมในอิสลาม ซึ่งได้นำเอาพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์มาพิจารณาด้วย และเวลาเดียวกันก็มิได้มองข้ามความสามารถของมนุษย์ และเมื่ออิสลามได้เข้าวางกฎเกณฑ์และกฎหมาย อิสลามก็ไม่ได้ละเลยความรักธรรมชาติ สำหรับความสนใจในตัวเอง อิสลามมิได้ละเลยความโลกที่มีอยู่อย่างลึกซึ้ง หากแต่อิสลามได้เยียวยาความเห็นแก่ตัวนี้ ด้วยกฎหมายและเรียกร้องจากมนุษย์ เฉพาะ

ในสิ่งที่เขามีความสารถเท่านั้น ในเวลาเดียวกัน อิสลามมิได้ละเลยความจำเป็นและสวัสดิการของสังคม อิสลามมิได้มองข้ามอุดมการณ์สูงส่งของชีวิต ทั้งของปัจเจกบุคคลและสังคมในทุกๆยุคและในระหว่างประชาชนที่มีความแตกต่างกัน

อิสลามยืนยันว่า ความถูกต้อง ที่ถูกล่วงละเมิดในสังคม อันเนื่องมาจากความยากได้และความทะเยอทะยานของปัจเจกบุคคลนั้น เป็นรูปแบบหนึ่งของความกดดันทางสังคมซึ่งเข้ากันไม่ได้กับความยุติธรรม ในทำนองเดียวกัน การล่วงละเมิดต่อธรรมชาติและความสามารถของบุคคลโดยสังคม ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความอยุติธรรม ซึ่งเป็นความอยุติธรรมไม่เฉพาะต่อปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นความอยุติธรรมต่อสังคมด้วย เพราะผลจากความชั่วร้ายของการยับยั้งกิจการของปัจเจกบุคคล โดยการทำลายความโน้มเอียง (ตามธรรมชาติ) ของเขาและความชอบนั้น มิได้มีผลเฉพาะต่อการกีดกันปัจเจกบุคคลผู้นั้นจากสิ่งที่เขาควรได้รับเท่านั้น แต่ยังเป็นผลให้เกิดการกีดกันสังคมทั้งหมด จากการใช้ประโยชน์ของตนเอง จากความสามารถสูงสุดของเขา เมื่อระบบสังคมได้รับประกันสิทธิของชุมชนในความพยายามและความสารถของปัจเจกบุคคลและได้วางการควบคุมและข้อจำกัดเรื่องเสรีภาพ ความปราถนา และความมทะเยอทะยานของปัจเจกบุคคลเอาไว้ ดังนั้น สังคมจึงไม่ละเลยสิทธิของปัจเจกบุคคลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพของการกระทำที่อยู่ภายใต้ขอบเขตแห่งการปกป้องสวัสดิการชุมชนและของปัจเจกบุคคลเอง และป้องกันการกระทำของเขา ที่จะเข้ามามีความขัดแย้งกับวัตถุประสงค์สูงสุดของชีวิต ด้วยเหตุนี้ ตามทฤษฎะอิสลาม ชีวิต จึงเป็นเรื่องของความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกัน และมีใช้สงครามตลอดกาลที่ชีวิตจะต้องตกอยู่ในการต่อสู้ และความเป็นการปรปักษ์ตลอดไป และในทำนองเดียวกัน อิสลามมีจุดยืนอยู่ที่ เสรีภาพของปัจเจกบุคคลและความสามารถร่วมกัน มิใช่การกดขี่ การขาดสิทธิและการจงจำ ตามทฤษฎะอิสลามนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีได้มีการห้ามตามกฎหมาย เป็นสิ่งที่ได้รับอนุญาตอย่างเต็มที่ และมนุษย์ได้รับรางวัลสำหรับความดี ที่มีประโยชน์ ซึ่งเขาได้รักษาขอบเขตที่ได้ตั้งไว้โดยกฎหมายของพระเจ้าเป็นเจ้านั้น และมีส่วนช่วยต่อความสำเร็จของอุดมคติสูงสุดของชีวิต ซึ่งพระเจ้าเป็นเจ้าของ

อิสลามนั้น ให้การยอมรับในหลักของความเท่าเทียมกันใน โอกาสและเหนือสิ่งอื่นใด อิสลาม ให้การยอมรับหลักการเรื่องความยุติธรรม อิสลามได้เปิดประตูให้แก่การมีชื่อเสียง ด้วยการทำงานหนัก ดังนั้น จึงมีการสร้างค่านิยมในสังคมสลิมนอกเหนือไปจากเรื่องเศรษฐกิจ (พระเจ้าเป็นเจ้าทรงตรัสว่า) “แท้จริงผู้ที่มีเกียรติหนึ่ง ในหมู่พวกเจ้า ณ อัลลอฮ์นั้น คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า” (อัล-กรูอาน, 40: 13)

จากสิ่งที่ปรากฏว่า มีค่านิยมที่นอกเหนือไปจากค่านิยมทางเศรษฐกิจที่อิสลามเอามานับรวมด้วยและถือว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นค่านิยมที่แท้จริง โดยผ่านค่านิยมเหล่านี้ อิสลามจึงมุ่งอยู่ที่การ

สร้างความสมดุลในสังคม นอกเหนือไปจากความแตกต่างกัน ในด้านของแหล่งที่มาของปัจเจกบุคคล ทั้งนี้ก็เนื่องจากความมีเหตุผล ที่ต่างกันในการต่อสู้และในความสามารถของพวกเขา แต่มิใช่ผลลัพธ์ของการนำเอาแนวทางและวิธีการที่เป็นข้อห้ามในอิสลามมาใช้

ดังนั้น อิสลามจึงมิได้กำหนดให้มีความเท่าเทียมกัน ในด้านทรัพย์สินตามตัวอักษร เพราะว่าการได้มาซึ่งทรัพย์สินนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของมนุษย์ ซึ่งมีได้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน ดังนั้นความยุติธรรมอย่างสิ้นเชิง จึงมีข้อเรียกร้องว่า รายได้ของคนและผลตอบแทน ควรจะต้องมีความแตกต่างกัน ซึ่งบางคนก็มีมากกว่าคนอื่นๆ トラบเท่าที่ความยุติธรรมของมนุษย์ได้ถูกยกให้สูงขึ้น โดยข้อกำหนดในเรื่องของโอกาสที่เท่าเทียมกันสำหรับทุกคน ดังนั้นสถานะหรือการเลี้ยงดู ที่มา หรือเชื้อชาติ และข้อจำกัดประการใดก็ตาม ซึ่งขัดขวางหนทางของปัจเจกบุคคล ความยุติธรรมนั้น ต้องถูกยกให้สูงขึ้น โดยการรวมเอาค่านิยมที่แท้จริงอื่นๆ ในความแตกต่างเข้ามาด้วย และโดยการปลดปล่อยจิตใจมนุษย์อย่างสิ้นเชิง จากแรงกดดันแห่งค่านิยมทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง และโดยการผลักดันสิ่งเหล่านี้ไปสู่ทางที่ถูกต้องและมีเหตุผล ค่านิยมทางเศรษฐกิจจะต้องไม่ได้รับตำแหน่งที่สูงอย่างแท้จริงอย่างที่เคยได้รับในหมู่สังคมมนุษย์ ซึ่งขาดความเข้าใจในคุณค่าทางศาสนาหรือการลดความสำคัญของศาสนาลงไป แล้วก็ให้ความสูงส่งและคุณค่าพื้นฐานต่อเพียงทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งอิสลามปฏิเสธที่จะให้คุณค่าต่อทรัพย์สิน อิสลามมีความรังเกียจในการจะคิดถึงชีวิตในแง่ของการได้อาหารอย่างเต็มที่ ได้ความปราณาด้านเนื้อหนังมังสา หรือมีเงินเต็มไม้เต็มมือถึงกระนั้นก็ตาม ในเวลาเดียวกัน อิสลามก็บัญญัติถึงการแข่งขันสำหรับปัจเจกบุคคลและในบางครั้งก็บัญญัติมากกว่าเรื่องของการแข่งขัน อิสลามเสนอที่จะให้มีการแข่งขันด้วยแนวทางแห่งทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล โดยผ่านวิสาหกิจที่ได้มีส่วนช่วยต่อระบบเศรษฐกิจ ชนิดที่ยอมรับการเป็นเจ้าของของเอกชน เพื่อที่จะขจัดความกลัวในเรื่องของความยากจนและเพื่อขจัดความกตัญญูของผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้จัดแหล่งรายได้ไว้โดยเฉพาะสำหรับผู้อื่น ในเวลาเดียวกันอิสลามได้ห้ามความหรุหราบที่ไม่ควบคุม ซึ่งเป็นตัวที่คอยรังตันทาด้านเงินทองและความปราณาด้านกามราคะ และเป็นผลให้เกิดความแตกต่างในมาตาฐานการครองชีพที่ไม่เหมาะสม อิสลามให้การยอมรับข้ออ้างของคนจนเหนือทรัพย์สินของคนร่ำรวยตามความจำเป็นของพวกเขาและยอมรับในระดับเดียวกัน ว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับสังคม ดังนั้นอิสลามจึงรับประกันถึงความเท่าเทียมกัน ความสมดุลความเจริญเติบโต และด้วยเหตุผลดังกล่าว อิสลามจึงไม่ได้ละเลยแม่มูมิดของชีวิต วัตถุ ความมีปัญญา ศาสนาและโลกนี้ แต่อิสลามได้จัดระเบียบของมันทั้งหมดมากกว่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจมีสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้นอิสลามจึงได้ให้มีเอกภาพที่ครอบคลุม ซึ่งเป็นการยากที่จะละเลยส่วนหนึ่งส่วนใด อันเป็นส่วนที่มีความกลมกลืนเข้ากันได้อย่างสนิท และดังนั้นเอกภาพนี้อาจจะมีความปรองดองกับเอกภาพของจักรวาลอันยิ่งใหญ่พร้อมไปกับชีวิตและมวลมนุษย์ทั้งมวล.

โดยสรุป อิสลามนั้น เป็นความยุติธรรมทางสังคม ที่ครอบคลุมทุกส่วนและเป็นตัวประกอบพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ อิสลามมิได้จำกัดอยู่แค่ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ แต่เกี่ยวข้องกับทุกแง่มุมของชีวิตและกิจการต่างๆ อิสลามยังเกี่ยวข้องกับความคิดและทัศนคติ จิตใจและสติสำนึก คุณค่า ซึ่ง ความยุติธรรมนี้ เกี่ยวข้องอยู่ไม่เพียงแต่เป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือเป็นแค่เรื่องคุณค่าทางวัตถุทั่วไปเท่านั้น และยังเป็นการผสมผสาน คุณค่าทางด้านจิตวิญญาณเข้าด้วยกัน และอิสลามยังมองที่มนุษย์ ในฐานะของการก่อรูปแห่งเอกภาพ ซึ่งความต้องการทางจิตวิญญาณไม่อาจแยกออกไปจากความต้องการทางด้านวัตถุได้ อิสลามมองดูที่จักวาลและชีวิตพร้อมกับพระประสงค์ที่ครอบคลุมอยู่ทั่วไป ซึ่งไม่ยอมให้มีการแยกกันหรือบางออกเป็นส่วนๆ และในทัศนะของอิสลามนั้น ชีวิตจะประกอบด้วยการสร้างรูปแบบที่ชัดเจนของความรัก และความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือและความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน ระหว่างชาวมุสลิมโดยเฉพาะและระหว่างมนุษยชาติทั้งหมดโดยทั่วไป

ความยุติธรรมในพุทธศาสนา (เกษดา ทองเทพไพโรจน์, 2553 : 41-83) ความยุติธรรมเมื่อมองในพุทธศาสนา ถือได้ว่า ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมและเป็นความดีที่มีคุณค่าในตัวเอง ตามหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยสอดคล้องกับสังฆธรรม อันมีหลักปฏิบัติสมบูรณ์บาทและกฎแห่งกรรมอันเป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุผลที่นำมาใช้ในการให้เหตุผลในมโนทัศน์ เรื่องความยุติธรรมของพุทธศาสนาได้ ความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา เช่นหลักสิทธิและหน้าที่ อยู่ในกรอบของจริยธรรม อันเป็นกุศลธรรม ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นรวมทั้งสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต ความยุติธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีค่าทางจริยธรรม เพื่อความสงบสุขทั้งของปัจเจกบุคคลและสังคม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยอมรับว่ากฎธรรมชาติเป็นสังฆธรรม ทั้งวัตรธรรมและนามธรรม ทั้งหมดอยู่ภายใต้หลักความสัมพันธ์ ที่มีความเป็นเหตุและผลแบบอิงอาศัยกันเรียกว่า “หลักปัจจุสมุปปาท” โดยสภาวะธรรมชาติเป็นพื้นฐานสำคัญของจริยธรรมในพุทธศาสนา และมีกฎอันเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎธรรมชาติ เรียกว่า “กฎแห่งกรรม” ความเป็นจริง กฎไม่เคยเปลี่ยนแปลง ไม่มีผู้สร้างกฎ เพราะสภาวะธรรมทั้งหลาย ต้องเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นไปตามเหตุปัจจัย โดยที่มันเป็นเช่นนั้นเอง (ตถา) การเรียกชื่อว่าเป็น “กฎ” เป็นเพียงบัญญัติ มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของพุทธศาสนาในฐานะเป็นจริยธรรมประการหนึ่ง ก็มีรากฐานอยู่บนกฎธรรมชาติหรือสังฆธรรมเหล่านี้เหมือนจริยธรรมอื่นๆ กฎธรรมชาติเหล่านี้จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่ง ที่นำมาใช้ในการให้เหตุผลแก่มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรม ได้ดังนี้

1) หลักปัจจุสมุปปาทและไตรลักษณ์

หลักปัจจุสมุปปาท เป็นสังฆธรรมที่ถือว่า เป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง ดังคำอธิบายธรรมชาติหรือธรรมเนียมของปัจจุสมุปปาท ที่ว่า กฎธรรมชาตินี้เป็นธรรมชาติ คือ ภาวะที่ทรงตัว

อยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมฐิติ คือ ภาวะที่ตั้งอยู่หรือเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมนิยาม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2547 : 2-3) โดยพระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบกฎ แล้วทรงนำมาชี้แจงอธิบายแก่ชาวโลก พระองค์ไม่ใช่เจ้าของธรรม ธรรมนั้นเป็นไปตามธรรมชาติและไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ ธรรมนั้นก็ยังคงอยู่ เป็นไปตามธรรมดาและตั้งอยู่อย่างนั้น การเกิดขึ้นและดับไปของสรรพสิ่ง ซึ่งแสดงในเชิงเหตุและผล เป็นอาการที่สิ่งทั้งหลายนั้นอิงอาศัยกัน

ตามหลักหลักปฏิจจสมุปบาท ความยุติธรรมเป็นเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างเหตุกับผล เพราะความยุติธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม และปรากฏการณ์ทางสังคมก็เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ เมื่อนำหลักหลักปฏิจจสมุปบาทมาประยุกต์ใช้ทางด้านจริยธรรม เพื่อให้เหตุผลสนับสนุนมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรม จึงกล่าวได้ว่าการกระทำที่สอดคล้องกับ หลักหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นการกระทำที่มีความถูกต้องตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล คือ มีความยุติธรรม แสดงให้เห็นว่าความยุติธรรมนี้มีลักษณะเที่ยงธรรม เพราะถูกต้องตามหลักแห่งเหตุและผล

นอกจากหลักปฏิจจสมุปบาทแล้ว ยังมีคำสอนหนึ่ง ที่แสดงสัจธรรมอันเป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหลักปฏิจจสมุปบาท เพราะเป็นสัจธรรมที่เป็นลักษณะร่วมแห่งสรรพสิ่งเหมือนหลักปฏิจจสมุปบาท สัจธรรมดังกล่าวนี้ คือ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึงลักษณะร่วม 3 อย่าง คือ

- 1) อนิจจา คือ ความเที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป
- 2) ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วย การเกิดขึ้นและสลายตัว มีความขัดแย้งในตัว

3) อนัตตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต 2547: 4-5) ไตรลักษณ์มีความสัมพันธ์กับหลักปฏิจจสมุปบาท เนื่องจากเป็นกฎธรรมชาติเหมือนกัน เพียงแต่แสดงคนละแง่มุม ไตรลักษณ์แสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งปรากฏอย่างนั้น แต่หลักปฏิจจสมุปบาทแสดงอาการที่ธรรมทั้งหลายเกิดขึ้น โดยความประกอบพร้อมแห่งเหตุเป็นปัจจัย(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2547: 2) ไตรลักษณ์ จึงบ่งชี้ถึงสภาวะของความยุติธรรมในพุทธศาสนาว่า ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกัน ซึ่งมีความไม่แน่นอน เป็นทุกข์ และไม่สามารถครอบครองได้ ดังนั้นสรรพสิ่ง จึงไม่มีต้นกำเนิดและจุดสุดท้าย ไม่มีผู้สร้างบันดาล ทุกอย่างเกิดขึ้นและบันดาลลงตามธรรมชาติ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เพื่อความดับแห่งเหตุทั้งหลาย ว่า “เมื่อเหตุทั้งหลายระงับไป วงจร (วัฏฏะ) ขาด ก็ไม่หมุนต่อไป จึงไม่มีทั้งขาดสูญ ไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543: 70-27)

ความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของสิ่งต่างๆ ทำให้เห็นความแปรผันของชีวิต ว่าเป็นทุกข์ ไม่สามารถคงทนอยู่ได้ เป็นการเตือนสติไม่ให้ประมาท โดยรู้จักละวาง เมื่อได้พยายามเต็มที่แล้ว ความเข้าใจเช่นนี้จะนำพามนุษย์ไปสู่หนทางอันประเสริฐ ซึ่งเป็นปัญญาสูงสุด คือนิพพานได้ในที่สุด หากเราเห็นคุณค่าของไตรลักษณ์ ไม่ปล่อยให้ความหลงผิดครอบงำ จนทำสิ่งที่ไม่ควรทำ เช่น ไม่เกิดลำเอียง (อคติ) เราก็จะสามารถรักษาความยุติธรรมให้คงอยู่ได้ การเข้าใจอันดีที่ว่า เป็นการไม่ยึดถือ ว่าเป็นนั่น นั่นเป็นของเรา จะช่วยให้มนุษย์จักกิเลสตัณหา อันเป็นรากเหง้าของความเห็นแก่ตัว ซึ่งจะทำให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสังคม ส่งผลให้เกิดความยุติธรรมและความสงบสุขเกิดขึ้น

ดังนั้น หลักปรัชญาจสมุปบาท จึงสนับสนุนความยุติธรรม โดยแสดงให้เห็นว่า การกระทำที่ถูกต้องตามหลักแห่งเหตุและผล เป็นการกระทำที่ยุติธรรม และหลักไตรลักษณ์ ก็สนับสนุนโดยแสดงให้เห็นว่า สรรพสิ่งมีความเท่าเทียมกัน ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบใคร

2) กฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรม เป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ครอบคลุมสิ่งมีชีวิต เป็นกฎที่มีลักษณะทั่วไป ที่ให้ผลอย่างเท่าเทียมกันแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกให้สัตว์ทั้งหลาย ให้เลวและดีต่างกัน (พระไตรปิฎกเล่มที่ 14: 350) กฎแห่งกรรม จึงเป็นเงื่อนไขความยุติธรรมในพุทธศาสนา โดยมีหลักว่า กรรมดีหรือชั่วทุกอย่างที่คนสะสมไว้ ย่อมมีผล ไม่สูญเปล่า ซึ่งเป็นความยุติธรรมที่เรียกว่า “สิ่งที่สมควรได้รับทางจริยธรรม” ดังพุทธพจน์ที่ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว (พระไตรปิฎกเล่มที่ 14 : 374) ความเป็นจริง กฎไม่เคยเปลี่ยนแปลง ไม่มีผู้สร้างกฎ เพราะสภาวะธรรมทั้งหลายต้องเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นไปตามเหตุปัจจัย โดยที่มันเป็นเช่นนั้นเอง(ตถตา) การเรียกชื่อว่าเป็นกฎ เป็นเพียงบัญญัติในพระพุทธศาสนา(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) 2543. 70: 33)

พุทธศาสนายอมรับว่า จักวาลมีกฎเกณฑ์บางอย่างคอยควบคุมให้มีการดำเนินไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัย กฎแห่งกรรมเป็นกฎสากลที่ควบคุมการกระทำและเหตุการณ์ต่างๆ ของมนุษย์จึงอยู่ในฐานะความยุติธรรมตามธรรมชาติในด้านจริยธรรมของปัจเจกบุคคล โดยที่มนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล ที่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งมีการแสดงออก ทางความคิดและพฤติกรรม ได้แก่ กาย วาจา และใจ มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อความคิดและการกระทำทาง กาย วาจา ของตนตามลักษณะของเจตนาและผลกระทบที่เกิดขึ้นตามหลักแห่งเหตุผล การกระทำจึงมาพร้อมกับความรับผิดชอบ ที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้

ตามหลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่เจตนาของผู้กระทำ และผลของการกระทำที่เกิดขึ้น โดยถือว่า เจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด ที่สะท้อนตัวตนของมนุษย์โดยเสรีและถือเป็นองค์ประกอบแรกที่ขาดไม่ได้ เนื่องจากเป็นความนึกคิดที่เกิดขึ้นก่อนการกระทำกรรมใดๆ เจตนาจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรมขึ้น แต่ผลแห่งความรับผิดชอบทางจริยธรรมนี้จะเกิดหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละกรณี ความรับผิดชอบจึงไม่อาจเหมือนกันทุกกรณี เพราะมีองค์ประกอบย่อยหลายประการที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการปรากฏขึ้นของผลกรรม (วิบาก) เมื่อมีการกระทำใดๆ เกิดขึ้น ผลกรรมย่อมมีอย่างแน่นอน แต่ผลกรรมที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคลนั้น มีความแตกต่างกัน ซึ่งเงื่อนไขของการให้ผลกรรมเป็นปัญหาทางญาณวิทยา เนื่องจากอยู่เหนือความสามารถของมนุษย์ทั่วไปที่จะรับรู้ได้ แต่เป็นความสามารถเฉพาะ

กฎแห่งกรรม เป็นการให้เหตุผลมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรม โดยแสดงลักษณะของความยุติธรรมให้เห็นว่า ผลที่จะเกิดต้องเหมาะสมกับเหตุหรือการกระทำบุคคล ควรได้รับสิ่งที่เขาควรได้รับ คือ มีความสอดคล้องกับเหตุที่เขาสร้าง การได้รับผลที่เหมาะสมกับเหตุ ก็คือ ความยุติธรรม

ดังนั้น กฎธรรมชาติ คือหลักปฏิจางสมุปบาท ไตรลักษณ์และกฎแห่งกรรม จึงให้เหตุผลสนับสนุนและแสดงลักษณะของความยุติธรรมตามทัศนะของพุทธศาสนา โดยแสดงให้เห็นว่า การกระทำหรือการได้รับอะไรบางอย่างที่เหมาะสมกับเหตุหรือการกระทำของตน อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีใครได้รับการยกเว้น เป็นความยุติธรรมที่มีความเที่ยงธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่จะช่วยสังคมอยู่อย่างผาสุก

3) ทฤษฎีสัญญาประชาคม

ทฤษฎีกำเนิครัฐ ที่ปรากฏในอัครคัมภีร์จัดเป็นทฤษฎีสัญญาประชาคมแบบหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์มาคอยควบคุมดูแลไม่ให้มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของคนในสังคม จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่ง ที่นำมาใช้ในการให้เหตุผลในมโนทัศน์ เรื่องความยุติธรรมของพระพุทธศาสนาได้ เพราะแสดงให้เห็นถึงลักษณะและความจำเป็นของความยุติธรรม คือ การให้ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบหรือละเมิดสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน

พระพุทธศาสนา ไม่มีแนวคิดทางสังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ของพระเจ้า แต่เป็นการสร้างของมนุษย์โดยอาศัยเงื่อนไข ที่ลำดับความเป็นจริง ตามเหตุผล ตามหลักฐานในอัครคัมภีร์ที่แสดงถึงการเกิดขึ้นของสังคมและรัฐ ด้วยการทำข้อตกลงร่วมกันที่ทางตะวันตกเรียกว่า “สัญญาประชาคม” ผู้ที่ทำหน้าที่ของรัฐบาลครั้งแรกในสังคมมนุษย์นั้นได้มาโดยเงื่อนไขในรูปแบบของสัญญาที่มนุษย์ตกลงยินยอมและสมัครใจร่วมกันทำขึ้น เพื่อถือเป็นแบบฉบับความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน สัญญานี้เกิดขึ้นโดยการที่ประชาชน จะยึดถือสัญญานั้น

เป็นธรรมเนียมชีวิต (สิทธฺ์ บุตรอินทร์ , 2523: 158) โดยผู้แทน ที่ประชาชนเห็นชอบเลือกตั้งขึ้นมาทำหน้าที่รัฐบาล โดยทำตามกติกา ที่ประชาชนกำหนดร่วมกัน ให้ดำเนินการบริหารบ้านเมือง ซึ่งผู้ที่มาหาชนลงมติเลือกตั้งขึ้นมา มีหน้าที่ว่ากล่าว ดิเตือน ขับไล่ เพื่อจัดสภาวะมิลคสัญญฺ์ หรือ อธิปไตย ให้หมดสิ้นไป โดยมุ่งสร้างเสถียรภาพและความสงบสุขให้แก่สังคม ตามแนวปรัชญานี้สถาบันการเมืองการปกครอง ได้รับการสถาปนาขึ้นมาเพื่อ สนองความจำเป็นของสังคมและเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม ซึ่งสืบเนื่องมาจากการที่มนุษย์ละเลยการประพฤดิธรรมและไม่นำธรรมมาใช้ จึงก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมขึ้นในสังคม ดังนั้นภารกิจโดยตรงของผู้ทำหน้าที่รัฐบาล จึงต้องอาศัยหลักธรรมในการจัดปัญหาเหล่านี้ออกไป เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่าสถานภาพของผู้ที่ทำหน้าที่รัฐบาลจริง ๆ ขึ้นอยู่กับความพอใจของประชาชนเป็นเครื่องมือประกันความอยู่รอด โดยถือเสียงของประชาชนเป็นใหญ่ (สิทธฺ์ บุตรอินทร์ , 2523: 159) ดังนั้นการใช้เหตุผลของทฤษฎีสัญญาประชาคมจึงมีความเป็น ประชาธิปไตย โดยให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนในการเลือกผู้นำอย่างเท่าเทียมกัน โดยที่ผู้นำมีหน้าที่ต่อประชาชนในการบริหารบ้านเมืองให้สงบสุข โดยใช้ธรรมเป็นเครื่องมือการร่วมมือกัน จึงเป็นการแก้ปัญหาความอยุติธรรมในสังคม

กล่าวโดยสรุป การให้เหตุผลในมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น อิงตามศีลธรรม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ ที่แสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรม คือ สิ่งที่สมควรได้รับทางจริยธรรม ซึ่งมีลักษณะที่เที่ยงธรรม โดยที่ทุกคนอยู่ภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน ไม่มีใครหลีกเลี่ยงนี้ไปได้ ส่วนการให้เหตุผลเรื่องความยุติธรรมทางการเมืองนั้น เป็นการรวมตัวกันของมนุษย์ ซึ่งมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันในการกำหนดหลักการ ในการแก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อไม่ให้เกิดการเอา รัดเอาเปรียบหรือการละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ของผู้อื่น

Pythagoras (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2534: 66) อธิบายว่าความยุติธรรม สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องความเสมอภาคได้ว่า ความยุติธรรม คือ รัฐที่ยุติธรรมต้องเป็นรัฐที่ทุกส่วนเท่ากันหรือเสมอภาคกัน เช่นเรื่องของการแบ่งผลประโยชน์ จากฝ่ายที่ได้มากไปเพิ่มให้แก่ฝ่ายที่ได้น้อย

นอกจากนี้พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธ์, 2533: 1-22) ได้สรุปแนวคิดความยุติธรรมโดยยกตัวอย่างของ Socrates, Plato, Aristotle, Augustine, Thomas Hobbes, John Stuart Mill, Jean-Jacques Rousseau โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

Socrate (469-399 ก่อน ค.ศ) Socrates ไม่ได้ กล่าวถึงความยุติธรรมโดยตรง แต่เน้นที่ คุณธรรม การมีชีวิตที่มีความสุข ซึ่งจะต้องประกอบด้วย คุณธรรม 5 ประการ คือ ปัญญา ความกล้าหาญ การควบคุมตนเอง ความยุติธรรมและการปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา ซึ่งความยุติธรรมในที่นี้ หมายถึง การแสดงในรูปของการกระทำที่เคารพสิทธิของผู้อื่นและการไม่ยอมทำความชั่วต่อผู้อื่น แม้ว่าผู้อื่นจะทำอันตรายแก่ตน

Plato (427-347 ก่อน ค.ศ.) แสดงแนวความคิด เรื่องความยุติธรรมว่า ความยุติธรรม คือการให้ทุกคนตามส่วนที่พึงได้รับ เหตุผลที่ให้ความหมายเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากว่า ในความคิดของเพลโตนั้น แบ่งคนออกเป็น 3 ประเภท คือ ราชา ทหาร และสามัญชน ซึ่งแต่ละกลุ่มนั้น จะทำหน้าที่แตกต่างกัน จึงควรได้รับผลตอบแทนต่างกัน จึงจะถือว่า ยุติธรรม

Aristotle (384-322 ก่อนค.ศ.) อริสโตเติลเป็นผู้นำเอาความคิดเรื่องความยุติธรรมของ Socrates และ Plato มาสานต่อ โดยได้จัดแบ่งออกเป็นหมวดหมู่และอธิบายไว้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยอริสโตเติล ได้แบ่งความยุติธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ความยุติธรรมโดยทั่วไปและ

2) ความยุติธรรมโดยเฉพาะ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

(1) ความยุติธรรมในการแบ่งปันส่วน คือ ความยุติธรรมที่คำนึงสัดส่วนเป็นสำคัญ โดยที่ทุกคนจะไม่ได้ในสิ่งเหล่านี้เท่ากันหมด แต่จะได้มากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความสามารถ

(2) ความยุติธรรมในการชดเชย คือ ความยุติธรรมที่เน้นอยู่ที่การแก้ไขหรือชดเชยส่วนที่หายหรือขาดค้อยไป

(3) ความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน คือ ความยุติธรรมที่ยึดการแบ่งอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน

St. Augustine (ค.ศ.354-430) ได้ให้ความหมาย ของความยุติธรรมว่า ความยุติธรรม คือคุณธรรมอย่างหนึ่งและการไม่ทำร้ายผู้อื่นการให้แก่ทุกคนตามส่วนที่เขาควรจะได้รับ

Thomas Hobbes (ค.ศ.1600-1900) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ความยุติธรรมเป็นกฎข้อที่ 3 ของกฎธรรมชาติ โดยกฎข้อที่ 1 เป็นสิทธิทางธรรมชาติ (Right of Nature) ส่วนกฎข้อที่ 2 เป็นเสรีภาพ (Liberty) ความยุติธรรมจึงเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง เขาให้คำจำกัดความกับสิ่งนี้ว่า การที่มนุษย์แสดงออกให้เห็นถึง การทำตามสัญญาที่ได้ให้ไว้ ความยุติธรรมในทัศนะของเขาก็คือ การทำตามสัญญาที่ให้ไว้และความไม่ยุติธรรม ก็คือ การไม่ทำตามสัญญาที่ให้ไว้ ความยุติธรรมและระเบียบแบบแผนที่เกิดขึ้น เมื่อมีการทำสัญญาจัดตั้งรัฐขึ้น โดยความไว้วางใจกัน การที่มนุษย์ละเมิดสัญญาที่ทำไว้ในการจัดตั้งรัฐ จะก่อให้เกิดความไม่สงบ ไม่อาจควบคุมบังคับมนุษย์ในสังคมได้ นอกจากนี้ ความยุติธรรมจะต้องไม่ขัดแย้งกับการมีเหตุผล การรักษาสัญญา แสดงถึงการมีเหตุผลอย่างหนึ่งของมนุษย์ รัฐที่มีลักษณะการรักษาสัญญาประชาคม จึงเป็นรัฐที่ปกครองด้วยเหตุผล (Rules of Reason) จากทัศนะของฮอบส์ อาจสรุปลักษณะของความยุติธรรมได้ว่า

1) ความยุติธรรมเป็นกฎธรรมชาติข้อหนึ่งที่ถูกต้อง

2) ความยุติธรรมเกิดจากการรักษาสัญญา

3) ความยุติธรรมต้องอาศัยการมีเหตุผล

John Stuart Mill (1806-1873) ในทัศนะของมิลล์เขาอธิบายว่า ความยุติธรรม คือคุณธรรมอย่างหนึ่งและเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในการดำรงชีพที่ดี โดยจะเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพอย่างมาก และที่สำคัญคือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพื่อให้เกิดพันธะและการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม

Jean-Jacques Rousseau (2255-2321) นักทฤษฎีสัญญาประชาคมอีกคนหนึ่ง ที่เชื่อว่า มีการครอบครองที่ดินและทรัพย์สิน เขาจึงเห็นว่า การแบ่งสรรที่ดินและทรัพย์สิน ตามความต้องการที่จำเป็นของแต่ละบุคคล เป็นความยุติธรรมประการแรก กล่าวคือ การให้ทุกคนตามความจำเป็นของเขา ซึ่งถือว่าเป็นความยุติธรรมและนอกจากนี้ รูสโซยังมี ทัศนะว่า การที่มนุษย์เข้าร่วมสัญญาประชาคม โดยการสละอำนาจให้แก่ทุกคน ร่วมกันภายใต้เจตจำนงทั่วไป (general will) นั้นเท่ากับไม่ได้สูญเสียอำนาจของเขาเลย แต่กลับจะได้อำนาจเพิ่มมากขึ้นจากคนอื่น ๆ ด้วย สิ่งนี้ก็เป็นความยุติธรรมอย่างหนึ่งในทัศนะของรูสโซ เขามีความเชื่อว่า ความยุติธรรมทั้งหมดมาจากพระเจ้าเพราะความยุติธรรมเป็นความดีที่สอดคล้องกับการจัดระเบียบทางสังคม ดังนั้นถ้ามนุษย์สามารถรับรู้ความยุติธรรมจากพระเจ้าได้โดยตรงแล้ว บรรดากฎหมายและการปกครองต่างๆก็ไม่จำเป็นสำหรับมนุษย์ แต่เนื่องจากมนุษย์ไม่อาจรับรู้ความยุติธรรมของพระเจ้าได้นี้เอง ทำให้มนุษย์ต้องสร้างกฎหมายและการปกครองขึ้นมา เพื่อสร้างความยุติธรรมที่มาจากมนุษย์ด้วยกันเอง ซึ่งอาจจะไม่ถูกต้องก็ได้ เพราะไม่ได้เป็นกฎที่มาจากพระเจ้า การออกกฎหมายให้ยุติธรรม จึงต้องอาศัยเจตจำนงทั่วไปเป็นแนวทางจึงจะได้กฎหมายที่เป็นหลักการทั่วไปและมีความยุติธรรม

กล่าวโดยสรุป จากทัศนะทั้งหมดของรูสโซ อาจสรุปลักษณะสำคัญของความยุติธรรมในความเห็นของเขาได้ว่า

- 1) ความยุติธรรม จะเกิดขึ้น เมื่อมนุษย์ปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันตามความเหมาะสมตามความจำเป็นของแต่ละคน
- 2) ความยุติธรรมจะเกิดขึ้น เมื่อมนุษย์เข้าทำสัญญาประชาคมกัน ภายใต้เจตจำนงทั่วไป
- 3) ความยุติธรรม เป็นความดีอย่างหนึ่ง ซึ่งมาจากพระเจ้า
- 4) ความยุติธรรม ต้องอาศัยกฎหมายและการปกครอง เพราะมนุษย์ไม่รู้ถึงความยุติธรรม

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการมองความเป็นธรรมให้รอบด้าน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า แนวคิดที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมจากทัศนะต่างๆเพิ่มเติม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (ครองราชย์ ค.ศ. 2411-2453 อ้างถึงในจุล กิจ รัตนมาศทิพย์, 2545 : 215) ผู้ทรงปฏิรูประบบศาลสมัยใหม่ทรงตรัสว่า “ในการที่ทั้งปวงทั้งหลาย ความยุติธรรมอันเดียว เป็นหลักการสำคัญที่ยิ่งใหญ่ และเป็นหลักประธานการชำระตัดสินความทุกโรงศาล เป็นเครื่องประกอบรักษาให้ความยุติธรรมเป็นไป ถ้าจัดให้ดีขึ้นเพียงใดประโยชน์ความสุขของราษฎร ก็จะเจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น”

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) นิยามเรื่องความเสมอภาค ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นธรรมไว้ว่า ความเสมอภาค คือ การยอมรับและเห็นคุณค่าของความแตกต่างระหว่างหญิงชายและบทบาทที่แตกต่างกันในสังคม ที่มีเป้าหมายท้ายสุดของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ที่หญิงและชายอยู่อย่างเสมอภาคและให้เกียรติกันและกัน เป็นคู่คิด ร่วมคิด ร่วมทำ พึ่งพากัน ประองคองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ศูนย์สาธารณะประโยชน์และประชาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2553) ให้ความหมายความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรม คือ การปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันอย่างมีเหตุผล โดยไม่เลือกปฏิบัติต่อ เพศ เชื้อชาติ ชนชั้น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

พรรลอง มั่นดี (2548 : 1) ให้ความหมายความยุติธรรมว่า ความยุติธรรม หมายถึง การกระทำ ที่ชอบด้วยเหตุผลและเป็นผลซึ่งคนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพโดยสุจริตในสังคมต่างให้การยอมรับ ว่าการกระทำนั้นถูกต้องและเหมาะสมแล้ว ซึ่งความยุติธรรมกับความเสมอภาคเท่าเทียมกันของคน ในสังคม เป็นเรื่องที่แยกออกจากกันไม่ได้

ประเวศ วะสี (2553) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรม เป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน ถ้ามีความเป็นธรรมผู้คนจะรักกันมากและรักส่วนรวม ถ้าขาดความเป็นธรรมจะเกิดความขัดแย้งและความรุนแรง ผู้คนจะมีพฤติกรรมทางลบต่าง ๆ นานา ความเป็นธรรมต้องเกิดขึ้นทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและกฎหมาย ซึ่งทุกคนต้องช่วยกันสร้าง พัฒนาความเป็นธรรมทุกด้าน ตั้งแต่ด้านเศรษฐกิจ ที่ค้ำนึ่งถึงส่วนรวมสังคมและต้องปฏิรูปกฎหมาย ให้เกิดความเป็นธรรมแก่คนจน

ยศ สันตสมบัติ (2553) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรม คือการลดช่องว่าง ของรายได้ ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรและทุน ซึ่งจะนำไปสู่การลดความแตกต่างทางชนชั้น และการปฏิรูประบบกฎหมายและระบบภาษีที่ล้ำสมัย ให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น

อานันท์ ปันยารชุน (2553) แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรม หมายถึง การกระจายรายได้ที่มีความสมดุล มีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงและเท่าเทียมในโอกาสไม่มีการ

กีดกันทางสังคมและมีความจำเป็นที่จะต้องรับรู้ข้อเรียกร้องที่ชอบธรรมและรับฟังเสียงของกลุ่มต่างๆในสังคม

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม(2553) แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรมคือการที่ทุกคนทุกฝ่ายมีความเท่าเทียมและมีความเสมอภาคกัน

ณรงค์ เพชรประเสริฐ (2553) แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรมคือการให้สังคมร่วมสร้างระบบสวัสดิการขึ้นเอง โดยไม่ต้องพึ่งรัฐและให้ระบบสวัสดิการพื้นฐานเป็นตัวกระจายรายได้ ให้ครอบคลุมการบริการทางสังคม การประกันสังคมและการสงเคราะห์สังคมโดยรัฐ รับผิดชอบหลักการให้บริการสังคม ส่วนด้านอื่นๆนั้นให้สังคมร่วมกันสร้างและรับผิดชอบเอง

จากการให้ความหมาย ทำให้สรุป ความหมายของความเป็นธรรม คือ การที่บุคคลมีความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในสังคมและในการเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับ ตามสถานะตามสิทธิ ทางกฎหมายหรือสิทธิตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ เนื่องจากความแตกต่างเพศ เชื้อชาติ ชนชั้นสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

จากความหมายที่หลากหลายของความเป็นธรรม สามารถจัดกลุ่มความหมายได้ 3 กลุ่ม คือ การให้ความหมาย โดยยึดองค์ประกอบของความเป็นธรรม วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรม และยึดตามผลที่เกิดจากความเป็นธรรมเป็นหลัก โดยสามารถแบ่งได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1(ต่อ)

ความหมาย	พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน รัฐประมุขแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 อัลกอราฮ์และหะดีษ พระพุทธศาสนา Pythagoras Socrates Plato Aristotle St. Augustin Thomas Hobbes John Stuart Mill Jean-Jacques Rousseau พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ศูนย์ราชการและประโยชน์และประชาสังคม สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก ประเวศ วะสี ยศ สันตสมบัติ อานันท์ ปันยารชุน ไพฑูริย์ วัดนตรีธรรม
3.6 คุณธรรม และการให้ตาม สิทธิที่ควรจะ ได้รับ	/
3.7 การปฏิบัติ อย่างผู้อื่นอย่าง เสมอภาคและ เท่าเทียมกัน	/
3.8 การยอมรับ และเห็นคุณค่า ในความ แตกต่าง ระหว่างหญิง ชายอย่างเสมอ ภาค	/
3.9 มีรายได้ที่ เท่าเทียมและมี ความเท่าเทียม ในการเข้าถึง โอกาสต่างๆ	/
3.10 การที่ทุก คนทุกฝ่ายมี ความเท่าเทียม และเสมอภาค กัน	/

ที่มา: พัฒนาโดยผู้วิจัย, 2554

จากการให้ความหมายของความเป็นธรรมดังกล่าว สามารถสรุป การให้ความหมายได้ว่า ส่วนใหญ่จะยึดองค์ประกอบของความเป็นธรรมมากกว่าการยึดผลที่เกิดจากความเป็นธรรมและวิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรม

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม

เมื่อนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จะต้องมีการประพฤติปฏิบัติในรูปแบบที่กลุ่มต้องการในแต่ ละกลุ่ม แต่ละหน่วยที่มนุษย์เราเป็นสมาชิกอยู่ย่อมมีกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติตาม เพื่อให้กลุ่มนั้นมั่นคงอยู่ได้ราบรื่น บุคคลจึงต้องเรียนรู้ที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่สังคมยอมรับ ซึ่งการเรียนรู้นี้เริ่มตั้งแต่บุคคล คลอดออกมาเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ การเกี่ยวข้องกับสังสรรค์กับเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ ในสังคม จะทำให้บุคคล มองเห็นลู่ทางที่จะปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามที่กลุ่มของตนคาดหวัง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลไปตามการคาดหวังของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้น เรียกว่าการอบรมขัดเกลา ซึ่งตรงกับคำว่า Socialization (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์, 222520: 27)

2.4.1. ความหมายการขัดเกลาทางสังคม

สำหรับความหมายของการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2542:177) ให้ความหมายการขัดเกลา หมายถึง การอบรมพรั้าสอน และนอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการ ให้ความหมาย ของการขัดเกลาทางสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทิตยา สุวรรณะชญ (อ้างถึงในชัตติยา กรรณสูตและคณะ, 2547: 44-1) ให้ความหมายการขัด เกลาทางสังคมไว้ว่า คือ กระบวนการทำให้คนเรียนรู้และยอมรับบทบาท ของแต่ละฐานะ ตำแหน่ง หรือหมายถึงการสั่งสอน อบรมบ่มเพาะให้คน ซึ่งเป็นสัตว์สังคมได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อที่จะได้อยู่กับสมาชิกอื่นๆ ในสังคมได้อย่างสอดคล้อง

อานนท์ อาภาภิรมย์ (2514: 46) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม เป็นการอบรมให้รู้ระเบียบ ของสังคม เป็นกระบวนการที่สภาพธรรมชาติดั้งเดิมได้เปลี่ยนรูปไปสู่สภาพธรรมชาติของมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นขบวนการที่ บังเจกชนได้เป็นที่ยอมรับของสังคม

ณรงค์ เส็งประชา (2537: 45) กล่าวถึงการขัดเกลาทางสังคมว่า เป็นกระบวนการปลูกฝัง บรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เขาสามารถอยู่ร่วม และทำงานร่วมกับผู้อื่น ในสังคมได้ด้วยดี

มงคล หวังสุขใจและชมพู โกดิรัมย์ (2540: 53) ให้คำจำกัดความว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ การที่บุคคลเกิดขึ้นมาอยู่ท่ามกลางสังคม บุคคลมีการเรียนรู้ตนเอง รู้จักผู้อื่น มีความสามารถใน

การปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น อยู่ร่วมกับคนอื่นได้ เริ่มจากเกิดมามนุษย์ก็เริ่มสัมผัสกับ กระบวนการจัด
 เกลาทางสังคม จนกระทั่งตายโดยผ่านระบบต่างๆ

จ้านงส์ อติวัฒนสิทธิ์และคณะ (2540: 43) ให้ความหมายว่า การจัดเกลาทางสังคมเป็น
 กระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคลิกภาพ มีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคม
 ต้องการ ดังนั้น การจัดเกลาทางสังคม จึงมีความหมาย 2 นัยด้วยกัน คือ

1) การจัดเกลาทางสังคมเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยเหตุที่มนุษย์ทุกคนไม่มีความรู้
 เรื่องวัฒนธรรมติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ทำให้มนุษย์ได้ เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมและสามารถปฏิบัติตัว
 ให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง

2) การจัดเกลาทางสังคม เป็นการพัฒนามนุษย์บุคลิกภาพ การจัดเกลาทางสังคมมีอิทธิพลต่อ
 การพัฒนามนุษย์บุคลิกภาพมากกว่าสภาพทางธรรมชาติ

สุพัตรา สุภาพ (2541: 48) กล่าวว่า การจัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการ ทั้งทางตรงและ
 ทางอ้อม ที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน ที่กลุ่มหนึ่งๆกำหนด
 หรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันและให้บุคคลได้พัฒนามนุษย์บุคลิกภาพของตนเอง

กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์ (2542: 36) กล่าวว่า การจัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการที่มนุษย์
 ต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์
 เรียนรู้ทักษะต่างๆในการดำรงชีวิต เช่น การใช้ภาษา บทบาททางเพศ

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2542: 46) ให้ความหมายของการจัดเกลาทางสังคมว่า เป็น
 กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปให้สอดคล้อง
 กับความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่ม

จากการให้ความหมายของการจัดเกลา พอสรุปได้ว่า การจัดเกลาทางสังคมหมายถึง การ
 ปลุกฝังระเบียบหรือบรรทัดฐานของสังคม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อให้บุคคลสามารถดำรงชีวิต
 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน

จากความหมายที่หลากหลายของการจัดเกลาทางสังคม สามารถจัดกลุ่มความหมายได้ 2
 กลุ่ม คือ การให้ความหมายว่าเป็นกระบวนการ และการให้ความหมายว่าเป็นการเรียนรู้ โดย
 สามารถ แบ่งได้ดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงการจัดกลุ่มการให้ความหมายการขัดเกลาทางสังคม

ความหมาย	ทศยา สุวรรณชัย	คานนท์ ลาภภักร์มย์	ณรงค์ เส็งประสา	มงคล หวังสใจ	จำนงค์ คดีวัฒน์พิท	กึ่งแก้ว ทรัพย์พระ	สพัตรา สภาพ	กึ่งแก้ว ทรัพย์วงศ์	ศศิภัทรา สรภิจาเวร
1.นัยกระบวนการ									
1.1 การอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม	/								
1.2 กระบวนการปลูกฝังบรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล		/							
1.3 กระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ				/					
1.4 กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่ม							/		
2.นัยการเรียนรู้									
2.1 การทำให้คนเรียนรู้และยอมรับบทบาทของแต่ละฐานะหรือการอบรมบ่มเพาะให้คนได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อที่จะได้อยู่กับสมาชิกอื่นๆในสังคมได้อย่างสอดคล้อง	/								
2.2 การที่บุคคลเกิดขึ้นมาอยู่ท่ามกลางสังคม บุคคลมีการเรียนรู้ตนเอง รู้จักผู้อื่น มีความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นได้			/						
2.3 กระบวนการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการ					/				

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ความหมาย	ทศยา สุวรรณภูมิ อาหนท์ อาภาภิรมย์ ณรงค์ เส็งประษา มงคล หวังสุใจ จันทน์ อติรัณณิทธิ กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์ สุภัตรา สุภาพ กิ่งแก้ว ทรัพย์วงศ์ ศศิ์ไทย สุรกิจบวร
2.4 กระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ได้เรียนรู้คุณค่ากฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนที่กลุ่มกำหนดหรือวางไว้	/
2.5 กระบวนการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต เพื่อให้มนุษย์เรียนรู้ทักษะต่างๆ ในการดำรงชีวิต	/

ที่มา: พัฒนาโดยผู้วิจัย, 2554

โดยสรุป การนิยามความหมายของการขัดเกลาทางสังคมนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นการให้คำนิยามการขัดเกลาทางสังคมในฐานะกระบวนการ ซึ่งหมายถึง การอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม ทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทำให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบ วิธี กฎเกณฑ์ ความประพฤติ คุณธรรม ค่านิยมต่างๆ ที่กลุ่มได้กำหนดไว้ เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกของสังคมนั้น เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดีและมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ ประการที่สอง เป็นการให้คำนิยามการขัดเกลาทางสังคมในฐานะการเรียนรู้ซึ่ง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิตในสังคม ทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม ที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ได้เรียนรู้ คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่กลุ่มหนึ่งๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันและให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง

2.4.2 แหล่งที่ให้การอบรมขัดเกลา

เนื่องจากบุคคลต้องเข้าอยู่ร่วมเป็นสมาชิกของหน่วยหนึ่งของสังคมอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การถูกสังคมอบรมขัดเกลา จึงเกิดขึ้นตลอดช่วงอายุบุคคลถูกขัดเกลา โดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัว โดยสมาชิกของครอบครัว ทุกคนเป็นผู้ขัดเกลา เมื่อเติบโตถึงวัยเข้าโรงเรียนจนกระทั่งออกไปทำงาน นอกบ้าน การขัดเกลาจากบุคคลอื่นๆ จึงติดตามมาด้วย

แหล่งที่มาของการขัดเกลา พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2529: 28-30) ได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้ว่า ที่มาของการขัดเกลาจะมาจากแหล่งต่างๆต่อไปนี้

(1) ผู้มีอำนาจเหนือผู้ได้รับการอบรมขัดเกลา ได้แก่ พ่อ แม่ พี่ ญาติผู้ใหญ่ ครู อาจารย์ ผู้บังคับบัญชา เป็นต้น แหล่งขัดเกลาอบรมแหล่งแรกของบุคคล คือ ครอบครัว ต่อมาคือ โรงเรียน และสถานที่ทำงาน ในที่สุดพ่อ แม่ พี่ ญาติผู้ใหญ่ จึง เป็นบุคคลสำคัญ ที่จะขัดเกลาบุคคลให้สามารถครองชีวิตอยู่ในสังคมได้ แต่ละครอบครัวอาจมีวิธีการอบรมขัดเกลาแตกต่างกันไป เช่น การลงโทษด้วยไม้เรียวอย่างรุนแรง การปลอบและชู้ด้วยวาจา เป็นต้น นอกจากครอบครัวแล้ว โรงเรียน ซึ่งมีครูเพื่อนร่วมโรงเรียน เป็นแหล่งขัดเกลาต่อมา ซึ่งกระบวนการอบรมขัดเกลาที่ใช้ ก็ เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับครอบครัวหรือสถาบันอื่นๆ

(2) ผู้มีอำนาจเท่าเทียมกับผู้ได้รับการอบรมขัดเกลา ได้แก่ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมสถานที่ทำงานและเพื่อนร่วมกลุ่ม ร่วมสมาคมต่างๆ ที่บุคคลเป็นสมาชิก เมื่อเด็กเริ่มเรียนรู้ที่จะแยกตนเองและผู้อื่นออกจากกันได้ เด็กจะเริ่มเรียนรู้จากสังคม ที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้กลุ่มยอมรับตนเข้าเป็นสมาชิก เด็กเริ่มเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนต่อเพื่อนบ้านและที่โรงเรียน เพียงเพื่อให้ได้รับการยอมรับ เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลในการอบรมขัดเกลาบุคคล ยิ่งกว่ากลุ่มผู้มีอำนาจเหนือบุคคล บุคคลจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติและการ กระทำ คล้อยตามกลุ่มของตน แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่สังคมยอมรับ คือ ความกลัว ความอายต่อกลุ่มเพื่อนที่จะต้องถูกตำหนิ รางวัลที่ได้รับเมื่อปฏิบัติตามที่กลุ่มต้องการ คือ การรอดพ้นจากการถูกกลุ่มตำหนิและการได้รับการยอมรับจากกลุ่ม

(3) ผู้มีอำนาจน้อยกว่าผู้ถูกรับ ได้แก่ ผู้ที่เป็นลูก เป็นน้อง เป็นลูกจ้าง เป็นลูกน้อง เป็นศิษย์ ของผู้ถูกรับอบรมขัดเกลา เป็นต้น การอบรมขัดเกลา นั้น คนทั่วไปมักจะนึกว่าเป็นกระบวนการที่บุคคล ได้รับมาจากเบื้องบนหรือผู้ที่มีอิทธิพลเหนือบุคคล ซึ่งแท้จริงแล้ว ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า ก็สามารถ ขัดเกลาบุคคลให้มีบทบาทเปลี่ยนไปได้

(4) สถาบัน เช่น ครอบครัว โรงเรียน สถานที่ทำงาน ชาติ ศาสนาและกลุ่ม หรือสโมสรต่างๆที่ บุคคลเข้าเป็นสมาชิก โดยที่สถาบันเหล่านี้จะเน้นถึงการใช้กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆของแต่ละ สถาบัน ซึ่งสามารถที่จะอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นไปตามที่แต่ละสถาบันต้องการได้

นอกจากแนวคิดของพิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ที่เกี่ยวกับแหล่งที่ให้การอบรมขัดเกลาแล้ว ยังมี แนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องกับแหล่งที่มาของการอบรมขัดเกลา คือ

แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งที่มาของการอบรมขัดเกลาของ สุพัตราสุภาพ (อ้างถึงในพิชญ์พงศ์ ทอง ส่องเสริม, 2549, 11:13) ซึ่งได้อธิบายว่า

1) ครอบครัว ซึ่งการอบรมจะออกมาในรูปของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง เป็นผู้ให้การอบรมขัดเกลา ซึ่งนับเป็นการอบรมเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดที่เด็กต้องประสบ เพราะเป็นการอบรมที่ใกล้ชิดและมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ทัศนคติและเป็นแบบความประพฤติของเด็กเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้สนธิท สัมครการ (2545: 16) ยังได้อธิบายว่า ครอบครัวนั้น จะเป็นที่อบรมเลี้ยงดูเด็กก่อน พ่อแม่ญาติพี่น้องก็จะต้องช่วยกันเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งหน้าที่ประกอบไปด้วยสองลักษณะ คือการเลี้ยงดูเด็กก่อนเพื่อให้มีร่างกายเจริญเติบโต มีจิตใจที่สมบูรณ์ประการหนึ่ง กับกาอบรมสั่งสอน ธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม ให้แก่เด็กอีกประการหนึ่ง ซึ่งลักษณะสำคัญของทั้งสองประการนี้ จะต้องทำควบคู่กันไป จึงจะได้สมาชิกใหม่ของสังคมที่มีทั้งพละทานามัยสมบูรณ์และมีความรอบรู้ในวัฒนธรรมของสังคม พ่อที่จะเรียกว่า เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไปได้

พ่อแม่จะอบรม 2 ทาง คือ

(1.1) ทางตรง ด้วยการบอกกล่าวอย่างแจ่มแจ้ง ว่า อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรผิด อะไรถูก

(1.2) ทางอ้อม เป็นการอบรมโดยไม่รู้ตัว เป็นสิ่งที่เด็กได้รู้ได้เห็นและซึมซาบเข้าไปในจิตใจ ซึ่งเด็กอาจนำไปปฏิบัติในอนาคตหรือมีผลต่อ การพัฒนาด้านบุคลิกภาพของเด็ก

2) กลุ่มเพื่อน คนเรามักจะถูกรับชมจากเพื่อนอายุเท่าๆกันหรือมากกว่า โดยตอนวัยเด็ก ก็จะเป็นกลุ่มเพื่อนเล่น พอวัยรุ่นจะเป็นกลุ่มเพื่อนฝูง พ่อเป็นผู้ใหญ่จะมีความโน้มเอียงจะสังสรรค์คบค้าสมาคมกับบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมที่เท่าเทียมกัน เช่น กลุ่มเพื่อนนักเรียน กลุ่มข้าราชการ กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น

กลุ่มเพื่อนจึงมีความสำคัญในการยอมรับ คือ

(1) สอนอำนาจที่ไม่ใช่ของใครโดยเฉพาะ เป็นการเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่างๆจากการมีส่วนร่วมด้วย เช่น การเล่นฟุตบอล ถ้าฝ่าฝืนก็จะถูกกีดกันไม่ให้เล่นด้วย ใครอยากเล่นก็ต้องทำตามกฎ

(2) ช่วยให้ทดลองกฎเกณฑ์ของผู้ใหญ่ว่าจะเอาจริงแค่ไหน ปกติถ้าเด็กอยู่กับเพื่อนๆ มักจะกล้าทำอะไรที่ขัดแย้งหรือลองดีกับผู้ใหญ่มากกว่าอยู่เพียงคนเดียว และในขณะที่เดียวกันก็อยากจะทดลองดูว่า กลุ่มพอจะอดดึงขัดแย้งกับผู้ใหญ่ได้แค่ไหน เชื่อถือได้เพียงไร

3) โรงเรียน เป็นสถานที่ ที่เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาการต่างๆ อย่างเป็นทางการและยังเป็นสถานที่ ที่เด็กได้มีโอกาสได้รับความรู้และคุณค่าต่างๆ โรงเรียนจึงมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กได้มาก แต่ปัญหา คือ

(1) โรงเรียนอาจจะอบรมไม่ตรงกับที่บ้าน ทำให้เด็กสับสนไม่รู้ว่าจะระหว่างครูกับพ่อแม่ใครจะถูกต้องกว่ากัน

(2) สอนในสิ่งที่เป็นทฤษฎีและอุดมคติเกินไป อาจไม่ตรงกับการปฏิบัติจริงในชีวิต เด็กเลยไม่แน่ใจว่าจะเชื่อดีหรือไม่

4) กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลได้รับการอบรมจากกลุ่มอื่นๆ ที่กล่าวมาจนถึงระดับที่จะต้องประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ใครจะทำอาชีพอะไร ก็ควรจะยอมรับระเบียบวิธีปฏิบัติของอาชีพนั้นๆ ซึ่งในแต่ละอาชีพก็จะมีคุณค่าและวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป

5) ตัวแทนทางศาสนา บุคคลเหล่านี้จะช่วยขัดเกลาในแง่ ให้หลักเกณฑ์เกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมและความประพฤติที่ถูกที่ควร ตลอดจนหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิต

6) สื่อมวลชน สื่อมวลชนมีหลายประเภท เช่นวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หนังสือรายสัปดาห์ นวนิยาย วรรณคดี เป็นต้น สื่อมวลชนเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่างๆ ตั้งแต่เรื่อง คุณค่า ความเชื่อ แบบของความประพฤติ โดยเฉพาะอิทธิพลสื่อมวลชน ที่ทำหน้าที่ ให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งข่าวสารเหล่านี้มักจะกลายเป็นลายลักษณ์อักษร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้เขียน บรรณาธิการและผู้จัดทำ มักจะร่วมกับ ครู กลุ่มเพื่อน พ่อแม่ก็อาจจะซื้อการ์ตูนให้อ่าน เป็นต้น อิทธิพลของสื่อมวลชนเหล่านี้ จะมีอิทธิพลมากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลที่จะมีทัศนคติและแนวโน้มต่อสิ่งที่ได้รับอย่างไร บ้างก็ยอมรับ บ้างก็ต่อต้าน บ้างก็วางวางเฉย แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะปฏิบัติอย่างไร จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนบางกลุ่มและการหาความรู้ของบุคคลอีกส่วนหนึ่ง

โดยสรุปแหล่งที่มาของการอบรมขัดเกลาทางสังคม จะประกอบไปด้วยคือ 1) **ครอบครัว** ซึ่งจะใช้วิธีการอบรม คือ (1) ทางตรง ด้วยการบอกกล่าวอย่างแจ่มแจ้งว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรผิด อะไรถูก (2) ทางอ้อม เป็นการอบรมโดยไม่รู้ตัว เป็นสิ่งที่เด็กได้รู้ได้เห็นและซึมซาบเข้าไป ในจิตใจ 2) **โรงเรียน** ซึ่งเป็นที่ขัดเกลาอย่างเป็นทางการ โดยการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ และยัง เป็นสถานที่ให้มีโอกาสได้รับความรู้และคุณค่าต่างๆ 3) **ศาสนา** ซึ่งจะคอยช่วยขัดเกลา ในแง่การให้ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมและความประพฤติที่ถูกที่ควร ตลอดจนหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิต 4) **สื่อ** ซึ่งจะมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่างๆ ตั้งแต่เรื่อง คุณค่า ความเชื่อ แบบของความประพฤติ

2.4.3 กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

การอบรมขัดเกลา จัดว่าเป็นกระบวนการซึ่งมีความต่อเนื่องกัน คือ เป็นกระบวนการที่บุคคลถูกขัดเกลาจากสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นตั้งแต่บุคคลมีความสามารถเรียนรู้ได้ ไปจนถึงกระทั่งสิ้นชีวิต และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในเฉพาะสังคมของมนุษย์เท่านั้น ทั้งนี้เพราะว่า มนุษย์จำเป็นที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นในวัยเยาว์ ทั้งยังมีความสามารถในการเรียนรู้และมีภาษาที่ช่วยให้เป็นอุปกรณ์ในการสั่งสอน ถ่ายทอดความคิดต่างๆในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

2.4.3.1 แนวคิดกระบวนการขัดเกลา ของสุพัตราสุภาพ, 2541: 51 (อ้างถึงในชัย พงศ์ เครือจักร, มปป: 12-13) โดยอธิบายว่าการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่มนุษย์ทุกคนจะต้องผ่านมา นับตั้งแต่ เกิดจนตาย เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งมีวิธีการการดังต่อไปนี้

1) การขัดเกลาโดยตรง

เป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคล ปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของกลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ เป็นการบอกว่า สิ่งใดควรหรือไม่ควรทำ อะไรผิด อะไรถูก ซึ่งนับว่า วิธีการนี้มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพมาก เป็นการชี้ทางและแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจริงจังและเจตนา เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่งๆ การขัดเกลาโดยตรงจะพบเห็นเสมอในหมู่ ครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น ส่วนโรงเรียนนั้นจะอบรมเป็นทางการมากกว่าครอบครัว เพราะเป็นสถาบันอบรมสั่งสอนคนเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นจะต้องมีการอบรมและลงโทษอย่างเป็นทางการ เช่น มีตารางเรียนแน่นอน เพื่อจะให้เด็กได้รู้สิ่งต่างๆที่ทำให้เกิดทักษะและคุณค่าแก่ชีวิต

2) การขัดเกลาโดยอ้อม

เป็นการอบรมที่ไม่ได้บอกกัน โดยตรง บุคคลได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกตหรือเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น เช่น ถ้าไปงานเลี้ยงที่มีอุปกรณ์การกินมากมายและเราไม่คุ้นเคยและเราไม่ทราบว่าจะใช้อะไรก่อนหลัง เราก็เรียนรู้ได้จากการดูบุคคลอื่นว่า เขาหยิบอะไรก่อนหลัง แล้วจึงพยายามเรียนแบบคนที่ทำถูกต้อง เราก็จะไม่พลาด

2.4.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ของพิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2529:31-39) โดยอธิบายว่า กระบวนการขัดเกลา เป็นกระบวนการต่อเนื่องและเป็นกระบวนการขั้นรากฐาน สามารถนำไปอธิบายอธิบายพฤติกรรม ซึ่งถูกอบรมขัดเกลาในวัฒนธรรมอื่นทั่วไปด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. การอบรมขัดเกลาด้วยวิธีการให้รางวัล

รางวัลหมายถึงสิ่งใดๆก็ตามที่ผู้รับมีความพึงพอใจที่ได้รับ ดังนั้นจึงสามารถนำรางวัลมาเป็นตัวเร้าให้บุคคลประพฤติ ปฏิบัติตามที่ผู้ให้รางวัลต้องการได้ และมีโอกาสที่ผู้รับรางวัลจะประพฤติปฏิบัติเช่นเดิมอีกในอนาคต เพื่อจะได้รับรางวัลที่เคยได้รับมาแล้ว

รางวัล สามารถแยกประเภทออกได้หลายแบบ ได้แก่ รางวัลที่เป็นสิ่งของจับต้องได้ เช่น อาหาร ขนม ธนบัตร กับรางวัลที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น คำชม การยอมรับ การโอบกอด หรืออาจแยกได้ว่าเป็นรางวัลอันเกิดขึ้นภายในใจ เช่น ความภาคภูมิใจ ความอึดเอิบใจ ความสบายใจ กับรางวัลซึ่งเกิดจากสิ่งเร้าภายนอก เช่น คำชมจากผู้อื่น อาหาร ธนบัตร การได้รับการยอมรับ เป็นต้น การนำรางวัลอันเกิดขึ้นในใจกับรางวัลจากสิ่งเร้าภายนอกมาใช้ในการเร้าพฤติกรรมของบุคคลนั้น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาดอย่างแจ่มชัด ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ที่บุคคลได้รับการขัดเกลาจนเกิดการเรียนรู้ขึ้น มักจะประกอบด้วยแรงจูงใจสองด้าน อย่่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างรางวัลภายในและรางวัลภายนอกแล้ว พบว่า การได้รางวัลภายในจะเร้าให้บุคคลมีพฤติกรรมที่ต้องการได้ยืนนานยิ่งกว่าการได้รับรางวัลนอก ซึ่งผู้สัญญาว่าจะให้(รางวัลภายนอก)และการชู้ว่าจะถูกลงโทษ

ในการศึกษาเรื่อง การนำรางวัลมาใช้ในการอบรมขัดเกลาสมาชิกในสังคมนั้น Aron feed (อ้างถึงในสุพัตราสุภาพ, 2519: 32) ได้แบ่งเทคนิคในการอบรมขัดเกลาออกเป็น 2 วิธี คือ

1) เป็นเทคนิค ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการว่า เมื่อผู้ได้รับการอบรมขัดเกลาประพฤติปฏิบัติตามที่ผู้อบรมขัดเกลาต้องการ ก็จะได้รับรางวัล และถูกงดเมื่อประพฤติปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้อบรมขัดเกลา เทคนิคนี้ไม่นิยมการลงโทษ การอบรมขัดเกลาด้วยเทคนิคนี้จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อบรมขัดเกลาและผู้ได้รับการขัดเกลาเป็นไปด้วยดี ทำให้ผู้ได้รับการอบรมขัดเกลา มีความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย และที่สำคัญคือทำให้ผู้ได้รับการอบรมขัดเกลาพิจารณาและยอมรับค่านิยมของผู้อบรมขัดเกลาด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง หรือเรียกได้ว่าเกิดการยอมรับเข้าไปภายในตน

2) เป็นเทคนิค ที่ต่างกับเทคนิคแรก คือถ้าผู้ได้รับการอบรมขัดเกลาไม่ประพฤติปฏิบัติตามที่ผู้อบรมขัดเกลาต้องการ ก็จะได้รับลงโทษ เทคนิคนี้อาจทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อบรมขัดเกลากับผู้ถูกขัดเกลาเป็นไปในทางลบ ผู้ได้รับการอบรมขัดเกลาจะรู้สึกว่า ถูกขู่เข็ญหวาดกลัวและวิตกกังวล พร้อมทั้งหยุดชะงักการยอมรับค่านิยมและทัศนคติของผู้อบรมด้วย

2. การอบรมขัดเกลาด้วยวิธีการลงโทษ

วิธีการควบคุมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่หรือตามกฎหมายของสังคมที่วางไว้ ก็คือ การใช้การลงโทษมาเป็นเครื่องมือควบคุม การลงโทษจะระงับหรือกลับรื้อให้เกิดพฤติกรรมที่ถูกลงโทษนั้นๆเพิ่มมากขึ้น

การลงโทษนั้น สามารถแยกออกเป็นการลงโทษทางกายและการลงโทษทางจิต การลงโทษทางกาย เช่น การเขี่ยนตี การหยิกให้เจ็บ การลงโทษทางจิต เช่น การตำหนิ การไม่ยอมรับ เป็นต้น การลงโทษบางอย่าง มีลักษณะเป็นทั้งการลงโทษทางกายและทางจิตผสมกัน เช่น กักขังให้สิ้นอิสรภาพ ผู้ถูกกักขังจะได้รับความทรมาน ทางด้านร่างกาย เกิดความไม่สบายกายและยังได้รับความทรมานใจ เนื่องจากไม่สามารถมีกิจกรรมอื่นใดได้ตั้งใจปราศจาก นอกจากนั้นความเข้มข้นในการลงโทษยังแตกต่างกันไป ตั้งแต่ลงโทษอย่างเบาไปจนถึงการลงโทษอย่างรุนแรง การลงโทษอย่างรุนแรง เช่น การเขี่ยนตีอย่างหนัก จะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี ทำให้เด็กเกิดการเลียนแบบผู้ที่ลงโทษ ไม่ว่าจะเป็ น บิดามารดา ครู หรือผู้บังคับบัญชา และยังทำให้ผู้ถูกลงโทษไม่ชอบกิจกรรมที่นำตนไปสู่การลงโทษด้วย ส่วนการลงโทษอย่างเบา เช่น การสั่งหน้า การขอดคิ้วหน้า ซึ่งเป็นการลงโทษทางจิต กลายเป็นสัญญาณเตือนสำหรับบุคคลทั่วไปให้หยุดกระทำในสิ่งที่ทำอยู่นั้น ซึ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ในสถานการณ์ที่ต้องการระงับการกระทำบางอย่าง

3. กระบวนการเรียนรู้โดยบังเอิญ

การเรียนรู้โดยบังเอิญ เกิดขึ้นโดยที่ผู้เรียน ไม่ได้ตั้งใจที่จะเรียน และผู้สอนก็ไม่ได้ตั้งใจที่จะสอน แต่บังเอิญพฤติกรรมที่เกิดขึ้นปรากฏพร้อมกับรางวัลหรือการลงโทษ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งตอบแทนจึงบังเกิดขึ้น เช่น การที่ลูกเลิกกล่าววาจาที่ไม่ สุภาพ พ่อแม่กลับหัวเราะชอบใจในการพูดของลูก โดยไม่ได้เจตนาจะให้ลูกกล่าววาจาเช่นนั้น ต่อๆไป แต่การหัวเราะของพ่อแม่ กลายเป็นสิ่งเสริมแรงให้ลูกปฏิบัติอย่างเดิมต่อไป เพื่อได้รับสิ่ง เสริมแรงอีก การประพฤติปฏิบัติหลายอย่างของเด็กที่เกิดจนเป็นนิสัยโดยการเรียนรู้โดยบังเอิญนี้เอง

การเรียนรู้โดยบังเอิญ สามารถมองได้อีกแง่หนึ่งว่า เป็นการควบคุมโดยสิ่งเหนื่อธรรมชาติทั้งหลาย ความบังเอิญแห่งผลที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดข้อห้ามเกิดประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันมาหลายชั่วอายุคน กระบวนการเรียนรู้โดยบังเอิญ จึงเป็นกระบวนการอบรมขัดเกลาสมาชิกในสังคม อีกกระบวนการหนึ่ง ซึ่งอาศัยการได้รับรางวัลและการถูกลงโทษโดยบังเอิญมาเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาตรงๆว่า อะไรควรทำไม่ควรทำ สิ่งไหนผิดสิ่งไหนถูก

4. กระบวนการเลียนแบบ

การเลียนแบบ เป็นกระบวนการขัดเกลาสมาชิกในสังคมให้มีการประพฤติปฏิบัติ ตามรูปแบบที่สังคมคาดหวัง กระบวนการหนึ่งซึ่งบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการเลียนแบบ

อย่างไร้ ใต้แก่ ผู้ที่เป็นตัวแบบและผู้ทีเลียนแบบ แต่ละบุคคล โดยเฉพาะพวกเด็ก ๆ มีความ โน้มเอียงที่ ยึดการ แสดงออกของผู้อื่นเป็นแบบอย่าง ในการประพฤติปฏิบัติอยู่แล้ว

4.1 กลไกในการเรียนแบบ

กลไกในการเรียนแบบตามทฤษฎีของ Miller&Dollard (อ้างใน พิสมัย วิบูลย์ สวัสดิ์, 2529: 39) ซึ่งกลไกตามทฤษฎีนี้ มีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ การมีพฤติกรรมอย่างเดียวกัน การมีพฤติกรรมที่เทียบเคียงกันและการลอกเลียนแบบ

1). การมีพฤติกรรมอย่างเดียวกัน คือ บุคคลอาจมีพฤติกรรมอย่างเดียวกันด้วยการ มีสื่อเร้าแบบเดียวกัน

2). การมีพฤติกรรมที่เทียบเคียงกัน เป็นกลไกที่สามารถอธิบายถึงการเลียนแบบได้ ลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อธิบายถึงกระบวนการที่เด็กเลียนแบบผู้ที่มีอายุมากกว่าตน ซึ่งเป็น รากฐานของการอบรมขัดเกลา กระบวนการเลียนแบบที่สองนี้ จะเกิดขึ้นเมื่อต้นแบบเป็นผู้ที่นำ เลื่อมใส มากกว่าหรือเป็นผู้ที่มีอาวุโสกว่าผู้เลียนแบบ

3). การลอกเลียนแบบ การลอกเลียนแบบมีลักษณะคล้ายคลึงกับการมีพฤติกรรม ที่เทียบเคียงกัน สิ่งที่เพิ่มเติมในการลอกเลียนแบบ คือ นอกจากการทำพฤติกรรมตามตัวแบบแล้ว ยังมี การพิจารณาว่า พฤติกรรมที่ตนแสดงออกไปเหมือนหรือแตกต่างไปจากตัวแบบในจุดไหนบ้าง แล้ว จึงมีการปรับปรุงเพื่อให้เหมือนกับตัวแบบมากยิ่งขึ้น ซึ่งในการมีพฤติกรรมแบบเทียบกันนั้น ไม่มี การพิจารณาจุดแตกต่างจุดเหมือนระหว่างพฤติกรรมที่ตนแสดงออกกับพฤติกรรมของตัวแบบ

โดยสรุป กระบวนการขัดเกลาจะประกอบไปด้วย คือ 1) การขัดเกลาโดยตรง คือ เป็นการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าอันไหนถูกอันไหนผิดและสิ่งไหนที่ควรทำและไม่ควรทำ ซึ่งอาจใช้วิธีการให้รางวัลวิธีการลงโทษเป็นสิ่งประกอบในการขัดเกลา ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ที่ถูกขัดเกลา มีการปฏิบัติหรือมีความประพฤติตามความต้องการของผู้ขัดเกลาและ 2) การขัดเกลาโดยอ้อม คือ เป็นการอบรมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง บุคคลได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกตหรือ เรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น ซึ่งอาจมีวิธี โดยการเรียนรู้โดยบังเอิญและการลอกเลียนแบบจากตัว แบบแล้ว จึงมีพฤติกรรมที่เทียบเคียงกับตัวแบบที่ลอกเลียนแบบมา

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ยุลัด คำรหัสเลิศ (2546) ศึกษาเรื่อง อิสลามกับความเป็นธรรมในสังคม ศึกษากรณี ความเคลื่อนไหวของชุมชนมุสลิมบ้านครัวในประเด็นการสร้างทางด่วน ผลการศึกษาพบว่า ชาวชุมชนมีจิตสำนึกอย่างเต็มที่ในการรักษาและหวงแหนชุมชนของตนให้การสนับสนุนและความช่วยเหลือเป็นอย่างดี มีความเคารพเชื่อฟังผู้นำทั้งทางศาสนาและทางชุมชน รวมทั้งให้ความเคารพในกลุ่มคณะทำงานเฉพาะกิจที่ชาวชุมชนจัดตั้งขึ้น เพื่อดูแลเรื่องนี้โดยตรง

บุญมา สุนทรวิรัตน์ (2550) ศึกษาเรื่อง ความเป็นธรรมทางสุขภาพในฐานะสิทธิมนุษยชนของชนกลุ่มน้อย พบว่า มีความเป็นธรรมทางด้านสุขภาพของคนไทยพื้นราบและชาวเขาสัญชาติไทย และแนวทางในการลดช่องว่างความเป็นธรรมทางสุขภาพ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเสนอให้มีระบบฐานข้อมูลและการจัดสรรงบประมาณรายหัว ให้กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ

บาทม กอเม็ง (2541) ศึกษาเรื่อง ความยุติธรรมในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษกับทัศนะของจอห์น ล็อก พบว่า ความยุติธรรมในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษนั้น อธิบายถึงความยุติธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธาต่อพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นสาระสำคัญ ทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ถือว่ามนุษย์มีความบริสุทธิ์จากพันธุการทั้งปวงโดยกำเนิด กฎศีลธรรมสอนให้มนุษย์รักความสงบและมีคุณธรรม ส่วนแนวคิดของจอห์น ล็อก ถือว่าความยุติธรรมเกิดจากกฎหมาย ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันของมนุษย์ในสังคม

ก่อพงษ์ โกมลรัตน์ (2546) ศึกษาเรื่อง ความเป็นธรรมในสังคมการเมืองไทย: กรณีศึกษาเฉพาะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อรัฐบาลอยู่ในระดับต่ำ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยประชาชนมีความพอใจในระดับมาก เพราะเห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศด้วย และต้องการนายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน

ศุภชัย บุญใจเพชร (2547) ศึกษาเรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นธรรมตามหลักนิติรัฐ: กรณีศึกษาจากพระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบัน ช่วงปี พ.ศ. 2493 จนถึงปัจจุบัน พบว่า พระราชดำรัสเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางสังคม ทรงเน้นความมั่นคงปลอดภัยและความเจริญก้าวหน้าของพสกนิกรและประเทศชาติเป็นสำคัญทั้ง 2 ด้าน ทรงต้องการให้ทุกฝ่าย ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนเองให้เต็มความรู้ความสามารถ นำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในการประกอบอาชีพ ภายใต้ความสมัครสมานสามัคคี พระราชดำรัสเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองและการปกครอง โดยเฉพาะเหตุการณ์รุนแรงทางการเมือง เดือนตุลาคม 2516 และเดือนพฤษภาคม 2535 ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ ทุกคนหันหน้าเข้าหากัน ร่วมมือกันสร้างสรรค์ทางการเมือง

และใช้สติ ส่วนพระราชดำริเกี่ยวกับกฎหมายและการปกครอง ทรงมีพระราชดำริว่า ความเป็นธรรม จากกฎหมายนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ใช้กฎหมาย โดยเฉพาะผู้พิพากษาต้องเป็นผู้มีศีลธรรมจรรยา มีความเป็น กลางทั้งขณะอยู่ในศาลและนอกศาล และผลการเปรียบเทียบการจัดการปัญหา ตามแนวคตินิติรัฐกับ หลักการจัดการปัญหาตามพระราชดำรัส พบว่า พระราชดำริว่า ฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ อาศัยหลัก ความรับผิดชอบธรรมพื้นฐาน ของอำนาจและมีพระราชดำริให้ ทุกฝ่ายพิจารณาบริบทให้รอบคอบ สร้างความเป็นธรรมให้จิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นธรรมที่สมบูรณ์

เจนพล โชติโก (2552) ได้ศึกษาเรื่อง มิติความเป็นธรรมและนิเวศของชุมชนต่อการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยกิ้งแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริงและการกระจาย ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมไม่เป็นธรรม ชาวบ้านรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรมในการได้รับ ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดปัญหาในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการใช้แหล่งน้ำและปัญหาขยะ การมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น ของชาวบ้านในกิจกรรมท่องเที่ยวน้อย

พิชญพงศ์ ทองส่งเสริม (2549) ได้ศึกษาเรื่อง ลักษณะและการเสริมสร้างคุณธรรมในวิถี ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านใหม่คุณธรรม อำเภอแม่จวนจัตุมงคลจังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า

1) ลักษณะคุณธรรมที่เด่นชัดที่สุดของคนในชุมชน คือ ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกัน ความมีน้ำใจ เผื่อแผ่เอื้ออาทรต่อกันและกันความซื่อสัตย์และความขยันหมั่นเพียร ซึ่ง คุณธรรมต่างๆเหล่านี้ ในอดีตจะมีการแสดงออกต่อกันมากกว่าในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตแบบ ชนบทดั้งเดิมนั้น ไม่จำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต มากมายนัก แต่ครั้งสภาพทางสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญต่างๆเข้ามาในชุมชน ประกอบกับจำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้นด้วย จึงมีส่วนทำให้คุณธรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

2) วิธีการในการปลูกฝังหรือเสริมสร้างคุณธรรมนั้น สถาบัน ที่มีบทบาทหลัก ก็คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ซึ่งจะต้องมีการอบรมแนะนำ ตักเตือน สั่ง สอนและที่สำคัญ ก็จะต้ององประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างด้วย นอกจากนี้สถาบันทางการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะ อ.บ.ต. ก็จะต้องมีการอนุรักษณ์และจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อสืบสาน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษเคยพาทำไว้

3) แนวโน้มในอนาคตนั้น มีการคาดการณ์กันว่า คุณลักษณะทางคุณธรรมของคน ในชุมชนมีแนวโน้มว่าจะลดลง ทั้งนี้เป็นเพราะ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คน ในครอบครัวจะไม่ค่อยมีเวลาให้กัน รวมทั้งความเจริญทางด้านวัตถุที่จะหลั่งไหลกันเข้ามาในชุมชน จึงอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้คุณลักษณะทางด้านคุณธรรมของคนลดลง

4) แนวทางหรือวิธีการที่จะทำให้คุณธรรมต่างๆเหล่านี้ยังคงอยู่ในชุมชน คือ สถาบันหลักที่สำคัญคือ บ้าน วัด โรงเรียน รวมทั้งผู้นำชุมชนจะต้องมีการอบรมแนะนำ ตักเตือน สั่งสอนและต้องประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีด้วย

สำหรับข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ บ้าน วัด โรงเรียน ผู้นำชุมชน จะต้องประสานงานร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่างๆทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมตามประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ หรือกิจกรรมอื่นใดและให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

2.6 แนวคิดนำในการศึกษา

แนวคิดนำในการศึกษา เป็นการนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษา ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ความเป็นธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในสังคมและการเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับ ตามสถานะตามสิทธิทางกฎหมายหรือสิทธิตามธรรมชาติของแต่ละบุคคลโดยไม่มี การเลือกปฏิบัติ เนื่องจากความแตกต่าง เพศ เชื้อชาติ ชนชั้น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

ในการวิเคราะห์ถึงลักษณะหรือสิ่งบ่งชี้ถึงความเป็นธรรมของชุมชนได้นำลักษณะหรือสิ่งบ่งชี้ ถึงความเป็นธรรมของแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษา สรุปได้ว่าสิ่งบ่งชี้และลักษณะของความเป็นธรรมประกอบไปด้วย

1. ความเสมอภาค อันหมายถึง การมีความเสมอภาคสังคมและในการเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควร จะได้รับตามสถานะตามสิทธิทางกฎหมายหรือสิทธิตามธรรมชาติของแต่ละบุคคลโดยไม่มี การเลือก ปฏิบัติเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศเชื้อชาติชนชั้นสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

2. การมีความเท่าเทียมกัน อันหมายถึง การมีความเท่าเทียมกันในสังคมและเท่าเทียมในการ เข้าถึง โอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับตามสถานะตามสิทธิทางกฎหมายหรือสิทธิตามธรรมชาติของแต่ละ บุคคลโดยไม่มี การเลือกปฏิบัติเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศเชื้อชาติชนชั้นสถานะทาง เศรษฐกิจและสังคม

3. การให้ประชาชนมีส่วนร่วมและการมีระบบรัฐสวัสดิการมาดูแลประชาชนการปฏิบัติต่อกัน อย่างเหมาะสม

4. การที่คนในสังคมมีความรักกันและรักส่วนรวมและช่องว่างระหว่างรายได้ลดลง

แนวคิดนำในการศึกษา วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน ได้นำแนวคิด ของพิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2529: 31-39) และสุพัตรา สุภาพ (2531: 32) มาเป็นแนวคิดนำ

ในการศึกษา วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน โดยสามารถสรุปวิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมของชุมชน 2 ทาง คือ

1) กระบวนการขัดเกลาโดยตรง เป็นการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า อันไหนถูก อันไหนผิดและสิ่งไหนที่ควรทำและไม่ควรทำ ซึ่งอาจใช้วิธีการให้รางวัล วิธีการลงโทษเป็นสิ่งประกอบในการขัดเกลา ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ที่ถูกขัดเกลามีการปฏิบัติหรือมีความประพฤติตามความต้องการของผู้ขัดเกลา

2) กระบวนการขัดเกลาโดยอ้อม เป็นการอบรมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง บุคคลได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกตหรือเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น ซึ่งอาจมีวิธีโดยการเรียนรู้โดยบังเอิญและการลอกเลียนแบบจากตัวแบบ แล้วจึงมีพฤติกรรมที่เทียบเคียงกับตัวแบบที่ลอกเลียนแบบมา

แหล่งที่มาของการอบรมขัดเกลาทางสังคมจะประกอบไปด้วยคือ

1) **ครอบครัว** ซึ่งจะใช้วิธีการอบรม คือ (1) ทางตรงด้วยการบอกกล่าวอย่างแจ่มแจ้งว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ อะไรผิดอะไรถูก (2) ทางอ้อมเป็นการอบรมโดยไม่รู้ตัวเป็นสิ่งที่เด็กได้รู้ได้เห็นและซึมซาบเข้าไปในจิตใจ 2) **โรงเรียน** ซึ่งเป็นที่ขัดเกลาอย่างเป็นทางการโดยการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการและยัง เป็นสถานที่ให้มีโอกาสได้รับความรู้และคุณค่าต่างๆ 3) **ศาสนา** ซึ่งจะคอยช่วยขัดเกลาในแง่การให้ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมและความประพฤติที่ถูกที่ควรตลอดจนหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิต 4) **สื่อ** ซึ่งจะมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่างๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่า ความเชื่อ แบบของความประพฤติ

บทที่ 3

วิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่อง ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม: กรณีศึกษา ชุมชนธานีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาถึง ความหมายของความเป็นธรรม ลักษณะของความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม และการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชนของชุมชน แผ่นธานีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและมีความชัดเจนต่อการวิเคราะห์ ผู้ศึกษามีวิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

3.1 วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้เลือกใช้วิธีการศึกษาในแนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative study) โดยผู้ศึกษา ได้ใช้วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล 3 วิธี ดังนี้

3.1.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary study) ที่เกี่ยวข้องได้แก่ เอกสารทางวิชาการ หนังสือ วิทยานิพนธ์งานวิจัยต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

3.1.2 การศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมของชุมชน โดยสร้างแนวคำถามหลักๆ ไว้เป็นแนวทางสำหรับสัมภาษณ์ เพื่อค้นหาความหมายของความเป็นธรรม ลักษณะของความเป็นธรรม วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน และปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

3.1.3 การศึกษาโดยการสังเกต (Observation) ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปในบทบาทของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในลักษณะของผู้วิจัย

3.1.4 การเลือกพื้นที่ในการศึกษา มีเกณฑ์ในการพิจารณาคือ เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างของชุมชนที่สามารถรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น โดยการร่วมมือกันรักษาทุนทางสังคมและการให้คุณค่ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองอย่างเหนียวแน่น และการกระจายความเท่าเทียมกันได้อย่างเสมอภาค

ซึ่งส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง รู้เท่าทันและสามารถปรับตัวให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้อย่างเหมาะสม

3.2 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

3.2.1 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของ ชุมชน ธรณีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

3.2.2 ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยยึดหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นคนในท้องถิ่น
- 2) เป็นผู้ที่ชาวบ้านคิดว่ารู้และเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในชุมชน
- 3) เต็มใจให้ข้อมูล รวมจำนวน 15 คน

3.3 แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

ประเด็นการสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาเตรียมไว้ จะแบ่งเป็น 4 ประเด็น โดยใช้แนวการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) เหมือนกันทั้งหมด สามารถแยกประเด็น ได้ดังนี้ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ความหมายและลักษณะของความเป็นธรรม วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรม ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม โดยมีรายละเอียดของประเด็นการสัมภาษณ์ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- เพศ	- อาชีพหลัก
- อายุ	- อาชีพเสริม
- สถานภาพสมรส	- รายได้ต่อเดือน
- การศึกษาขั้นสูงสุด	- ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชน
- จำนวนสมาชิกในครอบครัว	- ภูมิลำเนาเดิม

ตอนที่ 2 ข้อมูลการให้ความหมายและลักษณะของความเป็นธรรมในทัศนะของชุมชน

- ความหมายของความเป็นธรรม

- ลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน

ตอนที่ 3 วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน

- วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวดั้งเดิม
- วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวสร้างใหม่

ตอนที่ 4 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

- ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม
- แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม
- ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

ตอนที่ 5 สถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม

- การเสริมสร้างความเป็นธรรม ให้เกิดขึ้นทั้งในชุมชนและสังคมควรเป็นหน้าที่ของสถาบันใด (เช่น ครอบครัว โรงเรียน สถาบันทางศาสนา)
- ครอบครัว ควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรมอย่างไร
- โรงเรียน ควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรมอย่างไร
- สถาบันทางศาสนา ควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรมอย่างไร

ตอนที่ 5 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

- ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม
- แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

3.4 การรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการเทคนิคสามเส้า (Triangulation) คือ ตรวจสอบข้อมูลจากหลากหลายบุคคล ต่างช่วงเวลา ต่างวิธีการ และสถานที่แตกต่างกันเพื่อใช้สำหรับการวิเคราะห์ เชื่อมโยงความสอดคล้องกับเนื้อหาของความเป็นธรรมในทัศนะของชุมชน โดยมีการแนะนำตัวกับกลุ่มเป้าหมาย ในฐานะนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และแจ้งผู้ให้ข้อมูลทุกคน ได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก

1) การศึกษาจากข้อมูลเอกสาร (Documentary study) ได้แก่ เอกสารวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ และวารสาร

2) การสัมภาษณ์ แบ่งเป็นแบบเจาะลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informants) ที่สามารถตอบประเด็นการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ โดยใช้วิธีการนั่งพูดคุยกันตัวต่อตัว และขออนุญาต ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบันทึกเสียง เพื่อป้องกันการผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการเก็บประเด็นสำคัญ ไม่ครบ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ การสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐาน สภาพทั่วไปของชุมชนด้านต่างๆ เพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล การสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าไปเก็บข้อมูลในลักษณะของนักศึกษา เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน และสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์ผล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆกับการเก็บข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างไม่เป็นทางการ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยยึดหลักการ เทียบเคียงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องควบคู่บริบท (Context) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบ

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) ทั้งสิ้นจำนวน 15 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยและตั้งถิ่นฐานถาวรในชุมชน บุคคลทั้งหมดมีบทบาทและมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชนมุสลิม: กรณีศึกษาชุมชนธานีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร รวมทั้งจากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม การปกครอง การบริการ โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนที่เป็นอยู่

แนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่กำหนดไว้ เป็นประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมและลักษณะความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ข้อมูลการให้ความหมายของความเป็นธรรม ลักษณะของความเป็นธรรม การเสริมสร้างความเป็นธรรมตามวิถีของชุมชน ตลอดจน ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

ผลการศึกษาประกอบด้วยหัวข้อในการศึกษา ดังนี้

- 4.1 บริบทของชุมชน
- 4.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ
- 4.3 ตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก
- 4.4 ผลการศึกษาความหมายความเป็นธรรมของชุมชน
- 4.5 ผลการศึกษาลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน
- 4.6 ผลการศึกษาการเสริมสร้างความเป็นธรรมตามวิถีของชุมชน
- 4.7 ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรคแนวทางการแก้ไขและข้อเสนอแนะเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม
- 4.8 ผลการศึกษาสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม
- 4.9 สรุปภาพรวมความเป็นธรรมของชุมชนในทัศนะของชาวชุมชน
- 4.10 บทวิเคราะห์

4.1. บริบทของชุมชน

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ชุมชนธนฉัตร* มีพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณ หมู่ 5 เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีขนาดของพื้นที่ชุมชนทั้งหมดประมาณ 500 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 45 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากสำนักงานเขตประมาณ 3 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียงตามลักษณะการปกครองท้องที่กรุงเทพมหานคร คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	พื้นที่ หมู่ที่ 2 แขวงกระทุ่มราย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	พื้นที่ หมู่ที่ 7 แขวงโคกแฝก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	พื้นที่ หมู่ที่ 16 แขวงกระทุ่มราย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	พื้นที่ หมู่ที่ 4 แขวงโคกแฝก

4.1.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนธนฉัตร เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 140 ปี ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาอิสลาม ที่มีถิ่นฐานมาจากทางตอนใต้ของประเทศไทย โดยในอดีตภาคใต้ของประเทศไทย ประกอบไปด้วยหัวเมืองใหญ่ๆ 7 หัวเมือง คือ ปัตตานี ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ทวายมะริดและปีนัง โดยมี “พญาเมือง” หรือ “เจ้าเมือง” เป็นผู้ครองเมือง ซึ่งในแต่ละปีจะมีการถวายเครื่องราชบรรณาการ เช่น ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองแก่เจ้าผู้ครองนครกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อสร้างสัมพันธไมตรีที่มีต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่ในอดีต ในเวลาต่อมาลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นไปด้วยความราบรื่น แต่ก็มีปัญหาเกิดขึ้นบ้างในบางครั้ง จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดการสู้รบกันขึ้นกับกองทัพจากกรุงเทพมหานคร ในที่สุดปัตตานีตกเป็นเมืองขึ้น ชาวเมืองปัตตานีบางกลุ่มตกเป็นเชลยและได้ถูกอพยพโยกย้ายขึ้นมาตั้งรกราก อยู่ในกรุงเทพฯ แถบพื้นที่บริเวณชานเมืองเป็นส่วนใหญ่ คือ พื้นที่เขต พระโขนง มีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง นครนายก นนทบุรี ปทุมธานี เป็นต้น กลุ่มเชลยเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองตลอดชายฝั่งทั้งสอง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531 อ้างถึงใน สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 70-71)

เชลยในกลุ่มของผู้อพยพ ซึ่งเป็นเชลยชาวปัตตานีนั่น ส่วนหนึ่งได้เดินทางมาตามลำคลองแสนแสบและปลูกบ้านเรือน ตั้งถิ่นฐาน เรียงรายอยู่ตลอดแนวลำคลองแสนแสบ เรื่อยมา

จนถึงปัจจุบัน ในกลุ่มคนเหล่านี้ มีชายหญิงคู่หนึ่ง ชื่อ นายกลมเกลียว* และนางมี* ได้แต่งงานกัน และต้องการหาที่ตั้งรกราก เพื่อสร้างถิ่นฐานใหม่ จึงได้คุยกันและแยกตัวออกมาจากกลุ่มผู้อพยพที่มาด้วยกัน และเดินลัดทุ่งมาประมาณ 3 กิโลเมตร ก็พบพื้นที่ซึ่งมีลำคลอง 2 สายมาบรรจบกัน (คลองลำกระเข้* และคลองสาย* ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีต้นไทรอยู่เป็นจำนวนมาก อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าอ้อและป่าแฉม เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์หลายชนิด จึงได้เข้าจับจองพื้นที่เหล่านี้ และตั้งหลักปักฐานสร้างบ้านเรือนในพื้นที่บริเวณใกล้ต้นไม้ใหญ่ ที่มีชื่อเรียกว่า ต้นสะตือ (ปัจจุบันต้นสะตือต้นนี้ยังคงมีอยู่ในชุมชน ประมาณกันว่า มีอายุประมาณเกือบ 300 ปี) ต่อมา นายกลมเกลียว* และนางมี* ได้ให้กำเนิดบุตรชาย หญิง รวม 9 คน และได้ใช้นามสกุลเสมอภาค* ในระยะเวลาต่อมา นางมี* เสียชีวิต นายกลมเกลียว* ได้มีภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อ นางปุ่น* ซึ่งเป็นผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในภายหลัง โดยนายกลมเกลียว* มีบุตรร่วมกับนางปุ่น* รวม 4 คน และได้ใช้นามสกุล “เสมอภาค*” เช่นเดียวกับบุตรทั้งหมดของนายกลมเกลียว* กับนางมี* บุตรทั้งหมดของนายกลมเกลียว* นับถือศาสนาอิสลาม และต่อมาก็ได้ช่วยกันถากถางและปรับปรุงพื้นที่เพื่อใช้ในการทำไร่และทำนา และได้ขยายอาณาเขตพื้นที่ออกไปอย่างกว้างขวางประมาณ 500 ไร่เศษ เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้เป็นพื้นที่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากิน เพื่อเลี้ยงชีพสืบไป ในระยะเวลาต่อมาบุตรของนายกลมเกลียว* ทั้งหมดนี้ได้แต่งงานและสร้างครอบครัวกับผู้อพยพที่เข้ามาภายหลัง โดยในรุ่นหลานของนายกลมเกลียว* ซึ่งเป็นสตรีได้แต่งงานกับคนตระกูล ประสานสกุล* และได้สืบทอดนามสกุล ประสานสระกุล* ต่อมา และทั้งหมดได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวและก่อเกิดเป็นชุมชนขึ้นมา มีชื่อเรียกว่า หมู่บ้านธานีคำ* แต่ต่อมาถูกเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “อิสลามธานีคำ” เนื่องจากชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม

กระทั่งในปี พ.ศ. 2492 ชาวบ้านในชุมชนได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์สิน เงินทอง และสิ่งของตลอดจนกำลังแรงงาน ร่วมกันปลูกสร้างมัสยิดขึ้นมา เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา และต่อมาได้มีการจดทะเบียนมัสยิดในชื่อว่า “มัสยิดชุมชนธานีคำ” และในปี พ.ศ. 2537 ทางราชการได้มีการประกาศนโยบายที่มีชื่อว่า “บรม” หรือ “บวร” ขึ้น เพื่อการสร้างสรรค์ชุมชนต่างๆ ในเขตหนองจอกรวม 58 ชุมชน จึงได้มีการใช้ชื่อว่า “ชุมชนธานีคำ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 70-71)

4.1.1.2 ลักษณะพื้นที่

ลักษณะพื้นที่ของชุมชนธานีคำ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง เป็นพื้นที่ราบระดับต่ำ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน 1.50 เมตร ลักษณะดินเป็นดินเหนียว เป็นดินที่อุ้มน้ำ ทำให้เหมาะสมในการทำเกษตร

พื้นที่ชุมชนชนธณิคำ* มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,000 ไร่ โดยแบ่งเป็น พื้นที่อยู่อาศัย 600 ไร่ และแบ่งเป็นพื้นที่การเกษตร 400 ไร่

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของตนเอง ใช้เพื่อการอยู่อาศัย พื้นที่ชุมชนชนธณิคำ* เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลประสานงาน ได้แบ่งกลุ่มบ้านเป็น 12 กลุ่มบ้าน โดยแบ่งตามภูมิประเทศและตามเครือญาติที่เอื้ออำนวยให้ ในแต่ละกลุ่มบ้านมีการคัดเลือกหัวหน้ากลุ่มบ้าน เพื่อเป็นผู้ดูแลและคอยเป็นผู้ประสานงานกับคณะกรรมการชุมชน

4.1.1.3 การปกครอง

ชุมชนชนธณิคำ* มีการแบ่งกลุ่มบริหารภายในชุมชนออกเป็น 12 กลุ่มบ้านโดยยึดถือตามระบบเครือญาติ สภาพภูมิศาสตร์ ทำเลที่ตั้ง และการรวมตัวกันอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 130 หลังคาเรือน 137 ครอบครัว มีจำนวนประชากร 739 คน โดยแยกเป็นเพศชาย 396 คน และเพศหญิง 434 คน ทั้งนี้มีผู้ไม่มีทะเบียนบ้านเป็นชาย 27 คน หญิง 18 คน รวมทั้งสิ้น 45 คน นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 5 ดังรายละเอียดตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลประชากรชุมชนชนธณิคำ

กลุ่มบ้าน	จำนวน (หลังคาเรือน)	มีทะเบียนบ้าน			ไม่มีทะเบียนบ้าน		
		ช	ญ	รวม	ช	ญ	รวม
กลุ่ม 1	13	30	32	62	-	1	1
กลุ่ม 2	27	97	79	176	7	7	14
กลุ่ม 3	14	52	36	88	5	4	9
กลุ่ม 4	8	21	15	36	-	-	-
กลุ่ม 5	13	46	28	74	1	-	1
กลุ่ม 6	14	38	34	72	2	1	3
กลุ่ม 7	6	19	13	32	-	1	1
กลุ่ม 8	7	13	22	35	3	1	4
กลุ่ม 9	7	16	13	29	3	1	4
กลุ่ม 10	10	25	23	48	3	-	3
กลุ่ม 11	11	21	24	45	3	2	5
กลุ่ม 12	7	18	24	42	-	-	-
รวม	137	396	343	739	27	18	45

ที่มา: สำนักงานเขตหนองจอก, 2553.

จากตาราง พบว่า กลุ่มบ้านที่มีจำนวนหลังคาเรือนมากที่สุด คือกลุ่มบ้านที่ 2 รองลงมา คือกลุ่มบ้าน 3 และกลุ่มบ้าน 6 และกลุ่มบ้าน 5 ตามลำดับและน้อยที่สุด คือกลุ่มบ้าน 7 ทั้งนี้จากการศึกษา ในกลุ่มบ้านที่ 2 จะเป็นพื้นที่ของมัสยิดหรือที่คินวากัฟ ที่มีการจัดสรรให้กับประชาชนที่ไม่มีพื้นที่อาศัยและที่ทำกินได้เขามาอาศัยอยู่ ประกอบกับมีบุคคลจากภายนอกชุมชนได้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ ซึ่งการเข้ามาจะมาในลักษณะของการแต่งงานและการเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อทำบ้านจัดสรร จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีประชากรมากกว่ากลุ่มบ้านอื่นๆ เช่นเดียวกัน ในกลุ่มบ้าน 3 ซึ่งมีพื้นที่ติดกัน ทำให้มีการขยายพื้นที่และการกระจายตัวของประชากรออกไปในพื้นที่ใกล้เคียง จากกลุ่มบ้าน 2 ส่วนกลุ่มบ้าน 7 จะเป็นพื้นที่ ที่มีประชาชนที่เป็นเครือญาติกันได้อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันก็คือ ชาวบ้านที่มีนามสกุล ประสานตระกูล*

ชุมชนธณิคำ* มีพื้นที่ตั้งในหมู่ที่ 5 แขวง โศกแฟด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จึงมีลักษณะการปกครอง โดยมีประธานชุมชนเป็นผู้คอยดูแลประสานงาน และเป็นตัวแทนของราชการในการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในชุมชน ในปัจจุบันประธานชุมชนหมู่ที่ 5 คือ นายอำนาจ* ทั้งนี้ชุมชนธณิคำ* มีลักษณะการบริหารงานภายในชุมชน ในรูปของคณะกรรมการ ที่มีชื่อว่า คณะกรรมการชุมชนธณิคำ* ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการประสานงานระหว่างราชการกับทางชุมชน รวมทั้งการกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงานพัฒนาและบริหารชุมชน ในปัจจุบัน คณะกรรมการชุมชนธณิคำ* มีจำนวนคณะกรรมการทั้งหมด 7 คน (ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยมีคณะกรรมการชุมชนธณิคำ* จำนวน 12 คน) แต่ในปัจจุบันได้ลดลงตามระเบียบของชุมชนของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีข้อกำหนดให้มีคณะกรรมการได้ไม่เกิน 7 คนอยู่ในตำแหน่งวาระละ 2 ปี) แต่อย่างไรก็ตามคณะกรรมการชุมชนธณิคำ* ชุดใหม่นี้ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันและมีคณะกรรมการคนที่เป็นคณะกรรมการชุดที่แล้ว ในด้านกระบวนการทำงาน คณะกรรมการมีการดำเนินงานเบื้องต้นในลักษณะของการประชุม ซึ่งการประชุมที่จัดขึ้นมานั้น ไม่ได้กำหนดว่าจะต้องประชุมกันทุกเดือน แต่ในทางปฏิบัติแล้วจะมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันในกลุ่มของคณะกรรมการชุมชนอย่างไม่เป็นทางการตลอดเวลา โดยมักเป็นการพูดคุยในลักษณะส่วนตัวกับเพื่อนคณะกรรมการด้วยกันก่อน เพื่อขอความคิดเห็นและปรับเปลี่ยนแก้ไขความคิดเห็นนั้น หากเป็นที่ยอมรับกันทั้ง 2 ฝ่าย จากนั้นจึงจะนำประเด็นการพูดคุยดังกล่าวเสนอเข้าสู่วาระการประชุมของ

คณะกรรมการชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการชุมชนธณีคำ* เสมอ

ในชุมชนธณีคำ* ยังมีการแบ่งกลุ่มการปกครองและการบริหารงานดูแลภายในชุมชน ออกเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มเรียกว่ากลุ่มบ้าน ในปัจจุบันมีการแบ่งเป็น 12กลุ่มบ้าน โดยใช้หลักเกณฑ์ ในการแบ่ง โดยยึดจากเครือญาติเป็นหลัก เนื่องจากว่าในอดีตนั้น บรรพบุรุษของแต่ละเครือญาติจะ แบ่งมรดกให้กับลูกหลานหลังจากที่เสียชีวิตไปแล้ว ถ้าลูกหลานเป็นเพศชายจะได้รับมรดกเป็นสอง เท่าของของเพศหญิง กล่าวคือ พี่ชายหรือน้องชายจะได้รับสองเท่าของส่วนแบ่งของพี่สาวหรือน้องสาว ทั้งนี้เพราะว่าตามหลักศาสนาอิสลามนั้น เพศชายเป็นเพศที่ต้องทำมาหากินเพื่อเลี้ยง ครอบครัวย ส่วนเพศหญิงเมื่อแต่งงานแล้วต้องย้ายออกไปอยู่กับสามี จึงได้ส่วนแบ่งมรดกน้อยกว่า เพศชาย หลังจากที่ลูกหลานได้รับมรดกที่ดินจึงทำให้เครือญาติเดียวกันมีที่อยู่อาศัยในบริเวณที่มี ที่ดินติดกัน สืบทอดจนมาถึงในปัจจุบัน

ระบบเครือญาติของชุมชนธณีคำ* ถือได้ว่ามีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติค่อนข้างสูง ทั้งนี้เนื่องจากว่า สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษคนเดียวกันและส่วนใหญ่เป็นที่นั่งกันทั้งหมดบ้าน จาก การศึกษาพบว่า ในชุมชนธณีคำ* มีนามสกุลใหญ่ๆอยู่ 5 นามสกุล ได้แก่ 1. ประดอง* 2. รัก ธรรม* 3. เท่าเทียม* 4. เสมอภาค* แล 5. อบอุ่น*

ทั้ง 5 นามสกุลดังกล่าวนี้ ปัจจุบันมีการไปหาสูกันอยู่เสมอ ตลอดจนเมื่อมีกิจกรรมทั้งที่ เกี่ยวของกับหลักการศาสนาและกิจกรรมภายในชุมชน ก็จะมีการพบปะพูดคุยกันอยู่เสมอ ตลอดจน การถ่ายทอดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติให้กับบรรดาลูกๆหลานๆได้เรียนรู้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิด ความรักความกลมเกลียวในหมู่เครือญาติ และนอกจากการแบ่งกลุ่มบ้านตามลักษณะของเครือญาติ แล้ว ยังยึดหลักตามสภาพภูมิศาสตร์ทำเลที่ตั้ง การรวมตัวกันของชุมชนที่กระจัดกระจายอยู่ ซึ่งทั้งนี้ หากอาศัยแต่เพียงคณะกรรมการชุมชนธณีคำ* อาจจะทำให้ดูแลกันได้อย่างไม่ทั่วถึงและไม่ กระจายทั่วทุกพื้นที่ภายในชุมชน แต่ถ้าได้มีการแบ่งกลุ่มบ้านก็จะสามารถดูแลบริหารงานหรือ ข่าวสารต่างๆอย่างรวดเร็วทั่วถึงกันในทุกหลังคาเรือน ซึ่งการบริหารงานดังกล่าวจะเป็นลักษณะ การกระจายอำนาจการปกครองดูแลและการกระจายการประสานงานภายในชุมชน โดยประชาชน ในแต่ละกลุ่มบ้านจะเป็นผู้คัดเลือกหัวหน้ากลุ่มบ้าน รองหัวหน้ากลุ่มบ้าน โดยพิจารณาจาก คุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น ความอาวุโส ความรู้ความสามารถ ภาวะความเป็นผู้นำ ซึ่งในแต่ละกลุ่ม บ้านจะมีหัวหน้ากลุ่มบ้านเป็นผู้คอยดูแลและประสานงานระหว่างทางคณะกรรมการชุมชนธณี คำ* กับชาวบ้านในกลุ่มบ้านที่รับผิดชอบอยู่ โดยมีประธานชุมชนเป็นฝ่ายประสานงาน

นอกจากนี้แล้ว ชุมชนธรณิศำ* ยังมีการปกครองอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการปกครองในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ สืบเนื่องมาจากกรณีที่ชุมชนมีโครงสร้างแบบแนวราบ ทำให้เกิดกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติที่มีความสามารถ มีคุณธรรมและมีความเสียสละอดทน ซื่อสัตย์สุจริต ที่เป็นคุณสมบัติพื้นฐานตามค่านิยมของชุมชน โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา เนื่องจากชุมชนธรณิศำ*เป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ยึดถือคำสอนของศาสนาเป็นหลักในการดำรงชีวิต จึงให้ความเคารพนับถือเชื่อฟังผู้นำทางศาสนาเป็นอย่างมาก โดยผู้นำทางศาสนาปัจจุบันคือ อีหม่าม ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวชุมชนให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟังผู้นำศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากจะเป็นผู้นำทางศาสนาแล้วยังเป็นผู้นำทางชุมชนในตำแหน่งที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชนธรณิศำ*อีกหนึ่งตำแหน่งและมักจะมียบทบาทในการให้ความช่วยเหลือดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในชุมชนเสมอ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆและการพัฒนาชุมชนอยู่เสมอ (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 81-83)

4.1.1.4 การบริการโครงสร้างพื้นฐาน

ชุมชนธรณิศำ*เป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งมาประมาณ 150 กว่าปีมาแล้ว ส่งผลให้มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ประกอบกับเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชานเมือง ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับจังหวัดใกล้เคียง เช่น ฉะเชิงเทรา ปทุมธานีและนครนายก จึงทำให้เป็นชุมชนที่มีโครงสร้างทางสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นบริการขั้นพื้นฐานค่อนข้างจะสมบูรณ์ ดังมีรายละเอียด (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 72-73) คือ

1) ไฟฟ้า ได้เข้ามาในชุมชนประมาณ พ.ศ. 2515 หลังจากที่สุขาภิบาลหนองจอกได้ทำการก่อสร้างโรงปั่นไฟฟ้าขึ้นเพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในเขตสุขาภิบาล ต่อมาชาวบ้านในชุมชนได้ไปเห็นและมีแนวคิดที่จะนำมาใช้ในชุมชน จึงได้ดำเนินการซื้อเครื่องปั่นไฟและเปิดให้บริการใช้ไฟฟ้าในชุมชนเป็นครั้งแรก โดยมีจำนวนหลังคาเรือน ที่ใช้ในครั้งแรกประมาณ 50 หลังคาเรือน และเมื่อเปิดให้บริการใช้ไฟฟ้าแล้ว ทางชุมชนได้เรียนเชิญนายอำเภอ (ตำแหน่งในขณะนั้น) เข้ามาเยี่ยมชมชุมชนและต่อมาทางชุมชนก็ได้มีการประสานงานกับทางเขตหนองจอกเพื่อติดตั้งเสาไฟฟ้าและมิเตอร์ไฟฟ้าภายในชุมชน โดยปัจจุบันมีครัวเรือนในชุมชนธรณิศำ* มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน โดยจำแนกเป็นครอบครัวที่มีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตัวเองประมาณ 148 ครอบครัว และไม่มีมิเตอร์เป็นของตัวเองจำนวน 15 ครอบครัว

2) ถนน จากที่ชุมชนธรณิศำ* ได้เปิดให้บริการไฟฟ้าเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2515 และได้เชิญนายอำเภอเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงก่อให้เกิดผลสืบเนื่องตามมา โดยทางชาวบ้านในชุมชนได้ขอให้ทางนายอำเภอสนับสนุนงบประมาณของทางราชการเพื่อทำการก่อสร้างถนนเข้ามาในชุมชน และจากการของบประมาณของทางราชการในครั้งนั้น ทางราชการก็ให้การสนับสนุน จึงทำให้มีการสร้างถนนเข้าในชุมชนเป็นระยะทาง 1,300 เมตร โดยชื่อ

ว่า “ถนนเลียบไทร*” เชื่อมระหว่างชุมชน เลียบไปตามแนวคลองเลียบไทร* ไปพบกับถนนเชื่อมสัมพันธ์ ซึ่งเป็นถนนสายหลัก ที่เชื่อมต่อระหว่างอำเภอหนองจอกกับกรุงเทพมหานครและอำเภอหนองจอกกับจังหวัดฉะเชิงเทรา

3) แหล่งน้ำ ในปัจจุบันชุมชนธณิคำ* มีการใช้น้ำจากแหล่งต่าง 3 แหล่ง คือน้ำประปา น้ำบาดาลและน้ำจากคลองสาย*และคลองจำเป็น* โดยน้ำประปานั้นมีการต่อท่อประปามาจากทางเขตหนองจอก มีครอบครัวที่ใช้น้ำจากแหล่งนี้และมีมิเตอร์น้ำเป็นของตนเองประมาณ 12 ครอบครัว ในส่วนน้ำบาดาลนั้น มีการขุดบ่อบาดาลขึ้นมาภายในชุมชน ในปัจจุบันมีทั้งหมดจำนวน 5 บ่อ โดยจำแนกเป็นบ่อบาดาลเพื่อการใช้ประโยชน์ในการศึกษาของโรงเรียนอิสลามธณิคำ* จำนวน 1 บ่อ และบ่อบาดาลเพื่อการใช้ประโยชน์ในครัวเรือนภายในชุมชนจำนวน 4 บ่อ มีจำนวนครอบครัวที่ใช้ประโยชน์ 91 ครอบครัว ดังรายละเอียด คือ บ่อบาดาลบ่อที่ 1 ตั้งอยู่ที่บ้านของ นายแม่* มีครอบครัวที่ใช้ประโยชน์จำนวน 29 ครอบครัว บ่อบาดาลที่ 2 ตั้งอยู่ที่บ้านของ นางแจ่ม* มีครอบครัวที่ใช้ประโยชน์จำนวน 28 ครอบครัว บ่อบาดาลที่ 3 ตั้งอยู่ที่มัสยิดธณิคำ* มีครอบครัวที่ใช้ประโยชน์จำนวน 12 ครอบครัว และบ่อบาดาลที่ 4 ตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินวากัฟมัสยิดชุมชนธณิคำ* มีครอบครัวที่ใช้ประโยชน์จำนวน 22 ครอบครัว สำหรับน้ำที่มีแหล่งที่มาจากคลองสาย*และคลองจำเป็น* เป็นแหล่งน้ำที่มีการใช้ประโยชน์ได้เกือบตลอดทั้งปี แต่มักมีปัญหาในช่วงที่มีการทำนาข้าว เพราะมีการใช้สารเคมี ประเภทปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และยาปราบศัตรูพืช ทำให้สารเคมีเหล่านี้ไหลลงสู่ลำคลอง แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ทางคณะกรรมการชุมชนธณิคำ*ได้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนทำการขุดลอกลำคลองทั้ง 2 สาย ซึ่งส่งผลให้น้ำในลำคลองมีความสะอาดขึ้น จนสามารถเลี้ยงปลาและปลูกพืชน้ำได้หลายชนิดในปัจจุบัน

การใช้ประโยชน์จากน้ำ โดยจำแนกตามแหล่งน้ำ พบว่า ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากน้ำบ่อบาดาลและน้ำประปา เพื่อการอุปโภคและบริโภค และมีการใช้ประโยชน์จากน้ำในคลอง คือ คลองสาย* และคลองจำเป็น* เพื่อการเกษตร คือ การทำนาเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์

4.1.1.5 ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

ชุมชนธณิคำ* ถือได้ว่า เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาก เนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่มักจะมีการปลูกพืชแบบผสมผสาน จึงทำให้ชุมชนสามารถผลิตอาหารจากพืชผักสมุนไพรเพื่อเลี้ยงตนเอง และเพื่อแผ้วพำให้ชาวชุมชนและชุมชนใกล้เคียงได้อย่างไม่ขัดสน นอกจากนี้ชุมชนธณิคำ* ยังถือได้ว่าเป็นแหล่งอยู่อาศัย แหล่งน้ำที่สำคัญ เนื่องจากลักษณะของดิน ที่มีสภาพเป็นดินร่วนปนทรายที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยแร่ธาตุที่เป็นประโยชน์ ต่อการปลูก พืช ผักผลไม้ จึงทำให้ชุมชนธณิคำ* มีผลไม้ที่หลากหลายและสามารถรับประทานได้ทั้งปี

นอกจากนี้ แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นน้ำจืด ที่ชาวชุมชนสามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคหรือ การเกษตรจากแหล่งน้ำธรรมชาติ 2 แหล่ง คือคลองสาย* (ความยาวประมาณ 3,000เมตร) และ คลองลำจำเป็น* (ความยาวประมาณ 1,000 เมตร) อันกล่าวได้ว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชุมชนและ เป็นแหล่งก่อเกิดของสัตว์น้ำ/พืชน้ำที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ที่ชาวชุมชนสามารถหาได้ อย่างไม่ขัดสน ทำให้ชาวชุมชน สามารถมีอาหารในการบริโภคในชีวิตประจำวันได้อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ชาวชุมชนยังสามารถจับสัตว์น้ำหรือเก็บพืชน้ำไปจำหน่ายภายนอกชุมชน ทำให้สามารถ สร้างรายได้ให้แก่ชาวชุมชนอีกทางหนึ่ง

4.1.1.6 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในอดีต สมัยเมื่อบรรพบุรุษของชุมชนธณิศา* ได้เข้ามาสร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยใน บริเวณคลองสาย* และคลองลำจำเป็น* ที่มาบรรจบกันนั้น ในบริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสมแก่ การประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา เนื่องจากเป็นบริเวณที่แม่น้ำ ท่วมถึง อยู่ใกล้แหล่งน้ำ คือ คลองสาย*และคลองลำจำเป็น*(มีต้นน้ำมาจากคลองแสนแสบใน ปัจจุบัน) สามารถจับสัตว์น้ำในคลองดังกล่าวขึ้นมา เพื่อใช้เป็นอาหารในการดำรงชีวิตประจำวันได้ อาชีพหลักในสมัยก่อน คือ อาชีพเกษตรกรรมหรือทำนา ซึ่งเป็นอาชีพที่ชาวบ้านในชุมชนประกอบ กันเกือบทุกหลังคาเรือน การทำนาในสมัยนั้น ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ ใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติ คือ น้ำฝนที่ตกลงมาในฤดูฝน และน้ำจากลำคลองทั้ง 2 ดังกล่าว ไม่มีการใช้เครื่องมือทันสมัย ทำนาปี ละ 1 ครั้ง ซึ่งเรียกการทำนาปีว่า นาปี การทำนาปีนี้มักเริ่มในช่วงต้นฤดูฝน ใช้แรงงานสัตว์ ประเภท วัวควายในการไถนา รวมทั้งใช้แรงงานสัตว์ในการนวดข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวข้าว ลักษณะการทำนา ในสมัยนี้มักจะทำนาหว่านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการหว่านข้าวและเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านในชุมชนจะลง ชันเอาแรงซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันในลักษณะของการลงแขก การทำงานในลักษณะนี้จึงไม่มี ระบบเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง จะมีแต่น้ำใจความสามัคคี ความเป็นญาติพี่น้องกัน หลังจากเก็บเกี่ยว ข้าวแล้วชาวชุมชนส่วนใหญ่จะเก็บเอาไว้บริโภคเอง โดยเก็บในปริมาณที่พอเพียงกับการบริโภคได้ ทั้งปี ส่วนที่เหลือก็จะนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งของต่างๆที่ชาวบ้านในชุมชนไม่สามารถ ผลิตได้ เช่น น้ำปลา เกลือ มันเทศ น้ำตาล กะปิ เป็นต้น ส่วนอาชีพหาสัตว์น้ำ เป็นอาชีพรอง ส่วน ใหญ่จะนำมาเพื่อการยังชีพภายในและครอบครัวเท่านั้น ถ้าหากจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมาก ก็จะ แบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง แต่ก็มิมีชาวบ้านในชุมชนบางส่วนที่หาได้จำนวนมากก็เอาไปขาย หรือ แลกเปลี่ยนผลผลิตเป็นอย่างอื่น นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมเลี้ยงสัตว์ปีก ประเภท เป็ด ไก่ แต่ส่วน ใหญ่มักจะเลี้ยงเพื่อไว้เป็นอาหารบริโภคภายในครอบครัว ซึ่งเท่ากับเป็นการประหยัดไปได้อีกทาง หนึ่ง ส่วนการเลี้ยงสัตว์ประเภทวัว ควาย มักนิยมเลี้ยงไว้ใช้เป็นแรงงานเท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่า

เศรษฐกิจของชุมชนชนวนคำ*ในอดีตเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงหรือเศรษฐกิจแบบยังชีพ ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาสิ่งอื่นมาเพิ่มเติมในการดำรงชีวิต (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 86-91)

ในปัจจุบัน สภาพทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตที่เคยเป็นมา เนื่องจากมีการเริ่มกระจายการถือครองทรัพย์สินที่ดินในชุมชน ซึ่งอาจเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากมีการแบ่งทรัพย์สินให้กับบุตรในแต่ละครัวเรือน ซึ่งถ้ามีจำนวนบุตรหลายคนที่ดินก็จะถูกเฉลี่ยเป็นจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะในคนยุคเก่า ที่นิยมมีบุตรครอบครัวละไม่ต่ำกว่า 8-9 คน จึงทำให้การถือครองที่ดินได้แบ่งออกเป็นหลายเจ้าของ รวมทั้งการเข้ามาอยู่ของบุคคลภายนอก ทำให้ชุมชนมีการขยายตัวของประชากรเพิ่มขึ้น พื้นที่ทำการเกษตรก็น้อยลง อีกทั้งชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเปิด จึงรับเอาความเจริญหรือเศรษฐกิจแบบสังคมเมืองเข้ามาในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แต่ทั้งนี้ จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้เศรษฐกิจภายนอกจะเข้ามามีบทบาทหรือการกำหนดอาชีพใหม่ในชุมชน แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนยังคงอนุรักษ์อาชีพที่สืบต่อกันมาจากรบรรพบุรุษ คือ อาชีพเกษตรกรรมเอาไว้ แต่รูปแบบของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอาจเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ จากเดิมที่ผลิตเพื่อยังชีพ ก็เปลี่ยนมาเป็นผลิตเพื่อการซื้อขายและเพื่อความอยู่รอดตามกระแส นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนชนวนคำ* ตามที่กล่าวมาแล้ว ชุมชนชนวนคำ* ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอีกลักษณะหนึ่ง โดยแสดงออกมาด้วยการจัดตั้งเป็น องค์การทางเศรษฐกิจในชุมชน โดยมีการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชน ร้านค้าชุมชน ร้านขายของชำ เป็นต้น ซึ่งเป็นการแสดงถึง การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนชนวนคำ* โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) สหกรณ์ร้านค้าชุมชนชนวนคำ* จัดตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาชุมชนในรูปแบบของการพึ่งตนเอง เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความร่วมมือระหว่างโรงเรียนอิสลามชนวนคำ*กับชุมชนชนวนคำ* โดยสหกรณ์ร้านค้าฯ จะเปิดให้ชาวบ้านในชุมชนและนักเรียนสมัครเป็นสมาชิกถือหุ้นและจะมีการปันผลเมื่อสิ้นปีของทุกปี การจัดแบ่งเงินปันผลนี้จะแบ่งให้กับสมาชิกในอัตราประมาณร้อยละ 3ต่อปีของจำนวนหุ้น สำหรับสินค้าที่นำมาจำหน่ายมักเป็นสินค้าที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและสินค้าที่เกี่ยวกับการเรียนของเด็กนักเรียน

2) ร้านค้าชุมชน มีวัตถุประสงค์ให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถนำเอาผลิตผลที่ตนมีอยู่ออกมาวางจำหน่ายในพื้นที่บริเวณมัธยมข้างโรงเรียนอิสลามชนวนคำ* เพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่นและเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน

3) ร้านขายของชำในชุมชน ตั้งอยู่พื้นที่กลุ่มบ้านที่ 3 และกลุ่มบ้านที่ 2 (หน้าหมู่บ้านนคร*) มีลักษณะเป็นร้านขายสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในชุมชน ร้านขายของชำเหล่านี้เกิดขึ้นมาเนื่องจากเศรษฐกิจภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านในชุมชนจำเป็นต้อง

ประกอบอาชีพเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินตรา ประกอบกับความเจริญและเทคโนโลยีของสังคมเมืองที่ขยายเข้ามาในชุมชน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนต้องดิ้นรนหารายได้ เพื่อนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวมากขึ้น

จากสภาพเศรษฐกิจของชุมชนชุมชนชนวนธานีคำ* สมัยก่อนมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพพอเพียงหรือเป็นเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยน แต่เมื่อเศรษฐกิจภายนอกได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้า ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจภายในชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจภายในชุมชนขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจภายนอก เป็นตัวกำหนด

4) บ้านพักโฮมสเตย์ของชุมชนชนวนธานีคำ* เป็นการจัดบ้านของตนเองเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่อให้เป็นสถานที่ในการเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ชุมชนจึงไม่มีการสร้างที่พักเพื่อเป็นธุรกิจที่พัก จึงไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหมือนแหล่งท่องเที่ยวรีสอร์ทอื่นๆ เช่น ไม่มีเครื่องปรับอากาศ ไม่มีเครื่องทำน้ำอุ่น ผู้ที่เข้าพักต้องอาศัยอยู่กับเจ้าของบ้าน เน้นให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลัก

กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชน

ภายในชุมชนชนวนธานีคำ* มีกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมากมาย ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน โดยกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น มีดังนี้

- 1) กลุ่มวิทยากรฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 2) กลุ่มคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 3) กลุ่มคณะกรรมการมัสยิด
- 4) กลุ่มคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
- 5) กลุ่มเกษตรกรรม
- 6) กลุ่มสัตว์เศรษฐกิจ
- 7) กลุ่มคหกรรม
- 8) กลุ่มหัตถกรรม
- 9) กลุ่มการค้าและสหกรณ์ชุมชน
- 10) กลุ่มโรงสีข้าว

4.1.1.7 ลักษณะทางการศึกษา

การศึกษาของชาวชุมชนชนวนธานีคำ* ถือว่าเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีการศึกษาทุกระดับตั้งแต่ ชั้นเตรียมความพร้อมไปจนถึงระดับปริญญาตรี

ปี พ.ศ.2479 ได้จัดสร้างโรงเรียนอิสลามชนวนธานีคำ* แล้วเสร็จเมื่อ วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2479 ได้ทำพิธีเปิดเมื่อ วันที่ 11 มิถุนายน 2479 เป็นอาคารเรียนขนาดกว้าง 4วา ยาว 9 วา 3 ห้องเรียน ได้

ถนนโล่ง เสาซีเมนต์ โดยนายชนะ*กับกลุ่มเป็นผู้ก่อสร้างและมอบที่ดิน 2 ไร่ 36 วา ให้แก่การศึกษา
 ประชาบาล ซึ่งโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนประชาบาลประเภทนายอำเภอจัดตั้ง ปี พ.ศ. 2528 โรงเรียน
 ได้รับอนุมัติให้เปิดสอนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ต่อมาสถานที่เรียนไม่เพียงพอ จึงได้รับอนุมัติ
 งบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มอีก 1 หลัง 2 ชั้น จำนวน 4 ห้องเรียน ชั้นล่างโล่ง วงเงิน 870,000
 บาท

ปัจจุบันโรงเรียนอิสลามธานีคำ* เป็นโรงเรียนระดับเล็ก สังกัดกรุงเทพมหานคร มีจำนวน
 นักเรียน 822 คน ถ้าเทียบจำนวนนักเรียน จำแนกตามปีการศึกษา 2551-2554 พบว่าจำนวนนักเรียน
 ในปี 2554 มีนักเรียนสูงที่สุด มีจำนวนถึง 227 คน (ร้อยละ 27.61) รองลงมาเป็นปีการศึกษา 2553
 (ร้อยละ 25.30) และปีการศึกษา 2552 (ร้อยละ 18.68) และปี 2551 (ร้อยละ 17.91) ตามลำดับ ดัง
 รายละเอียดในตาราง ที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนอิสลามธานีคำ* จำแนกตามปีการศึกษา

ปีการศึกษา	เพศชาย		เพศหญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
2551	100	9.58	87	8.33	187	17.91
2552	96	9.20	99	9.48	195	18.68
2553	108	25.78	105	26.05	208	25.30
2554	115	27.44	112	27.79	227	27.61
รวม	419	72	403	71.65	822	95.58

แหล่งที่มา: โรงเรียนธานีคำ*, 2552

เมื่อเด็กนักเรียนสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนอิสลาม
 ธานีคำ* แล้วก็จะสอบเข้าศึกษาในพื้นที่เขตหนองจอกต่อไป

4.1.18 ลักษณะทางด้านสาธารณสุข

ในอดีต เมื่อชาวชุมชนมีอาการปวดหัว ตัวร้อน หรืออาการบาดเจ็บเล็กน้อย ก็
 จะรักษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่หากมีอาการรุนแรงจึงไปรับการรักษาตัวต่อที่โรงพยาบาล
 หนองจอก ปี 2541 มีการจัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนธานีคำ* เนื่องจากชาวชุมชนมีความต้องการ
 สถานบริการทางด้านสาธารณสุข เพื่อรักษาพยาบาล อาการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ หรือเพื่อการ
 ปฐมพยาบาลเบื้องต้น ก่อนนำส่งโรงพยาบาลหนองจอกในรายที่อาการหนัก สถานที่เริ่มแรกใน
 การก่อตั้งนั้น ได้รับความอนุเคราะห์จาก มัสยิดธานีคำ*เป็นสถานที่สำหรับให้บริการและมูลนิธิ
 ช่วยการสาธารณสุขชุมชนและศูนย์บริการสาธารณสุข 43 มีนบุรี (ในสมัยนั้น) ได้มอบวัสดุ

อุปกรณ์ทางการบริการแก่ศูนย์ อาทิเช่น ตู้ยาสามัญประจำบ้าน เครื่องมือวัดไข้และความดัน เป็นต้น และทางชุมชนก็ส่งตัวแทนไปเข้ารับการฝึกอบรมก่อนมาปฏิบัติในศูนย์สุขภาพชุมชนชนบท* ซึ่ง ปัจจุบันผู้ที่ทำหน้าที่อยู่ศูนย์สุขภาพชนบท* ก็คือ โพรศรี*

4.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

จากการศึกษา พบว่า ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญประกอบด้วยเพศ อายุ ศาสนา สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพรายได้ต่อเดือน ภูมิลำเนาเดิม และ ระยะเวลาในการอาศัยอยู่ในชุมชน ดังรายละเอียดดังนี้

เพศ พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 80.00) ส่วนที่เหลือเป็น เพศหญิง (ร้อยละ 20.00)

อายุ พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ มีอายุระหว่าง 61-70 ปี มีมากที่สุด (ร้อยละ 53.30) รองลงมาคืออายุระหว่าง 41-50 ปีและต่ำกว่า 30 ปี มีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 13.30) และน้อยที่สุด คืออายุ 71 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 6.70)

ศาสนา พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 93.30) ที่ เหลือนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 6.70)

สถานภาพสมรส พบว่าผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ส่วนใหญ่สมรสแล้ว (ร้อยละ 86.7) ส่วนที่เหลือ สถานภาพโสด (ร้อยละ 13.30)

ระดับการศึกษาสูงสุด พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 33.3) รองลงมาสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 20.00) และสำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาโทอนุปริญญา (ร้อยละ 13.30)

จำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกใน ครอบครัวระหว่าง 5-10 คน (ร้อยละ 66.70) รองลงมามีจำนวนสมาชิกในครอบครัวน้อยกว่า 5 คน (ร้อยละ 26.70) และน้อยที่สุด คือ มีจำนวนในครอบครัวมากกว่า 10 คน (ร้อยละ 6.70)

อาชีพหลัก พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ มีอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด (ร้อยละ 46.70) รองลงมาคือ อาชีพรับราชการ (ร้อยละ 20.70) และไม่ได้ประกอบอาชีพ/แม่บ้าน/นักเรียน (ร้อยละ 26.70)

รายได้ต่อเดือน พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,001-20,000 และระหว่าง 20,001-30,000 มากที่สุด (ร้อยละ 26.70) รองลงมาคือมีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท (ร้อยละ 20.00) และมีรายได้ 5,001-10,000 บาท (ร้อยละ 13.30) และมีรายได้ระหว่าง 30,001-40,000 บาท และมากกว่า 40,000 (ร้อยละ 6.70)

ภูมิลำเนาเดิม พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่ อยู่ในชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่กำเนิด (ร้อยละ 73.3) ที่เหลือย้ายมาจากพื้นที่อื่นของกรุงเทพฯ (ร้อยละ 26.70)

ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชน พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ มีระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชนตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 33.30) เป็นกลุ่มที่มีมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มที่มีระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชนระหว่าง41-60ปี (ร้อยละ 26.70) และอาศัยอยู่ในชุมชนต่ำกว่าต่ำ 20ปีและ21-40ปี (ร้อยละ20.00) ตามลำดับ ดังตารางที่ 4

ตารางที่4.3 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
1. เพศ		
ชาย	12	80.00
หญิง	3	20.00
2. อายุ(ปี)		
ต่ำกว่า30	2	13.30
31-40	1	6.70
41-50	2	13.30
51-60	1	6.70
61-70	8	53.30
70 ปีขึ้นไป	1	6.70
3. ศาสนา		
อิสลาม	14	93.30
พุทธ	1	6.70
4. สถานภาพสมรส		
โสด	2	13.30
สมรส	13	86.70

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล ที่ สำคัญ	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
5. ระดับการศึกษาสูงสุด		
ไม่ได้เรียน	2	13.30
มัธยมศึกษาตอนต้น	1	6.70
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3	20.00
อนุปริญญา	2	13.30
ปริญญาตรี	5	33.30
ปริญญาโท	2	13.30
6. ศาสนา		
อิสลาม	14	93.30
พุทธ	1	6.70
7. สถานภาพสมรส		
โสด	2	13.30
สมรส	13	86.70
8. ระดับการศึกษาสูงสุด		
ไม่ได้เรียน	2	13.30
มัธยมศึกษาตอนต้น	1	6.70
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3	20.00
อนุปริญญา	2	13.30
ปริญญาตรี	5	33.30
ปริญญาโท	2	13.30
9. จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
น้อยกว่า 5คน	4	26.70
5-10คน	10	66.70
มากกว่า10คน	1	6.70

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
10. อาชีพหลัก		
เกษตรกรกรรม	7	46.70
รับราชการ	3	20.70
รับจ้างทั่วไป	1	6.70
ไม่ได้ประกอบอาชีพ/แม่บ้าน/นักเรียน	4	26.70
11. รายได้ต่อเดือน(บาท)		
ต่ำกว่า5,000	3	20.00
5,001-10,000	2	13.3
10,001-20,000	4	26.70
20,001-30,000	4	26.70
30,001-40,000	1	6.70
มากกว่า40,000	1	6.70
12. ภูมิลำเนาเดิม		
อยู่มาตั้งแต่กำเนิด	11	73.3
ย้ายมาจากพื้นที่อื่นของกรุงเทพมหานคร	4	26.70
10. ระยะเวลาในการอยู่ในชุมชน		
ต่ำกว่า20 ปี	3	20.0
21-40 ปี	3	20.0
41-60 ปี	4	26.70
61ปีขึ้นไป	5	33.30

4.3 ตัวอย่างการสัมภาษณ์เจาะลึก

ในการศึกษาข้อมูล เพื่อตอบสนองความหมาย ลักษณะและการเสริมสร้าง ตลอดจนปัญหาในการเสริมสร้างความเป็นธรรม โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) จำนวนทั้งสิ้น 15 คน พบว่า มีรายละเอียดของข้อมูลที่คล้ายคลึงกัน ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอยกตัวอย่างที่ได้จากการสัมภาษณ์ เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 4 ท่าน ประกอบด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 กรณีตัวอย่างรายที่ 1: อำนาจ*

อำนาจ*เพศชาย อายุ 65 ปี นับถือศาสนาอิสลาม สถานภาพสมรสแล้ว สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ปัจจุบันอำนาจ*เป็นข้าราชการบำนาญ มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวน 5 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 27,000 บาท เป็นคนชุมชนชนบท* โดยกำเนิดและยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นประธานชุมชน

การเข้าสู่ตำแหน่งประธานชุมชน อำนาจ*เล่าว่า ตนเองนั้นเคยรับตำแหน่งประธานชุมชนมาครั้งหนึ่งแล้ว พออำนาจ*หมดวาระในการเป็นประธานชุมชนในครั้งแรก ยอด*ก็ได้มาทำหน้าที่ประธานชุมชนต่อจากอำนาจ* ส่วนตนเองก็ได้ทำหน้าที่เป็นรองประธานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเขตหนองจอก หลังจากที่ยอด*หมดวาระในการทำหน้าที่เป็นประธานชุมชน อำนาจ*ก็ได้รับการคัดเลือกให้มาเป็นประธานชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการเข้าทำหน้าที่เป็นประธานชุมชนของอำนาจ*ในครั้งนี้ 2 นี้ อำนาจ*เล่าว่า ตนเองนั้น ได้ไปสมัครลงรับเลือกตั้งเป็นประธานชุมชน ที่สำนักงานเขตหนองจอก ตามประกาศของสำนักเขต เรื่อง การรับสมัครผู้ลงรับเลือกตั้งเป็นประธานชุมชนฯ ชนบท* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แต่ในการเลือกตั้งประธานชุมชนในครั้งนี้ มีเพียงอำนาจ*เท่านั้นที่เป็นผู้สมัครเพียงคนเดียว จึงทำให้อำนาจ*ได้รับตำแหน่งประธานชุมชน โดยไม่มีคู่แข่งตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร และอำนาจ*ก็ยังเป็นรองประธานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน พร้อมทั้งเป็นประธานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองชุมชนชนบท*ด้วย เมื่ออำนาจ*เข้ามาทำหน้าที่เป็นประธานชุมชนในครั้งที่ 2 ได้มีการจัดทำนโยบายในการทำงาน ในลักษณะของการทำงานเป็นทีมและการแบ่งงานให้กับคณะกรรมการชุมชน โดยมีการพิจารณาจากความถนัดและความสามารถของแต่ละคน ว่าใครมีประสบการณ์ทางด้านใดก็จะมีการมอบหมายให้ดูแล โดยอำนาจ* ยกตัวอย่างเต็ม* เป็นตัวอย่างให้ฟังว่าเต็ม*นั้น เคยรับราชการครูมาก่อน จึงถือได้ว่าเต็ม*

นั้นมีความรู้และมีประสบการณ์ทางการศึกษา อำนาจ*ก็มอบหมายงานในด้านการศึกษาให้เต็ม*เป็นผู้ดูแล เป็นต้น อำนาจ*เล่าต่ออีกว่า ในส่วนของนโยบายที่มีการจัดทำขึ้นนั้น

ได้มีการพิจารณาจากสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน ประกอบกับความต้องการของประชาชนในชุมชนเป็นหลักและเอาประสบการณ์จากการทำงาน การศึกษาดูงาน ทั้งในและนอกประเทศมาเป็นแนวทางในการจัดทำนโยบาย ทั้งนี้นโยบายที่สำคัญ คือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในชุมชนอำนาจ* ยังเล่าต่อว่าชุมชนธานีคำ*นั้น ได้มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 12 กลุ่มบ้านตามลักษณะของภูมิประเทศและการรวมกลุ่มของเครือญาติ โดยมีการคัดเลือกหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มบ้านเป็นผู้คอยดูแลและประสานงานกับคณะกรรมการชุมชน โดยที่สมาชิกในแต่ละกลุ่มบ้านจะป็นผู้ทำหน้าที่ในการคัดเลือกหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มบ้านกันเอง ซึ่งคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มบ้านได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านนั้นๆ และรู้ข้อมูลของกลุ่มบ้านที่ตนเองอาศัยอยู่

อำนาจ* ยังเล่าต่อว่า ในกรณีที่ประชาชนในชุมชนได้มีการรวมกลุ่มหรือมีความต้องการที่จะเสนอแนะร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานชุมชน ก็ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ซึ่งมักจะใช้วิธีการพูดคุยเป็นการส่วนตัวและการพูดคุยในที่ประชุมของคณะกรรมการชุมชน ตลอดจนการพูดคุยกันหลังจากการละหมาดในทุกๆ วันศุกร์ ในฐานะที่อำนาจ*เป็นผู้นำชุมชน อำนาจ*ถือว่าเรื่องของการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพตามความสามารถของตนเอง ในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่ เป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งในการทำงานของตนเอง โดยอำนาจ*ยกตัวอย่างเรื่องของการประกอบอาชีพให้ฟังว่า จะมีการสนับสนุน เรื่อง ทุน หากผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพ แต่ไม่มีทุนในการเริ่มต้น อำนาจ*ก็ได้สนับสนุนเรื่องทุน โดยมีการเปิดให้กู้เงิน จากกองทุนสัจจะออมทรัพย์ของชุมชน โดยไม่มีการคิดดอกเบี้ยหรือการลงทุนให้ก่อนในระยะเริ่มแรก เช่น การหาพันธุ์ปลามาแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน เป็นต้น และการที่ประชาชนจะได้รับสิทธิต่างๆ ในฐานะความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิในการเป็นสมาชิกของสังคม สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน สิทธิในการจ่ายและรับชะกาด อย่างมีความเสมอภาคและอย่างเท่าเทียมกันนั้น อำนาจ*มองว่าในบางกรณีเท่านั้น ที่ควรจำกัด คือ ในเรื่องของการรับและจ่ายชะกาด ควรเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น ที่ควรมีสิทธิที่จะได้รับแต่ในด้านอื่น ๆ นั้น ประชาชนทุกคนไม่ว่า เพศ เชื้อชาติ วรรณะ เผ่าพันธุ์ สีผิวและศาสนาใด ก็ควรมีสิทธิที่จะได้รับเหมือนกัน

ในเรื่องความเป็นธรรมนั้น อำนาจ*อธิบายว่า ความเป็นธรรม ก็คือ การให้ความเสมอภาคและความเท่าเทียม โดยเฉพาะผู้นำ ที่ต้องให้ความเป็นธรรมกับประชาชน ส่วนความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมทางการเมืองหรือการปกครอง คือ การช่วยเหลือประชาชนให้อยู่ดีกินดี

การให้สิทธิและเสรีภาพกับประชาชนในด้านความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมทางด้านเศรษฐกิจ คือการที่ประชาชนมีสิทธิในการประกอบอาชีพตามถนัดของตนเอง และมีรายได้ที่เหมาะสมกับแรงงานที่ได้ลงมือทำ และตามการศึกษาที่ตนเองได้ศึกษามา ส่วนสิ่งที่บอกว่าประชาชนได้รับหรือมีความเป็นธรรมในด้านนี้ คือ ประชาชนมีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย อยู่ดีกินดี มีอาชีพและรายได้ที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ และความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในสังคมนั้น อำนาจ*มองว่า คือ การได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย การได้รับโอกาสต่างๆตามสิทธิของความเป็นมนุษย์ การได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ส่วนสิ่งบ่งชี้ คือ การมีความเสมอภาคและเท่าเทียม การได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม และคนในสังคมมีความรักต่อกัน มีเสรีภาพในการทำงาน เสรีภาพในการแสดงออกและการแสดงความคิดเห็น

การที่ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น การมีระบบและการกระจายสวัสดิการ เพื่อดูแลประชาชน การรักษาสัญญาของผู้ปกครอง และมีการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม อำนาจ* ก็เชื่อว่า จะเป็นวิธีการ อีกวิธีการหนึ่ง ที่จะนำสังคมไปสู่ความเป็นธรรมในสังคมได้ ซึ่งอำนาจ* ให้เหตุผลว่า ถ้ารักษาคำพูดก็เหมือนให้ความเป็นธรรมระหว่างกัน โดยอำนาจ* ยกตัวอย่าง เช่น เมื่อนักการเมืองมาหาเสียงแล้ว รับปากกับชาวบ้าน ไว้ เมื่อได้รับเลือกเป็นผู้แทนแล้วก็กลับมาทำตามที่รับปาก ไว้ ก็เป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นได้ และถ้าต่อไปหากผู้คนรักกันมากและรักผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ประกอบกับราษฎรมีความสุข มีความเจริญขึ้น ช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนลดลง ก็สามารถบอกได้ว่า เป็นผลที่เกิดจากการได้รับความเป็นธรรม และอำนาจ* ยังอธิบายว่า หากคนได้รับความเป็นธรรมคนก็จะรักกัน เพราะทุกคนได้ในสิ่งที่ตนเองต้องการและได้เหมือนกัน ไม่มีข้อแตกต่างหรือได้มากได้น้อย รายได้ก็เพียงพอต่อรายจ่ายของตน ไม่เดือดร้อน นั่นแสดงว่า ประชาชนได้รับความเป็นธรรม

การเสริมสร้าง

อำนาจ* มีพี่น้องรวมกัน ทั้งหมด 7 คน โดยอำนาจ* เป็นลูกคนที่ 3 พ่อแม่ของอำนาจ* อยู่ด้วยกัน จนกระทั่งเสียชีวิต ในสมัยที่อำนาจ*เป็นเด็ก พ่อแม่ของอำนาจ* มักจะพูดหรือสอนในเรื่องของการให้รู้จักมีความซื่อสัตย์และความกตัญญูรู้คุณ โดยเอาหลักการทางศาสนาเป็นแนวทางในการอบรม เหตุผลที่พ่อแม่ของอำนาจมีการอบรมเรื่องนี้ โดยอำนาจ* เชื่อว่าเหตุผลที่พ่อแม่ของตนได้สอนเรื่องความซื่อสัตย์และความกตัญญูรู้คุณนั้น อาจเป็นเพราะว่า ความซื่อสัตย์และความกตัญญูรู้คุณ เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม อีกทั้งยังเป็นคำสอนของพระเจ้า ที่ได้สั่งสอนมนุษย์ให้รู้จักกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ

วิธีการที่พ่อแม่ของอำนาจ*ใช้ในการอบรม คือ การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาและที่สำคัญ คือ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้กับลูกๆเห็น และอีกวิธีการหนึ่ง คือ การดูในกรณีทีลูกๆ

ไม่เชื่อฟัง อีกวิธีการหนึ่ง คือ การยกตัวอย่างให้ฟัง เช่น การเล่านิทานให้ฟังแล้วเอาข้อคิดจากนิทานมาสอนต่อ เป็นต้น

ในช่วงวัยรุ่น พ่อแม่ของอำนาจ*ก็ยังคงพูดเรื่องเดิมเหมือนสมัยที่เป็นเด็ก คือการกตัญญู รู้คุณและความซื่อสัตย์ โดยมีการใช้วิธีในการอบรมสั่งสอน คือ พ่อแม่มักจะสอน โดยการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา และที่สำคัญ คือ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้กับลูกๆเห็นและอีกวิธีการหนึ่ง คือ การยกตัวอย่างให้ฟัง และเมื่ออำนาจ* ก้าวเข้าสู่วัยแต่งงานหรือวัยทำงาน พ่อแม่จะสอน เรื่อง การทำมาหากินเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าตัวเราเป็นผู้ชาย ต้องรับผิดชอบลูกเมีย จึงต้องรู้จักทำมาหากินและเป็นหลักของครอบครัว

อำนาจ* นั้นมีบุตรทั้งหมด 4 คน แบ่งเป็นชาย 3 คน หญิง 1 คน แต่งงานไปแล้ว 3 คน ในสมัยที่ลูกๆ เป็นเด็กและเข้าสู่วัยรุ่น อำนาจ* มักจะสอนในเรื่องของความซื่อสัตย์และความกตัญญู รู้คุณ โดยใช้วิธีการเดียวกัน เหมือนกับที่ตนเคยถูกพ่อแม่อบรมสั่งสอนมา คือ การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา และที่สำคัญ คือ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้กับลูกๆเห็น และ อีกวิธีการหนึ่ง คือ การคุณในกรณีที่ลูกๆ ไม่เชื่อฟัง อีกวิธีการหนึ่ง คือ การยกตัวอย่างให้ฟังและก็ยังสอนในเรื่องเดียวกันนี้อีก ในขณะที่ลูกๆ ได้แต่งงานมีครอบครัว และเพิ่มอีกหนึ่งอย่าง คือ เรื่องการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในครอบครัวและการทำความดีต่อกัน ด้วยเหตุผลที่ว่า ถ้ามีความเชื่อฟังผู้ใหญ่การรู้จักทำความดีต่อกัน จะเป็นวิธีการหนึ่ง ที่นำไปสู่ความสามัคคีนั่นเอง

ในการเสริมสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นทั้งในชุมชนและสังคมนั้น อำนาจ* มองว่า ควรเป็นหน้าที่ของ ครอบครัว โรงเรียน สถาบันทางศาสนา โดยอำนาจอธิบาย โดยเริ่มจาก ครอบครัว ว่า ครอบครัว ควรต้องสร้างความรัก ความสามัคคี การมีความไว้วางใจกันภายในครอบครัวก่อน ส่วนโรงเรียนนั้น ควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ ไม่เอาผลประโยชน์จากผู้ปกครองของนักเรียน ผู้บริหารต้องมีการบริหารงานที่โปร่งใส อีกทั้งครูบาอาจารย์ ต้องมีการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้กับนักเรียน และสถาบันทางศาสนา ควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ ผู้นำทางศาสนา ควรเป็นตัวอย่างให้กับคนในชุมชน มีการพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน มีการนำเอาหลักการทางศาสนา ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรม ความเป็นธรรมและคุณธรรม มาอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดทั้งก่อนและหลังหมด หรือตอนที่มีการประชุมในมัสยิด และผู้นำทางศาสนา ควรมีการพบปะพูดคุยกับประชาชนเป็นประจำ

ส่วนปัญหาหรืออุปสรรคที่สำคัญในการที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นนั้น อำนาจ* มองว่า ปัญหาที่อยู่ที่ภาครัฐ ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประชาชนก่อน เช่น การเห็นแก่พวกพ้อง และ ประโยชน์ส่วนตน ทำให้ไม่สามารถกระจายสิ่งๆต่างให้กับประชาชนได้ แนวทางการแก้ปัญหานี้ อำนาจ* เสนอว่า ภาครัฐ ต้องยึดถือระบบระเบียบของทางราชการอย่างเคร่งครัด คำนึงถึงความสุข

ของประชาชนเป็นหลัก หากภาครัฐทำเพียงเท่านี้ก็สามารสร้างความเป็นธรรมให้กับประชาชนได้ ในด้านข้อเสนอแนะนั้น อำนาจ* เสนอแนะว่า 1. ควรยึดถือระบบและระเบียบของทางราชการเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ 2. การพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำ ทั้งผู้นำและประชาชนด้วยกัน 3. ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาครัฐ ต้องไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง ไม่คอร์รัปชันและที่สำคัญ คือ ทุกคนในสังคมต้องมีคุณธรรม ซึ่งคุณธรรมนั้น ประกอบไปด้วย . มีความซื่อสัตย์ 2. มีความเสียสละ 3.มีความรับผิดชอบร่วมกัน 4. มีความเห็นอกเห็นใจกันและ 5. มีความไว้วางใจกันและกัน

4.3.2 กรณีตัวอย่างรายที่2: พัฒนา*

พัฒนา* เพศชาย อายุ 67 ปี สถานภาพสมรสแล้ว นับถือศาสนาอิสลาม จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวน 6 คน ปัจจุบันมีอาชีพหลัก คือ เป็นเกษตรกรและเป็นข้าราชการบำนาญ รายได้ต่อเดือนประมาณ 20,000 บาทและเป็นคนชุมชนแผ่นดินทอง*ตั้งแต่กำเนิด และยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นหัวหน้ากลุ่มบ้าน ในการดูแลรับผิดชอบภายใต้การบริหารจัดการของประธานชุมชนอีกต่อหนึ่ง

พัฒนา* เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้รับความสะดวกสบายและการยอมรับจากสมาชิกภายในกลุ่มบ้านและชุมชนในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ในเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรและการเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ในเรื่องเกี่ยวกับการทำเกษตรและนอกจากนี้พัฒนา* ยังเป็นเจ้าของฐานการเรียนรู้หนึ่งในจำนวน 7 ฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชน ฐานที่ 2 การทำไร่นาสวนผสม หลังจากพัฒนา* เกษียณราชการ ก็ได้มีการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกร ทั้งนี้เนื่องจากการทำเกษตรเป็นวิถีชีวิตและเป็นความต้องการที่ว่า ทำอย่างไรที่จะชื้อน้อยที่สุดและเป็นความต้องการที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชน โดยมีผู้ร่วมก่อตั้งฐานการเรียนรู้ชุมชน มีจำนวนทั้งหมด 6 คน ส่วนแหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก มาจากทุนส่วนตัวของผู้ร่วมก่อตั้ง ต้นแบบในการก่อตั้งฐานการเรียนรู้ที่พัฒนา*เล่าว่า รูปแบบในการก่อตั้งนั้น มาจากการคิดเองทั้งหมด และระยะเวลาของการตั้งฐานการเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้น จนมาถึงปัจจุบัน(2554) นั้นรวมเป็นระยะเวลาทั้งหมด 5 ปี มีฐานการเรียนรู้ในชุมชนทั้งหมด 7 ฐานที่เป็นรูปร่าง และมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ คุณสมบัติของผู้จะมาเป็นสมาชิกกลุ่มนั้น เพียงแต่เป็นผู้ที่มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ส่วนสิทธิประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับจากกลุ่ม คือ การได้รับความสุขจากการถ่ายทอดความรู้ พัฒนา* ยกตัวอย่างการดำเนินกิจกรรมของฐานเรียนรู้จำนวน 2 ฐานการเรียนรู้ 1. ฐานสัตว์เศรษฐกิจ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้จะมีการเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่และยังมีนกสวยงาม เช่นหงส์ดำ หงส์ขาว หงส์ขาวคอดำ 2. โรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการใช้ที่ดินว่างเปล่า

4 ไร่เศษๆ ให้เป็นโรงเรียน ที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ โดยมีระบบเกษตรแบบผสมผสานที่หมุนเวียนตลอดปี

สิ่งที่ให้กับชุมชน พัฒนา* มองว่าชุมชนจะได้เป็นที่ประจักษ์ของคนที่มาศึกษาว่าชุมชนแห่งนี้ มีองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์และสามารถเป็นที่เชิดหน้าชูตาของชุมชนและการที่ประชาชนจะได้รับสิทธิต่างๆ ในฐานะความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิในการเป็นสมาชิกของสังคม สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน สิทธิในการจ่ายและรับชะงาดอย่างมีความเสมอภาคและอย่างเท่าเทียมกันนั้น ควรเป็นบางเรื่องและเป็นบางข้อเท่านั้นที่ต้องจำกัด คือ เรื่องการรับและจ่ายชะงาด ซึ่งผู้ที่ควรจะได้รับสิทธิควรเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น ส่วนในประเด็นอื่นๆ นอกจากนั้น ยังมองว่าทุกคนควรได้รับเหมือนกันทั้งหมดและต้องไม่มีการจำกัดสิทธิต่างๆ ทุกคนต้องมีความเท่ากันทั้งหมด

ความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในด้านการเมืองการปกครอง คือ การไม่ซื้อเสียง ถ้าไม่ซื้อเสียงความเป็นธรรมจะเกิดขึ้นทันที ประชาชนก็จะสามารถเลือกใครก็ได้ แต่หากมีการซื้อเสียง ก็เหมือนเป็นตัวแปรที่มาบังคับให้ชาวบ้านเลือก สิ่งบ่งชี้ว่าประชาชนได้รับความเป็นธรรมในด้านนี้ คือ การที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพตามที่กฎหมายกำหนดและการได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียม การมีสิทธิในการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมและการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมืองไทย ในด้านความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมทางด้านเศรษฐกิจ คือ การมีสิทธิประกอบอาชีพตามสามารถความถนัดของแต่ละบุคคลและการที่คนได้รับรายได้หรือค่าตอบแทนตามกำลังความสามารถที่ได้ทำลงไปและที่สำคัญ คือ การได้รับผลตอบแทนจากการศึกษาที่ได้ศึกษามา ซึ่งคนที่เรียนมามากนั้นเป็นผู้ที่ลงทุนมาเยอะ ฉะนั้นผลตอบแทนที่ได้ก็ต้องเหมาะสมกับการศึกษาและการลงทุนที่ผ่านมา และความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในสังคม คือ ความเท่ากัน เช่น เมื่อทำอะไรผิด ก็ต้องรับโทษอย่างเท่ากันหมด คนจนทำผิดก็ต้องได้รับโทษ หากคนรวยทำผิดก็ต้องได้รับโทษ เท่าๆ กับคนจน ซึ่งความเท่ากัน ก็คือ ความเป็นธรรม อีกข้อหนึ่ง

ส่วนที่ 2) การเสริมสร้าง, ปัญหา, อุปสรรค, แนวทางแก้ไข, ข้อเสนอแนะ พัฒนา* มีพี่น้อง 9 คน เป็นหญิง 3 คน ชาย 6 คน พัฒนาเป็นคนี่ 7 พ่อแม่ของพัฒนาอยู่ด้วยกันจนกระทั่งเสียชีวิตจากกันไป ในสมัยที่เป็นเด็กนั้น พ่อแม่จะสอนเรื่องของการประหยัด การมีมารยาท โดยพ่อแม่มักบอกกล่าวและมักจะสอนในเวลากินข้าว โดยใช้วิธีการบอกกล่าวอย่างตรงไปและก็จะทำเป็นตัวอย่างให้กับลูกๆ ได้จดจำ ซึ่ง เรื่องของการประหยัด การมีมารยาทนี้ พ่อแม่ของพัฒนา* ก็ยังอบรมจนกระทั่งเข้าสู่วัยรุ่น โดยใช้วิธีการเหมือนที่เคยสอนในตอนที่เป็นเด็กและเมื่อพัฒนาได้แต่งงานมีครอบครัวพ่อแม่ของพัฒนามิได้บอกกล่าวอะไร ทั้งนี้ก่อนที่พัฒนาจะแต่งงาน พ่อของพัฒนาได้เสียชีวิตไปแล้วและแม่ก็มาเสียชีวิตเมื่อพัฒนาแต่งงานได้ 3 ปี

พัฒนา*มีบุตรทั้งหมด 2 คน หญิง 1 คน ชาย 1 คน ซึ่ง ลูกผู้หญิงได้แต่งงานแล้วเช่นเดียวกัน สิ่งที่พัฒนาได้ให้ความสำคัญและอบรมบุตรของตนเอง คือ เรื่องของการประหยัด เขกเช่นเดียวกับที่ตนเองเคยได้รับการอบรมสั่งสอนมา และวิธีการที่พัฒนาใช้ก็เป็นวิธีการที่พ่อแม่ของพัฒนาใช้ อบรมหรือสั่งสอนพัฒนามาเช่นกัน ในส่วนของบุตรสาวที่ได้แต่งงานมีครอบครัวนั้น พัฒนาจะสอนเรื่องการให้รู้จักหน้าที่ของภรรยาที่ควรปฏิบัติต่อสามี โดยใช้แนวทางจากหลักการทางศาสนา มาเป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอน

การสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น สถาบันที่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ ผู้นำชุมชนต้องมีความยุติธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีก่อน ส่วนสถาบันที่ควรจะมีส่วนเกี่ยวข้องในการเสริมสร้างความเป็นธรรมคือ 1. ครอบครัว โดยหัวหน้าครอบครัว ต้องมีความยุติธรรมให้กับทุกคนในครอบครัวก่อน เพราะหากผู้นำครอบครัวมีความยุติธรรม คนในครอบครัวก็ย่อมมีทัศนคติที่ดีและมีความปีนกลางและพึงพอใจ 2. โรงเรียน ในด้านของโรงเรียน ครูควรที่จะต้องสอนและทำตัวเป็นตัวอย่างให้กับนักเรียนได้เห็น เช่น ถ้าชมก็ต้องชมเหมือนกัน การแสดงออกต้องมีความเท่าเทียมกัน

3. สถาบันทางศาสนา ผู้บริหารมัสยิดอันได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน ต้องมีการอบรมเรื่องความเป็นธรรมความยุติธรรมหรือการปลูกฝังให้อยู่ในจิตใจของคนให้ได้

4.3.3 กรณีตัวอย่างรายที่ 3: เอ*

เอ*เพศชาย อายุ 70 ปี นับถือศาสนาอิสลาม สถานภาพสมรสแล้ว สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ปัจจุบันเอ*เป็นข้าราชการบำนาญ มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวน 4 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 22,700 บาท เป็นคนในชุมชนธรรมา*ตั้งแต่กำเนิดและเอ* ยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำทางด้านศาสนาของชุมชนด้วย

การเข้ามาสู่ตำแหน่งผู้นำทางศาสนาของชุมชน เอ* เล่าว่าก่อนที่จะมาทำหน้าที่เป็น โต๊ะอิหม่าม เคยรับราชการมาก่อน คือ เป็นครู พอA* เกษียณก็มาทำหน้าที่เป็น โต๊ะอิหม่ามโดยประชาชนเลือก A*มาทำหน้าที่ผู้นำทางศาสนาของชุมชนเมื่อปี 2519 การมาเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชนนั้น ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการคัดเลือกให้มาเป็นผู้นำทางศาสนาทุกคน แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับชาวบ้านว่า จะเลือกหรือไม่ และนอกจากชาวบ้านจะต้องเป็นผู้เลือกแล้ว ผู้ที่จะมาเป็นผู้นำทางศาสนาได้ ก็ต้องมีคุณสมบัติซึ่งประกอบไปด้วย 1) มีความรู้ทางศาสนา 2) ต้องมีความสามารถในการบริหารมัสยิดและเป็นผู้นำได้ 3) ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ที่ชุมชนและสามารถประกอบศาสนกิจได้และเมื่อได้รับการคัดเลือกจากชาวชุมชนแล้ว ก็มีการเสนอแต่งตั้งไปยังคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เพื่อแต่งตั้งเป็น โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดของชุมชน

ความเป็นธรรม คือ การมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค มีความเที่ยงธรรมไม่เอินเอียงและมีความชอบด้วยเหตุผล ถ้าความเป็นธรรมที่ได้จากมนุษย์จะต้องมีความเท่าเทียมกัน แต่ถ้าได้จากพระผู้เป็นเจ้านั้นไม่เท่ากัน แต่การที่คนจะได้รับสิทธิต่างๆในฐานะความเป็นมนุษย์นั้น ไม่ควรเอาเรื่องของเชื้อชาติ เพศ วรรณะ มาเป็นตัวกำหนดว่า ใครควรจะได้อะไร มนุษย์ควรได้รับสิทธิต่างๆอย่างเท่าเทียมกัน ดังที่ศาสนากล่าวไว้ว่า ทุกคน ทุกศาสนา ควรมีความเท่าเทียมกัน โดย A* ยกคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอานว่า ความเป็นธรรมหรือความยุติธรรม ตรงกับภาษาอาหรับว่า อัดล อันแปลว่า ความยุติธรรม ความเป็นธรรมและรวมถึงความซื่อสัตย์ ซึ่งอิสลามจะกำชับมากในเรื่องของความเป็นธรรมและเรื่องของคุณธรรม ความเป็นธรรมในด้านการเมืองการปกครองนี้ A*อธิบายว่า ในการออกกฎหมาย กฎระเบียบ ต้องมีการบังคับใช้เหมือนกัน และสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นธรรมในด้านการเมืองการปกครอง คือ การมีส่วนร่วมและมีสิทธิเสรีภาพ เช่น การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง การมีสิทธิในการแสดงออกและการได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

ความเป็นธรรมในด้านสังคม A* อธิบายว่า ถ้าในแนวของอิสลาม ความเป็นธรรมของประชาชนทุกคน คือ การมีสิทธิที่จะไปมัสยิด เช่น การเข้าไปกราบไหว้พระเจ้า การประกอบศาสนกิจ เป็นต้น ดังนั้น ทุกคนจึงต้องมีความเท่าเทียมกันและมีความเสมอภาคกัน ได้รับสิทธิต่างๆเหมือนกันและการที่ผู้ปกครองบ้านเมืองรักษาคำพูด คนในสังคมมีความรักต่อกันและรักผลประโยชน์ของส่วนร่วมมากกว่าส่วนตน ประกอบการที่ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านการเมืองหรือมีสิทธิออกเสียงมีการรับฟังเสียงของประชาชนและต่อไปหากประเทศไทยมีระบบสวัสดิการมาดูแลประชาชนให้อยู่ดีกินดีมากขึ้น A*มองว่าจะสามารถนำไปสู่ความเป็นธรรมในสังคมได้หรือทุกข้อที่กล่าวมานั้น น่าจะเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะนำความเป็นธรรมมาสู่สังคมได้ โดยเฉพาะการรักษาคำพูดและการรักษาสัญญา ส่วนผลที่จะได้จากการที่ในสังคมมีความเป็นธรรมก็คือ การที่ประชาชนมีความสุขมากยิ่งขึ้นและที่สำคัญ คือ ช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนน้อยลง

การเสริมสร้าง,ปัญหา,อุปสรรค,แนวทางแก้ไข,ข้อเสนอแนะ A* มีญาติ พี่น้อง ทั้งหมด 6 คน โดย A*เป็นคนที่ 6 โดยที่พี่ๆของ A*ได้เสียชีวิตไปแล้ว พ่อแม่ของ A* อยู่ด้วยกันจนกระทั่งเสียชีวิต ในสมัยที่เป็นเด็กนั้น พ่อแม่ของ A* มักจะอบรม เรื่องของการ ให้เชื่อฟังผู้ใหญ่ การไม่โกหกหลอกลวงกัน โดย A* เชื่อว่าพ่อแม่ของตนเอง น่าจะเอาหลักการของอิสลามมาเป็นนั้น แนวทางในการปฏิบัติ โดยเฉพาะ เรื่องของ การไม่โกหก ไม่หลอกลวง ซึ่งถือว่าเป็นบาป โดยวิธีการที่พ่อแม่ของA*ใช้วิธีการอบรมโดย 1) การพูดอย่างตรงไปตรงมา 2) การทำเป็นตัวอย่างให้กับลูกเห็นและ 3) คือการเล่านิทานที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการไม่โกหกหลอกลวง เช่นเรื่อง ปลาบู่ทอง เป็นต้น เมื่อ A* ย่างเข้าสู่วัยรุ่น พ่อแม่ของ A* ก็ยังอบรมเรื่องของการให้เชื่อฟังผู้ใหญ่ การไม่โกหก

หลอกลวงกัน โดยวิธีการที่พ่อแม่ของAใช้วิธีการอบรมโดย 1) การพูดอย่างตรงไปตรงมาและ 2) การทำเป็นตัวอย่างให้ลูกๆเห็น เมื่ออย่างเข้าสู่วัยแต่งงาน A*อธิบายว่าพ่อแม่ของตนไม่ทันได้บอกอะไรทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่ของตนเองได้เสียชีวิตไปแล้วและA*อธิบายต่อว่าตนเองมีบุตรทั้งหมด 6 คน ชาย 2 หญิง 4 ทั้งหมดแต่งงานไปหมดแต่เสียชีวิต 1คน ในช่วงที่ลูกของA*อยู่ในวัยเด็กและวัยรุ่นนั้นA*จะสอนเรื่องความดีและการไม่โกหกหลอกลวงกันทั้งนี้A*เอาแบบอย่างมาจากพ่อแม่ของตนเองที่ได้เคยสอนA*มาซึ่งA* เชื่อว่าเป็นเรื่องที่ดี ที่ควรปฏิบัติ ทั้งนี้ก็เนื่องจาก เป็นคำสอนพระเจ้าที่ทรงสั่งสอนให้มุสลิมเป็นคนดีและเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติ ซึ่งวิธีการที่A*ใช้ในการอบรมบุตรของตนเองนั้น A* อธิบายว่า ตนเองก็ใช้วิธีการเดียวกับที่พ่อแม่ของตนใช้อบรมตน ซึ่งก็คือ 1)การพูดอย่างตรงไปตรงมา 2) การทำเป็นตัวอย่างให้กับลูกเห็นและ 3) คือการเล่านิทานที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการโกหกหลอกลวงเป็นต้น

ในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น A* มองว่า สถาบันที่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องในการเสริมสร้างคือ

1) สถาบันครอบครัว โดยมีหน้าที่ คือ การปลูกฝังของเรื่องการไม่เอาเปรียบ ไม่ชิงชัง ไม่แข่งขันกัน

2) โรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ผู้บริหาร ที่ไม่ควรจะเก็บเล็กเก็บน้อยหรือการไม่ยอมรับชั้น ไม่ทุจริตนั่นเอง และหลักสูตรการเรียนการสอน ควรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องของเป็นธรรม โดยเฉพาะเด็ก ควรมีการฝึกให้รู้จักในเรื่องของการบริจาค การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และครูก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เช่น ต้องแสดงความร้ออย่างเท่าเทียมกัน ไม่ควรเลือกที่รัก มักที่ชัง เป็นต้นและ

3) สถาบันศาสนา ควรมีบทบาทโดยเริ่มจากผู้นำทางศาสนา คือไม่เอาเล็กเอาน้อย,ไม่เอาเปรียบหรือคดโกงและสถาบันทางศาสนา ควรมีการอบรมและสอดแทรกเนื้อหา ในเรื่องของความเป็นธรรม โดยA ยกตัวอย่างคำสอนในศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมดังเช่น “ถ้าลูกสาวนั้นคือฟาติมะ ได้ทำการลักขโมย ฉันจะตัดมือของนาง เพื่อเป็นการลงโทษเธอ” โดย A* อธิบายว่า นี่คือ ความเป็นธรรมตามหลักการทางศาสนาอิสลาม ซึ่งจะต้องได้รับการลงโทษอย่างเท่าเทียมกัน

ปัญหาในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ 1.ความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกัน และ 2.การเอาเปรียบกัน

การแก้ไขปัญหาคือ

1. เริ่มจากตัวเรา ที่ไม่เอาเปรียบผู้อื่น โดย A* ยกตัวอย่างจากหลักคำสอนของพุทธศาสนาว่า เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร

2. การชี้แจงความเข้าใจกัน การพูดคุยอธิบายให้กระจ่าง

ส่วนข้อเสนอแนะ คือ

- 1) ต้องสร้างความเข้าใจ
- 2) สร้างความสมานฉันท์
- 3) ใช้เวลาในการเสริมสร้าง

4.3.4 กรณีตัวอย่างรายที่ 4 ไพรศรี*

ไพรศรี* เพศหญิง อายุ 41 ปี นับถือศาสนาอิสลาม สถานภาพสมรสแล้ว สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันไพรศรี* เป็นแม่บ้าน ในครอบครัวไพรศรี* มีสมาชิกที่อยู่ด้วยกัน 5 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 3,000 บาท ไพรศรี*ย้ายมาจากฝั่งธน โดยมาอยู่ในชุมชนชนริคำ*ได้ประมาณ 10 ปีและไพรศรี* ก็ยังเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ โดยมีตำแหน่งเป็นกรรมการกองทุนและปัจจุบัน ไพรศรี* ทำหน้าที่เป็นประธานอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนและเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ประจำชุมชนชนริคำ*

การเข้ามาทำหน้าที่ในศูนย์สุขภาพชุมชน เริ่มจากที่ก่อนหน้านี้ ไพรศรี*ทำงานอยู่นอกชุมชน แต่เมื่อปี 2540 ประเทศไทยประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหรือเศรษฐกิจฝ่อฝืด ทำให้ไพรศรี* ต้องออกจากงาน กลับมาอยู่บ้าน มาวันหนึ่งไพรศรี*ได้เห็นว่า ในชุมชนมีตู้ยาอยู่ตู้หนึ่ง แต่ไม่มีคนทำหรือดูแล ไพรศรี*เลยอาสาเข้ามาดูแล ทั้งนี้เนื่องจากในชุมชน มีศูนย์สุขภาพอยู่แล้ว แต่ไม่มี คนมาดูแล สืบเนื่องจากคนในชุมชนต้องออกไปทำงานนอกชุมชน จึงทำให้ไม่มีคนดูแล ไพรศรี*จึง เอาของที่มืออยู่ เช่น ยา เวชภัณฑ์ ต่างๆ ที่เหลืออยู่มาตั้งใหม่และก็มีการขอยาจากศูนย์อนามัย และก่อนที่ไพรศรี*จะเข้ามาทำหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ไพรศรี*ได้เข้ารับการฝึกอบรม ในหลักสูตรการปฐมพยาบาลเบื้องต้น จากสำนักอนามัยของเขตหนองจอก ซึ่งไพรศรี*ได้เข้ามาทำหน้าที่ในศูนย์สาธารณสุขชุมชนเป็นระยะเวลา 6 ปีแล้ว โดยวัตถุประสงค์ของการตั้งศูนย์สุขภาพชุมชน คือ เพื่อบรรเทาการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การให้บริการของศูนย์สุขภาพชุมชน ได้แก่ การให้ยาเพื่อบรรเทาอาการเบื้องต้น เช่น ยาพาราเซตามอล แก้ปวดท้อง และการทำแผลเบื้องต้น และการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ ซึ่งบุคคลที่มีสิทธิเข้ามาใช้บริการในศูนย์สุขภาพชุมชน คือ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนริคำ* และบุคคลภายนอกที่เข้าในชุมชนแล้วมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยหรือประสบอุบัติเหตุเช่น หกล้ม ก็สามารถเข้ามาใช้บริการจากศูนย์สุขภาพได้ โดยที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น

การที่ประชาชนจะได้รับสิทธิต่างๆในฐานะความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิในการเป็นสมาชิกของสังคม สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน สิทธิในการจ่ายและรับชะภาคอย่างมีความเสมอภาคและอย่างเท่าเทียมกันนั้น ไพรศรี*มองว่า มีบางกรณีที่ควรจำกัด คือ ในเรื่อง

ของการรับและจ่ายชะกาด ควรเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น ที่ควรมีสิทธิที่จะได้รับ แต่ในด้านอื่น ๆ นั้นประชาชนทุกคนไม่ว่า เพศ เชื้อชาติ วรรณะ เผ่าพันธุ์ สีผม และศาสนาใด ก็ควรมีสิทธิที่จะได้รับเหมือนกัน

ในเรื่องความเป็นธรรมนั้น ไพรศรี* ให้นิยามของความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรม คือ การมีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน

ความยุติธรรมทางการเมืองหรือการปกครองนั้น คือ การมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกันและประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย

ความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมทางด้านเศรษฐกิจ คือ การได้ประกอบอาชีพตามความต้องการของตนเองและมีรายได้ที่เท่าเทียมกัน โดยไพรศรี*ยกตัวอย่างเรื่องการเงินเดือนให้กับข้าราชการว่า เมื่อรัฐบาลได้ขึ้นเงินเดือนให้กับข้าราชการแล้ว ก็ควรขึ้นราคาสินค้าทางการเกษตรและค่าแรงขั้นต่ำกับประชาชนด้วย เพราะทั้งนี้ข้าราชการก็มีสวัสดิการอย่างอื่นอยู่แล้ว ดังนั้นถ้ามีการเพิ่มเงินเดือน ก็ควรเพิ่มให้กับประชาชนด้วยเช่นกัน

ความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในสังคม คือ คนในสังคมเคารพสิทธิของกันและกัน เคารพในกฎระเบียบของบ้านเมืองและประชาชน ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย การได้รับโอกาสต่างๆตามสิทธิของความเป็นมนุษย์ การได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสิ่งบ่งชี้คือ การมีความเสมอภาคและเท่าเทียม การได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม และคนในสังคมมีความรักต่อกัน มีเสรีภาพในการทำงาน เสรีภาพในการแสดงออกและการแสดงความคิดเห็น

การที่ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น การมีระบบและการกระจายสวัสดิการเพื่อดูแลประชาชน การรักษาสัญญาของผู้ปกครองและมีการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม ก็เป็นวิธีการอีกวิธีการหนึ่ง ที่จะนำสังคมไปสู่ความเป็นธรรมในสังคมได้ และถ้าต่อไปหากผู้คนรักกันและรักผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ประกอบกับราษฎรมีความสุข มีความเจริญขึ้น ช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนลดลง เป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่า เป็นผลที่เกิดจากการได้รับความเป็นธรรม

การเสริมสร้าง

ไพรศรี* มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ชาย 2 หญิง 4 ไพรศรี* เป็นบุตรคนที่ 5 พ่อแม่ของไพรศรี* อยู่ด้วยกันจนกระทั่งเสียชีวิต ในสมัยที่ไพรศรี* เป็นเด็ก พ่อแม่ก็จะสอนเรื่อง การทำงาน การแบ่งหน้าที่ในการทำงานของคนในครอบครัว ทั้งนี้ เนื่องจากครอบครัวของไพรศรี* ประกอบอาชีพค้าขาย โดยไพรศรี* ได้รับมอบหมายให้ทำงานบ้าน เช่น ล้างจาน ถูบ้าน ซักเสื้อผ้า ส่วนพี่น้องคนอื่นๆก็ไปช่วยพ่อกับแม่ขายของหรือจัดของขาย เหตุผลที่พ่อกับแม่ของไพรศรี*มอบหมายงานดูแลบ้านให้ไพรศรี*ดูแลทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า ไพรศรี*นั้นยังเด็ก อาจทำกับข้าวหรือถ้วยเดียวไม่ถูกใจลูกค้าและ

อาจยังค้าขายไม่เก่ง แต่ก็บบางครั้งที่ไพศรี*ได้ออกไปช่วยพ่อกับแม่ขายของในเวลาหลังจากเลิกเรียนหรือในวันที่ลูกค้ามีมาก เป็นต้น แต่ในกรณีที่ไพศรี*ไม่ทำงานตามหน้าที่ๆพ่อแม่มอบหมายให้ทำพ่อแม่ของไพศรี* จะมีการดู การกล่าวตักเตือนและจะมีการลงโทษ โดยการใช้นิ้วเรียวยาวในบางครั้ง โดยเฉพาะถ้าได้ไปลักขโมย โดยไพศรี ยกตัวอย่าง เมื่อในสมัยที่ไพศรี*เป็นเด็ก ได้ไปแอบขโมยของที่พ่อแม่จะนำไปขายมากิน หลังจากที่พ่อกับแม่รู้ว่าไพศรี*ได้ขโมยของ พ่อก็ได้มีการลงโทษ โดยใช้วิธีการตี หลังจากที่ถามเหตุผลแล้วว่าเป็นเพราะอะไรถึงได้แอบขโมยของ จากนั้นพ่อของ ไพศรี*ก็จะลงโทษด้วยการตี พร้อมกับสอนและอธิบายให้ฟังว่าทำไมถึงต้องตีและเพื่อให้เป็นที่หลบจำและจะได้ไม่มีพฤติกรรมแบบนี้ในอนาคต และอีกเรื่องหนึ่งที่พ่อแม่ของไพศรี* มักจะสอน เสมอ คือ เรื่องความซื่อสัตย์ การแบ่งปันและความไม่เห็นแก่ตัว โดยเฉพาะในวงศญาติพี่น้อง เช่น การแบ่งปันกันกินหรือต้องเหลือให้พี่น้องคนอื่นๆได้กินร่วมกัน โดยที่พ่อแม่ของไพศรี* มักจะสอน ลูกๆในเวลาที่นั่งกินข้าวร่วมกันในตอนเย็น ซึ่งมักจะสอนในเวลานี้เป็นประจำสม่ำเสมอ โดยวิธีการที่พ่อแม่ของไพศรี*ใช้อบรมสอนลูกๆ คือ การพูดหรือบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาและที่สำคัญ คือ ทำตัวเป็นแบบอย่างให้กับลูกๆได้เห็น และเมื่อไพศรี*เข้าสู่วัยรุ่นพ่อแม่ของไพศรี* มักจะสอนเรื่องการให้ตั้งใจเรียน โดยมักจะบอกไพศรี*อยู่เสมอๆทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อตั้งใจเรียน ก็จะมีวิชาความรู้ติดตัว ซึ่งจะทำให้มีหน้าที่การงานที่ดี สามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยวิธีการที่พ่อแม่ของไพศรี*ใช้อยู่เสมอ คือ การบอกกล่าวอธิบาย อย่างตรงไป ตรงมา และมักจะสอนในเวลาที่นั่งรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน โดยพ่อแม่ของไพศรี* จะใช้เวลานี้ในการอบรมสั่งสอนลูกเป็นประจำทุกวัน เมื่อไพศรี*แต่งงาน พ่อแม่ของไพศรี* จะบอกเรื่อง ของการให้รู้จักมัธยัค ประหยัด อุดม ไม่ฟุ่มเฟือย โดยไพศรี*คิดว่า เหตุผลที่พ่อแม่ของตนเองสั่งสอนในเรื่องนี้ อาจเป็นเพราะว่า ต่อไปต้องมีครอบครัว มีลูกต้องเลี้ยงดู ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องรู้จัก เก็บออมเพื่อลูกๆและสมาชิกในครอบครัว จะได้ไม่ลำบาก เป็นต้น ไพศรี*มีบุตรทั้งหมด 4 คนเป็นผู้ชาย 2 คน และผู้หญิง 2 คน ในสมัยที่ลูกๆของไพศรี*อยู่ในวัยเด็กไพศรี*มักจะสอนเรื่อง ของความซื่อสัตย์และการไม่เอาเปรียบคนอื่น และ ไม่ให้คนอื่นเอาเปรียบ ทั้งนี้ก็เพราะว่าถ้าเราไม่เอาเปรียบคนอื่น ก็จะทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ ไม่เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน และที่สำคัญ คือ จะนำไปสู่ความเท่าเทียมกันได้ ในกรณีที่ลูกของไพศรี*ถูกเอาเปรียบ ไพศรี*ก็มักจะใช้วิธีการสอนลูกของตนเอง โดยอธิบายให้ฟังว่า ที่หลังต้องดูแลตนเองไม่ให้เขาเอาเปรียบและสอนให้รู้จักหลีกเลี่ยง เช่น กรณีการกินขนม โดยเริ่มอธิบายว่า ในกรณีที่นั่งกินขนมด้วยกัน ก็ต้องคว่ำเพื่อนมีมากินเหมือนกันหรือไม่ ถ้าเพื่อนไม่มีขนมมานั่งกินด้วยกัน เราก็ต้องรู้จักแบ่งปัน แต่ต้องไม่บ่อยครั้ง ถ้ามีกรณีที่มาขอกินเป็นประจำเสมอ ในครั้งต่อไปเราก็ต้องเดินหนี

ออกไป ห้ามว่าหรือทำร้ายร่างกายเพื่อน โดยวิธีการที่ไพรีศรี*ใช้ในการอบรมลูกๆ คือ การพูดคุย และการยกตัวอย่างให้ฟัง โดยมักจะสอนในเวลากินข้าวเป็นประจำ

ในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น ไพรีศรี* มองว่า สถาบันที่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องในการเสริมสร้าง คือ

1. ครอบครัว โดยการดูแลเอาใจใส่สั่งสอนในเรื่อง การไม่เห็นแก่ตัว ความซื่อสัตย์และการให้รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว

2. โรงเรียน ควรอบรมดูแลนักเรียนและการเป็นตัวอย่างที่ดีให้นักเรียนได้เห็น การแสดงออกและการปฏิบัติตนของครูต่อลูกศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชังและโรงเรียนเอง ควรจัดกิจกรรม ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น การให้ร่วมกิจกรรม การปรึกษาหารือ เป็นต้น

3. สถาบันทางศาสนา ควรนำเอาคำสอนที่มีเนื้อหา เกี่ยวกับความยุติธรรมมาสอนประชาชนอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญ คือ ผู้นำศาสนาต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก

ส่วนปัญหาในการเสริมสร้างความเป็นธรรม ไพรีศรี* มองว่าปัญหาที่สำคัญ คือ การแบ่งพรรคแบ่งพวก เห็นแก่พวกพ้องของตนเอง ซึ่งแนวทางการแก้ไขที่ไพรีศรี*เสนอ คือ ทุกคนต้องรู้จักเสียสละ ไม่เห็นแก่กลุ่มของตนเอง และที่สำคัญ คือ ผู้นำ ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างและเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม ส่วนขอเสนอแนะที่ไพรีศรี* เสนอแนะ คือ 1) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน ทุกๆ ด้านให้มากขึ้น 2) ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนร่วม และ 3) รัฐบาลต้องจริงจังในการแก้ปัญหาให้กับคนยากจน เช่น ดูแลเรื่องสินค้าราคาเกษตรไม่ให้ตกต่ำ เป็นต้น.

4.4 ผลการศึกษาความหมายความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลการให้ความหมายความเป็นธรรม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่ สำคัญจำนวน 15 คน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความเป็นธรรมชัดเจนมากยิ่งขึ้น มีรายละเอียด ความหมายที่ทั้งหมดเห็นตรงกัน คือ ความเป็นธรรม หมายถึง การมีความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน ได้รับโอกาสต่างๆตามสิทธิของความเป็นมนุษย์ (ร้อยละ 100.00) รองลงมา คือ มีความเที่ยงธรรมไม่เอินเอียง ได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน การได้รับความคุ้มครองตาม กฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย (ร้อยละ 93.30) นอกจากนี้ยังเห็นว่า ความเป็นธรรม คือ การมีความโปร่งและไม่เอารัดเอาเปรียบ (ร้อยละ 26.60) การไม่เบียดเบียนและละเมิดสิทธิของกัน (ร้อยละ 20.00) และความหมายที่มีผู้ให้คำตอบน้อยที่สุด คือการให้เกียรติกันและกัน (ร้อยละ 13.40) ดังรายละเอียดตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงความหมายความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน

ความหมายของความเป็นธรรม	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน	15	100.00
ความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียง	14	93.30
ได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน	14	93.30
ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน	14	93.30
ให้เกียรติกันและกัน	2	13.40
ได้รับโอกาสต่างๆตามสิทธิของความเป็นมนุษย์	15	100.00
มีสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย	14	93.30
ไม่เบียดเบียนและละเมิดสิทธิของกันและกัน	3	20.00
มีความโปร่งและไม่เอารัดเอาเปรียบ	4	26.60

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐาน 100.00 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ความหมายของความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน จะเน้นความเป็นธรรมตามกฎหมาย คือการมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การได้รับโอกาสต่างๆตามสิทธิของความเป็นมนุษย์ และมีความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียง การได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การมีสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย ไม่เบียดเบียนและละเมิดสิทธิของกันและกัน มีความโปร่งและไม่เอารัดเอาเปรียบกัน

4.5 ผลการศึกษาลักษณะของความเป็นธรรมของชาวชุมชน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่าลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน ในทัศนะของชาวชุมชน ที่เห็นว่ามีสำคัญและมีความจำเป็นที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดความเป็นธรรม ประกอบด้วย

ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น การรักษาคำพูดและรักษาสัญญา (ร้อยละ 100.00) จะเป็นวิธีการที่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

ไม่มีความเหลื่อมล้ำในสังคม คนในสังคมมีความรักกันและรักผลประโยชน์ของส่วนรวม ประโยชน์สุขของราษฎรมีความเจริญขึ้น (ร้อยละ 100.00) สามารถเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะมี

ได้รับอย่างเท่าเทียมกัน (ร้อยละ 93.00) การได้รับสวัสดิการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน (ร้อยละ 86.00) ไม่มีการกีดกันในสังคม (ร้อยละ 60.00) อันเป็นผลจากการที่ประชาชนได้รับความเป็นธรรม ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงลักษณะความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน

ลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ (100.00)
ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น	15	100.00
การรักษาคำพูดและรักษาสัญญา	15	100.00
ไม่มีความเหลื่อมล้ำในสังคม	15	100.00
คนในสังคมมีความรักกันและรักผลประโยชน์ของส่วนรวม	15	100.00
ประโยชน์สุขของราษฎรมีความเจริญขึ้น	15	100.00
สามารถเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน	14	93.30
การได้รับสวัสดิการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน	13	86.00
ไม่มีการกีดกันในสังคม	9	60.00

หมายเหตุ: * ตอบ ได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐาน 100.00 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้น พบว่า ชาวชุมชนเห็นว่า หากประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้นละมีการรักษาคำพูดและรักษาสัญญา จะเป็นวิธีการที่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า คนในชุมชนมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการปกครองชุมชน เช่น การร่วมเสนอปัญหาและแนวทางในการจัดทำนโยบายเพื่อปกครองชุมชน การเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน และการรวมกลุ่มหรือมีความต้องการที่จะเสนอแนะร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานชุมชน และก็ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ซึ่งมักจะใช้วิธีการพูดคุยเป็นการส่วนตัว และการพูดคุยในที่ประชุมของคณะกรรมการชุมชน ตลอดจนการพูดคุยกันหลังจากการละหมาดในทุกๆวันศุกร์ และมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพตามความสามารถของตนเองในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่

ซึ่งผลที่ตามมาจากการได้รับความเป็นธรรมหรือความเสมอภาค เท่าเทียม คือ การที่คนในสังคมมีความรักกันและรักผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่มีความเหลื่อมล้ำในสังคม ประโยชน์สุขของราษฎรมีความเจริญขึ้น ช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนลดลง ประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน การได้รับสวัสดิการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการ

กีดกันในสังคม และมีเสรีภาพในการทำงาน การแสดงออกและแสดงความคิดเห็น เป็นผลจากการที่ประชาชนได้รับความเป็นธรรม

4.5.1 กรณีตัวอย่างความเป็นธรรมจากภาคสนามในชุมชนชนวนาคำ*

จากการศึกษาทั้งบริบทของชุมชน การเมืองการปกครอง ระบบการศึกษาและสาธารณสุข ความเชื่อและศาสนา ตลอดจนกลุ่มเครือข่ายต่างๆภายในชุมชน พบว่ามีเหตุการณ์ต่างๆที่สะท้อนถึงความเป็นธรรมและไม่เป็นธรรมในหลายๆกรณี โดยแบ่งตามรายละเอียดดังนี้

4.5.1.1 ภาพที่สะท้อนถึงความเป็นธรรม

1) การรับสวัสดิการจากชุมชนที่จัดให้กับชาวบ้าน อาทิการให้อาศัยและทำกินในพื้นที่ของมัสยิดหรือที่เรียกว่า ที่วักฟ โดยมีการจัดแบ่งให้กับชาวชุมชนที่ไร้พื้นที่ทำกินและไม่มีอยู่อาศัย สามารถสร้างบ้านเรือนและประกอบอาชีพได้ โดยพื้นที่วักฟในชุมชนแผ่นดินทอง*มีจำนวนทั้งหมด 8 ไร่ มีการจัดสรรให้กับชาวชุมชนได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัย จำนวน 50 ครอบครัว โดยมีหลักเกณฑ์ คือเป็นผู้ที่มีรายชื่ออยู่ในบัญชีสำมะโนของมัสยิด มีความเดือดร้อนเรื่องที่ดินและต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการมัสยิดหรืออิหม่าม ซึ่งในปัจจุบันพบว่าชาวชุมชนที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่วักฟจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ของกลุ่มบ้านที่ 2 มีการดำเนินชีวิตตามหลักการของศาสนา และอาศัยอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ พี่พวอาศัยกันและกัน นอกจากการอาศัยพื้นที่วักฟซึ่งถือว่าเป็นสวัสดิการของชุมชนที่จัดให้กับชาวชุมชน ในด้านของสาธารณสุขยังมีศูนย์สุขภาพชุมชนที่มีการให้บริการและการปฐมพยาบาลเบื้องต้นแก่ชาวชุมชน จากการบอกกล่าวของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์สุขภาพชุมชนชนวนาคำ*ได้อธิบายให้ฟังว่า ศูนย์สุขภาพชุมชนแห่งนี้ได้ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2540 ด้วยความต้องการของชาวบ้านที่ต้องการมีแหล่งปฐมพยาบาลเบื้องต้น ก่อนส่งต่อไปยัง รพ.ประจำอำเภอ ในรายที่อาการหนัก และเพื่อบรรเทาการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การให้บริการของศูนย์สุขภาพชุมชน ได้แก่ การให้ยาเพื่อบรรเทาอาการเบื้องต้น เช่น ยาพารา ยาแก้ปวดท้อง และการทำแผลเบื้องต้น และการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ ซึ่งบุคคลที่มีสิทธิเข้ามาใช้บริการในศูนย์สุขภาพชุมชน คือ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนวนาคำ*และบุคคลภายนอกที่เข้ามาในชุมชนแล้วมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยหรือประสบอุบัติเหตุ เช่น หกล้ม ก็สามารถเข้ามาใช้บริการจากศูนย์สุขภาพได้ โดยที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น ในด้านการเข้าใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น แหล่งน้ำคือ คลองสาย*และคลองจำเป็น* พบว่าในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสองแหล่งนี้ ส่วนใหญ่จะใช้เพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก เช่น การทำนา การสูบน้ำบ่อเลี้ยงปลา และนอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางส่วนใช้พื้นที่บริเวณลำคลองเป็นที่เลี้ยงปลาไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน ซึ่งกฎในการใช้น้ำจากลำคลองทั้งสอง พบว่า มีการตั้งกฎว่า ห้ามทิ้งสารเคมีและขยะหรือสิ่งปฏิกูลต่างๆลงในลำคลอง และในการใช้ประโยชน์จากน้ำในลำคลอง พบว่า ทุกคนในชุมชนสามารถใช้น้ำได้อย่างเท่าเทียมกัน

เพียงแต่ ต้องช่วยกันดูแลรักษาไม่ให้น้ำเน่าเสียและต้องช่วยกันรักษาคุณภาพน้ำให้ใช้ได้ตลอดไป ส่วน การใช้สิทธิตามกฎหมาย พบว่าชุมชนธณีคำ*ได้มีการจัดรูปแบบการปกครองออกเป็นกลุ่มบ้าน โดยมีหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มบ้าน ซึ่งคัดเลือกมาจากสมาชิกในกลุ่มบ้าน เพื่อเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานงานกับคณะกรรมการชุมชนและดูแลสมาชิกในกลุ่มบ้านและจากการศึกษา พบว่า ในการเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้นำของชุมชน ชาวบ้านทุกคนล้วนมีสิทธิที่เข้ามาทำหน้าที่ เพียงแต่ต้องทำตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทางการกำหนด คือ เป็นผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชน ต้องลงทะเบียนเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ และเป็นผู้ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เลือกและไว้ใจให้เข้ามาทำหน้าที่ นอกจากการมีสิทธิที่จะเข้ามาทำหน้าที่ผู้นำชุมชน ชาวชุมชนยังมีสิทธิที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานชุมชน ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่ผู้ศึกษาพบ คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การพัฒนาและบริหารชุมชน ซึ่งมักจะพบได้ในทุกวันศุกร์หลังการละหมาดที่มัสยิด โดยลักษณะของการแสดงความคิดเห็น มักจะทำในรูปของการนั่งคุย ทั้งตอนรับประทานอาหารหลังการละหมาดเสร็จ และบางครั้งก็จะคุยกันในลักษณะการตั้งวงคุยกันเป็นกลุ่มๆ และหลังจากนั้นก็จะเป็นที่พูดคุยกัน เสนอเข้าสู่ที่ประชุมของคณะกรรมการชุมชนต่อไป

2) ด้านการรับสวัสดิการจากภาครัฐ จากการศึกษาพบว่า ในปี 2551 ทางสำนักงานเขต ได้มีการทำโครงการแจกแว่นสายตาให้กับชุมชนจำนวน 88 ชุมชน ในพื้นที่ของสำนักงานเขต มีงบประมาณจากภาครัฐ โดยเป็นงบประมาณอุดหนุนของสมาชิกสภากรุงเทพฯ ในสมัยนั้น เป็นเงินช่วยสนับสนุน ชุมชนธณีคำ*เป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้รับการจัดสรรแว่นสายตา ซึ่งชุมชนได้รับมาจำนวน 60 อัน โดยบุคคลที่มีสิทธิได้รับ คือ 1) อายุ 60 ปีขึ้นไป 2) เป็นผู้พิการทางสายตา โดยมี การจัดสรรให้กับชาวชุมชนตามกลุ่มบ้านในจำนวนที่ เท่าๆกันเป็นหลัก และพบว่ามีกระจายได้อย่างทั่วถึงทุกกลุ่มบ้าน

จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้ศึกษาได้ยกมา เป็นสิ่งที่บอกว่าภายในชุมชนธณีคำ*มีภาพของความเป็นธรรมตลอดจนความเสมอภาคและเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายและลักษณะสิ่งบ่งชี้ จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) โดยเป็นสิ่งที่ยืนยันว่า ความเป็นธรรมที่เกิดขึ้น สะท้อนมาจากเหตุการณ์หรือการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเอง

4.5.1.2 ภาพที่สะท้อนถึงความไม่เป็นเป็นธรรม

ในทำนองเดียวกัน บางเรื่องหรือบางเหตุการณ์ ก็ยังสะท้อนได้ว่ายังไม่มีความเป็นธรรมเกิดขึ้นกล่าว คือ จากที่สำนักงานเขตได้มีการทำโครงการแจกแว่นสายตาให้กับชุมชนจำนวน 88 ชุมชน ในพื้นที่ของสำนักงานเขต หลังจากที่มีการดำเนินการในครั้งแรกสิ้นสุดลง ต่อมาในปี 2553 ได้มีการดำเนินการแจกแว่นสายตาให้กับชุมชน เป็นครั้งที่ 2 ชุมชนธณีคำ*เป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้รับแว่นสายตามาเพิ่มเติม เท่ากับจำนวนของผู้มีสิทธิ แต่ยังไม่ได้รับแว่นสายตาในครั้งแรก ใน

การแจกแวนสายตาในครั้งที่ 2 นี้ ชุมชนธณิคำ* ไม่สามารถกระจายไปทั่วทุกหมู่บ้านในชุมชน มีเพียงสองหมู่บ้านเท่านั้นที่ได้รับการแจกจ่าย สืบเนื่องจากชุมชนธณิคำ* มีการเปลี่ยนผู้นำชุมชน ประกอบกับการแจกแวนสายตาใน ครั้งนี้ ได้ให้อำนาจในการตัดสินใจเลือกผู้ที่มีสิทธิจะได้รับแวนสายตา อยู่ที่ผู้นำชุมชนเพียงผู้เดียว ประกอบกับแนวทางปฏิบัติในการดำเนินการ ไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพของ แต่ละชุมชน ทำให้การคัดเลือกผู้ที่มีสิทธิได้รับอยู่ที่ผู้นำชุมชน และผู้ที่ได้รับแวนสายตาในครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นเครือญาติของผู้นำชุมชน ซึ่งมีเพียง 2 กลุ่มบ้านเท่านั้นที่ได้รับ จากทั้งหมด 12 กลุ่มบ้าน

ในกรณีต่อมา คือจากที่ชุมชนธณิคำ* เป็นชุมชนที่มีการจัดระบบเรื่องของการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีการจัดการเรื่องของการเรียนรู้ โดยมีฐานการเรียนรู้ทั้งหมด 7 ฐานการเรียนรู้ที่เป็นรูปร่าง และมีการดำเนินกิจกรรม เช่น ฐานการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มบ้าน 4 ฐานการเรียนรู้เรื่อง ไร่ นาสวนผสมของกลุ่มบ้าน 5 และ โรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น ในการจัดตั้งฐานการเรียนรู้ของชุมชน มีการรวมกลุ่มที่มีชื่อว่า กลุ่มวิทยากรฐานการเรียนรู้และมีการทำโฮมเสตย์เพื่อเป็นที่พักให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในกรณีที่ต้องการค้างคืน หรือเรียกว่าเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษา ในเรื่องการเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนวิถีชีวิตของชาวชุมชนธณิคำ* สืบเนื่องจากการที่มีบุคคลภายนอก ทั้งนักเรียนนักศึกษา ตลอดจนหน่วยงานทางราชการต่างๆ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ภายในชุมชน ทำให้มีอรรถประโยชน์ต่างๆตามเข้ามา เช่น ประโยชน์ในรูปของเงินตรา ประโยชน์ในรูปของสิ่งของที่ได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการ เช่น โตะ เก้าอี้ เป็นต้น จากการที่มีสิ่งต่างๆเข้ามาในชุมชน ผู้ที่ได้รับประโยชน์ดังกล่าวนี้เป็นเพียงบางกลุ่มบางส่วนเท่านั้นที่ได้รับ เช่น เรื่องของการเข้ามาศึกษาเรียนรู้ภายในชุมชนของบุคคลภายนอก ซึ่งตามข้อตกลงระหว่างชุมชนกับกลุ่มฐานการเรียนรู้ ได้ระบุว่า หากฐานการเรียนรู้ได้รับสิ่งตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นเงินค่าตอบแทนวิทยากรหรือเงินช่วยเหลือต่างๆจะต้องมีการปันส่วนหนึ่งให้กับชุมชน เพื่อบำรุงสถานที่ เช่น มัสยิด บำรุงฐานการเรียนรู้แต่ละฐาน หรือเพื่อเป็นทุนการศึกษาให้กับบุตรหลานของประชาชนในชุมชน และในกรณีที่บุคคลภายนอกมีความประสงค์ต้องการที่จะพักโฮมเสตย์ ก็ต้องมีการการจ่ายอย่างให้ทั่วถึงหรือเท่าเทียมกันเป็นต้น แต่ในทางกลับกัน เมื่อมีผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน ผลประโยชน์ต่างๆที่ตามมา กับตกอยู่เพียงแค่คนกลุ่มเดียว เช่น เงินค่าตอบแทนวิทยากร การจัดสรรผู้เข้าพักในโฮมเสตย์ อุปกรณ์บางอย่างที่มีการสนับสนุนจากทางราชการ เป็นต้น สะท้อนให้เห็นว่า ในการจัดสรรผลประโยชน์ในด้านนี้ไม่มีความเป็นธรรมเกิดขึ้น เนื่องจากการเข้ามาศึกษาดูงานของบุคคลภายนอก เป็นการเรียนรู้สภาพของชุมชนทั้งชุมชน ทั้งวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชน แต่

ผลประโยชน์ต่างๆที่เข้ามาทับซ้อนอยู่เพียงแค่คนบางกลุ่มหรือบางคนเท่านั้น ไม่ได้สร้างความเท่าเทียมให้กับคนในชุมชน จะมีเพียงแต่ความมีหน้ามีตาเท่านั้นที่ชาวชุมชนจะได้รับจากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

4.5.1.3 สรุปจากกรณีศึกษาความเป็นธรรมจากภาคสนามในชุมชนกรณีคำ

จากภาพที่สะท้อนถึงความเป็นธรรมและไม่เป็นธรรมในชุมชน ดังที่ได้ยกมาข้างต้น เมื่อทำการเปรียบเทียบระหว่างสองกรณี คือภาพของความเป็นธรรมและไม่เป็นธรรม จะพบว่า ภาพที่สะท้อนถึงความเป็นธรรม จะเป็นภาพที่เด่นชัดกว่าด้านของความไม่เป็นธรรม ดังเหตุการณ์ต่างๆที่ผู้ศึกษาได้ยกและอธิบายมาข้างต้น ซึ่งเห็นได้จากการรับสวัสดิการจากชุมชน โอกาสในการเข้าใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การอาศัยพื้นที่สาธารณะของชุมชนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน ตลอดจนการรับสวัสดิการทางด้านสาธารณสุข การมีสิทธิในการเข้ามาพัฒนาชุมชน ทั้งในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน สิทธิที่จะเข้ามาทำหน้าที่ผู้นำของชุมชน และผู้นำทางศาสนา โอกาสในการประกอบอาชีพ ที่เห็นได้จากการรวมตัว เป็นกลุ่มอาชีพต่างๆของชาวชุมชนและการรับสวัสดิการจากภาครัฐ เป็นต้น

ส่วนภาพของความไม่เป็นธรรมในชุมชน ที่สะท้อนออกมาจะพบว่า เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาจาก ความไม่เข้าใจกันและกัน หรือบางครั้งอาจมีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ตลอดจนการให้สิทธิในการแจกจ่ายผลประโยชน์อยู่ที่คนเพียงคนเดียว เห็นได้จากการรับสวัสดิการจากบางอย่าง ที่ให้อำนาจการตัดสินใจหรือการคัดเลือก อยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียว จึงทำให้มีการใช้ดุลพินิจเอียงไปในทางที่ไม่เป็นธรรม คือการยึดอยู่กับเครือข่ายและกลุ่มของผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องดังกล่าว ประกอบกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ซึ่งบางกลุ่มยังวนอยู่กับการพัฒนาและบริหารชุมชน บางกลุ่มยังต้องไปประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวทั้งในและนอกชุมชน และบางกลุ่มยังต้องอยู่กับการต้อนรับบุคคลภายนอกที่เข้ามาภายในชุมชน ทั้งในรูปแบบของการถ่ายทอด การชี้แนะและการแสดง ตัวอย่างแก่บุคคลที่เข้ามาภายในชุมชน ทำให้เวลาในการที่จะพูดคุยหรือชี้แจงเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่สามารถที่จะทำได้อย่างเสมอภาคและนำมาสู่ความไม่เข้าใจและขัดแย้งกัน อันเป็นบ่อเกิดของความไม่เป็นธรรมที่สะท้อนออกมาจากชุมชน แต่ถึงกระนั้นเองก็ตาม จากปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ก็ยังมีความความพยายามของคนในชุมชนบางกลุ่มที่พยายามจะประสานความเข้าใจ ตลอดจนผลประโยชน์และแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ทั้งในรูปแบบของการพูดคุยเป็นการส่วนตัว การขอให้อภัยซึ่งกันและกัน การใช้เหตุการณ์เฉพาะหน้าเป็นแนวทางในการแก้ไข เช่นการเริ่มต้นการทักทายเมื่อพบหน้ากัน ซึ่งทั้งนี้ชาวมุสลิม จะกล่าวคำว่า “สวัสดี” ในการทักทายเวลาพบกัน จากการศึกษา พบว่าจะใช้วิธีการทักทาย(สวัสดี) โดยเริ่มจากบุคคล ที่อายุน้อยกว่า กล่าว “สวัสดี” ต่อผู้ที่มีอายุมากกว่าหรือผู้หลัก

ผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่งเหตุผลที่ใช้วิธีการ “สละม” หรือการทักทาย เป็นเพราะเมื่อมีการทักทายไปโดยการกล่าวคำว่า “สละม” ตามธรรมเนียมการปฏิบัติ ผู้ที่ถูกทักทายก็ต้องทักทายด้วยการกล่าว “สละม” กลับเช่นเดียว ซึ่งจากการทักทายกลับนี้เอง ที่จะสามารถนำไปสู่การพูดคุยในเรื่องต่อไป จนไปถึงการได้มีการประสานความเข้าใจ ขอมมาลาโทษกันหรือขอให้อภัยซึ่งกันและกัน นอกจากการพูดคุยเป็นการส่วนตัว การใช้ถ้อยคำเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ยังพบว่ามียังวิธีการที่จะแก้ปัญหาในเรื่องอื่นๆ คือการมีเวลาที่ไม่ตรงกัน จนทำให้ไม่รู้ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน จนเป็นผลให้เกิดความเข้าใจที่ผิดและเข้าใจไม่ตรงกัน ซึ่งแนวทางที่พบในการแก้ไขปัญหา นี้ คือมีการเสนอให้ติดหอกระจายข่าวไว้ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระจายข่าวสาร ความเคลื่อนไหวต่างๆของชุมชน ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อจะได้เป็นการประชาสัมพันธ์ข้อมูล ชี้แจงและประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวของชุมชนให้แก่คนในชุมชนได้รับรู้ ซึ่งจะได้เป็นการแก้ปัญหาที่มีสาเหตุจากการที่รับรู้เรื่องราวต่างๆไม่เหมือนกันหรือไม่รับรู้ข้อมูล จนนำมาสู่ความเข้าใจผิดต่อกันและทำให้มีความเห็นที่แตกต่าง ทำให้เกิดความขัดแย้งและไม่เห็นพ้องต้องกัน อันนำมาสู่ความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น ถึงแม้ว่าความพยายามในการแก้ไขปัญหาจะเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเล็กๆที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่ทั้งนี้ จากการเริ่มต้นดังกล่าวก็ยังสามารถที่จะบอกได้ว่า ชุมชนยังมีแนวทางหรือวิธีการที่จะสร้างหรือนำไปสู่ความเป็นธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นได้ หากทุกฝ่ายประสานลงรอยกัน เพราะฉะนั้นแล้วจึงสรุปได้ว่าชุมชนธรรมาภิบาล*ยังมีภาพของความเป็นธรรมเสมอภาค เท่าเทียม และมีแนวทางในการที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น ซึ่งเห็นได้จากภาพที่สะท้อนออกมาจากชุมชน

4.6 การเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน

4.6.1 การเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวดั้งเดิม

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่าวิธีการที่ใช้ในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวดั้งเดิมของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา การกระทำตนเป็นแบบอย่าง(ร้อยละ 100.00) รองลงมาคือการใช้วิธีการดู-ลงโทษ (ร้อยละ 20.00) การยกตัวอย่างและใช้สถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่าง(ร้อยละ 13.30) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.6.

ตารางที่4.6 แสดงวิธีในการเสริมสร้างความเป็นธรรม (ครอบครัวดั้งเดิม)

ช่วงอายุ	วิธีการและแนวทาง	ผู้ดำเนินการ	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ* (ร้อยละ100)
7-12 ปี	การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา	พ่อแม่	15	100.00
13-18ปี	การกระทำตนเป็นแบบอย่าง	พ่อแม่	15	100.00
	การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา	พ่อแม่	15	100.00
	การยกตัวอย่างและใช้			
	สถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่าง	พ่อแม่	2	13.30
	การดู-ลงโทษ	พ่อแม่	3	20.00
วัยแต่งงาน/ ทำงาน	การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา และการกระทำตนเป็นแบบอย่าง	พ่อแม่	15	100.00

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** รฐาน100.00 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า วิธีการที่ใช้ในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวดั้งเดิมของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าอันไหนถูกอันไหนผิดอันไหนควรทำและ ไม่ควรทำทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ที่ถูกอบรมมีการปฏิบัติหรือมีความประพฤติตามความต้องการของผู้อบรม รองลงมา คือการใช้วิธีการการกระทำตนเป็นแบบอย่างโดยผู้ที่ถ่ายทอดจะแสดงตัวเป็นตัวอย่างให้กับผู้ที่รับการถ่ายทอดได้เห็นและจึงเกิดการเรียนรู้หรือการลอกเลียนแบบจากตัวแบบที่กระทำให้ดูเป็นแบบอย่างและอีกวิธีการในการเสริมสร้าง คือการดู-ลงโทษ อันเป็นวิธีการควบคุมให้ บุคคลประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่หรือตามกฎหมายของสังคมที่วางไว้ ก็คือ การใช้การ

ลงโทษมาเป็นเครื่องมือควบคุม การลงโทษจะระงับหรือกลับเร้าให้เกิดพฤติกรรมที่ถูกลงโทษนั้นๆ เพิ่มมากขึ้นและท้ายที่สุด คือการยกตัวอย่างและสถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่างในการถ่ายทอด ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้อบรมยกเหตุการณ์หรือการแสดงตนเป็นแบบอย่างให้กับผู้ที่ถูกอบรมได้เรียนรู้ และเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวอย่างหรือจากเหตุการณ์ที่ได้พบเจอ เป็นต้น

4.6.2 การเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวสร้างใหม่

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่าวิธีการที่ใช้ในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวสร้างใหม่ของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา การกระทำตนเป็นแบบอย่าง (ร้อยละ 100.00) รองลงมา คือการยกตัวอย่างและใช้สถานการณ์ที่พบเจอ เป็นตัวอย่าง (ร้อยละ 26.60) และการคุ-ลงโทษ (ร้อยละ 20.00) ตารางที่ 4.7

ตาราง 4.7 แสดงวิธีในการเสริมสร้างความเป็นธรรม (ครอบครัวสร้างใหม่)

ช่วงอายุ	วิธีการและแนวทาง	ผู้ดำเนินการ	จำนวน	ร้อยละ
			(n=15)	(100.00)
7-12 ปี	การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา	พ่อแม่	15	100.00
	การกระทำตนเป็นแบบอย่าง	พ่อแม่	15	100.00
	การยกตัวอย่างและใช้สถานการณ์เป็นตัวอย่าง	พ่อแม่	4	26.60
	การคุ-ลงโทษ	พ่อแม่	3	20.00
13-18 ปี	การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา และการกระทำตนเป็นแบบอย่าง	พ่อแม่	15	100.00
วัยแต่งงาน/ ทำงาน	การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา และการกระทำตนเป็นแบบอย่าง	พ่อแม่	13	88.60

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ ** ฐาน 100 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวสร้างใหม่ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา การกระทำตนเป็นแบบอย่าง การยกตัวอย่างและสถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่าง และการคุ-ลงโทษ

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า วิธีการที่ใช้ในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวดั้งเดิมของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือการบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าอันไหนถูกอันไหนผิดอันไหนควรทำและไม่ควรทำ ซึ่งเป็น เพื่อให้ผู้ที่ถูกลอบรมมีการปฏิบัติหรือมีความประพฤติตามความต้องการของผู้ลอบรม รองลงมา คือการใช้วิธีการกระทำตนเป็นแบบอย่าง โดยผู้ที่ถ่ายทอดจะแสดงตัวเป็นตัวอย่างให้กับผู้ที่รับการถ่ายทอดได้เห็นและจึงเกิดการเรียนรู้หรือการลอกเลียนแบบจากตัวแบบที่กระทำให้ผู้นั้นเป็นแบบอย่างและอีกวิธีการในการเสริมสร้าง คือการคุ-ลงโทษอันเป็นวิธีการควบคุมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่หรือตามกฎหมายของสังคมที่วางไว้ก็คือการใช้การลงโทษมาเป็นเครื่องมือควบคุม การลงโทษจะระงับหรือกลับเร้าให้เกิดพฤติกรรมที่ถูกลงโทษนั้นๆ เพิ่มมากขึ้นและท้ายที่สุด คือ การยกตัวอย่างและสถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่างในการถ่ายทอด ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้ลอบรมยกเหตุการณ์หรือการแสดงตนเป็นแบบอย่างให้กับผู้ที่ถูกลอบรม ได้เรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวอย่างหรือจากเหตุการณ์ที่ได้พบเจอเป็นต้น

4.7 ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่าปัญหาและอุปสรรคเพื่อสร้างเสริมความเป็นธรรมคือการเห็นแก่พวกพ้องและประโยชน์ส่วนตน (ร้อยละ 86.60) รองลงมา คือความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกัน การไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน (ร้อยละ 66.60) และการชิงเชิงเด่นกัน-ความเห็นแก่ตัว (ร้อยละ 33.30) ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 แสดง ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

ปัญหา-อุปสรรค	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (ร้อยละ100.00)
การเห็นแก่พวกพ้องและประโยชน์ส่วนตน	13	86.60
ความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูดและการมีอคติต่อกัน และการไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน	10	66.60
การชิงดีชิงเด่นกัน-ความเห็นแก่ตัว	5	33.30

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐาน100 คิดจาก 15

จากข้อมูลพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการเห็นแก่พวกพ้องและประโยชน์ส่วนตนเป็นประเด็นปัญหาสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมนับถือตัวบุคคลและพวกพ้อง

ของตน ทำให้เมื่อคิดที่จะทำอะไรก็มักจะนึกถึงประโยชน์ส่วนตัวหรือเฉพาะกลุ่ม อันจะทำให้อีกฝ่ายเสียเปรียบ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันได้ จนนำมาสู่ปัญหาความเป็นธรรมในสังคมและเกิดความเลื่อมล้ำกันในสังคม ส่วนปัญหารองลงมา คือความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกันและการไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากการไม่รับฟังกันและกัน จนนำมาสู่ปัญหาความไม่เข้าใจกันและทำให้เกิดความขัดแย้งกัน ปัญหาต่อมา คือการชิงดีชิงเด่นกัน ความเห็นแก่ตัวทำให้เกิดการแข่งขันและไม่เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม ส่งผลให้เกิดการแก่งแย่งและผู้ที่ไม่มีพลังก็เสียเปรียบ จนทำให้เกิดความเลื่อมล้ำกันขึ้น

4.7.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในการเสริมสร้างความเป็นธรรม มีแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

4.7.1.1 การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องและไม่คอร์รัปชัน

(ร้อยละ 86.60)

4.7.1.2 การพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำ (ร้อยละ 66.60)

4.7.1.3 ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและรู้จักเสียสละ (ร้อยละ 33.30)

4.7.1.4 ควรยึดถือระบบและระเบียบของทางราชการ (ร้อยละ 6.60)

ดังแสดงข้อมูลในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 แสดง แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ในการเสริมสร้างความเป็นธรรม	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (ร้อยละ100.00)
การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องและการไม่คอร์รัปชัน	13	86.60
ควรยึดถือระบบและระเบียบของทางราชการ	1	6.60
การพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำ และใช้เวลาในการเสริมสร้าง	10	66.60
ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและรู้จักเสียสละ	5	33.30

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ร้อยาน100.00 คิดจาก 15

จากข้อมูลพบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรมที่จะนำมาใช้เป็นประเด็นแรก คือการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องและการไม่คอร์รัปชัน โดยการยึดของระบบหรือระเบียบของทางราชการเป็นแนวทางในการทำงานและเป็นเครื่องมือเพื่อตรวจสอบการทำงาน ปัญหาที่เกิดจากความไม่เข้าใจในสิ่งที่บุคลากรมีคติดต่อกันและการไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเสนอว่า ควรมีการพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำ และใช้เวลาในการเสริมสร้าง ส่วนปัญหาการชิงดีชิงเด่นกันและการเห็นแก่ตัวควรแก้โดยผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและรู้จักเสียสละ

4.7.2 ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) พบว่าข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ

ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม (ร้อยละ 86.60)

ทุกคนในสังคมต้องมีคุณธรรม (ร้อยละ 6.60)

ต้องสร้างความเข้าใจและสร้างความสมานฉันท์ใช้เวลาในการเสริมสร้าง (ร้อยละ 66.60)

ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆด้านให้มากขึ้น (ร้อยละ 6.60) ดังแสดงข้อมูล ในตารางที่

4.10

ตารางที่ 4.10 แสดงข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (ร้อยละ100.00)
ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม	13	86.60
ทุกคนในสังคมต้องมีคุณธรรม	1	6.60
สร้างความเข้าใจและสร้างความสมานฉันท์ ใช้เวลาในการเสริมสร้าง	10	66.60
ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆ ด้านให้มากขึ้น	1	6.60

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1คำตอบ

** ฐาน100.00 คิดจาก 15

จากข้อมูลพบว่า ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรมเป็นข้อเสนอแนะที่มาจากประเด็นปัญหาที่เกิดจากการเสริมสร้างความเป็นธรรม โดยสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-

informant) เสนอเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนร่วมทั้งนี้ เพราะถ้ามีการเสียสละเพื่อส่วนรวมก็สามารถทำให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันและพึงพอใจประเด็นต่อมา คือการสร้างความเข้าใจสร้างความสมานฉันท์และใช้เวลาในการเสริมสร้างในการที่จะสร้างความเป็นธรรม จำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เห็นพ้องต้องกัน และที่สำคัญ คือ การใช้เวลาในการทำความเข้าใจ เพื่อความแน่ใจและเพื่อความเห็นพ้องต้องกัน

4.8 สถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรมในชุมชน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่าสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรมในชุมชน ได้แก่สถาบันทางครอบครัว สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา (ร้อยละ 100.00) และน้อยที่สุดคือสถาบันทางการปกครอง (ผู้นำ) (ร้อยละ 13.30) ดังรายละเอียดตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.11 แสดงสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม

สถาบัน	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
สถาบันทางครอบครัว	15	100 .00
สถาบันทางการศึกษา	15	100.00
สถาบันทางศาสนา	15	100.00
สถาบันทางการปกครอง(ผู้นำ)	2	13.30

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1คำตอบ

** ร้อยละ 100.00 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้น พบว่าสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรมคือสถาบันทางครอบครัว สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนาและน้อยที่สุด คือสถาบันทางการปกครอง (ผู้นำ) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) สถาบันครอบครัว เริ่มที่หัวหน้าครอบครัวต้องมีความยุติธรรมให้กับทุกคนในครอบครัวก่อนเพราะหากผู้นำครอบครัวมีความยุติธรรมแล้วคนในครอบครัวก็ย่อมมีทัศนคติที่ดีและมีความเป็นกลางและพึงพอใจและควรมีการปลุกฝังเรื่องการไม่เอาเปรียบไม่ชิงชัง ไม่แข่งขันกัน เรื่องของการไม่เห็นแก่ตัว ความซื่อสัตย์ และการให้รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว

2) โรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ผู้บริหารที่ไม่ควรจะเก็บเล็กเก็บน้อยหรือการไม่ยอมรับชั้นไม่ทุจริตนั่นเองและหลักสูตรการเรียนการสอนควรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องของความเป็นธรรม โดยเฉพาะเด็กควรมีการฝึกให้รู้จักในเรื่องของการบริจาค การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และครูก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เช่นต้องแสดงความรักอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ควรเลือกที่รักมักที่ชัง และครูที่จะต้องสอน และทำตัวเป็นตัวอย่างให้กับนักเรียนได้เห็น เช่นถ้าชมก็ต้องชมเหมือนกัน การแสดงออกต้องมีความเท่าเทียมกัน และโรงเรียนเองควรจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วม เช่นการให้ร่วมกิจกรรม การปรึกษาหารือ เป็นต้น

3) สถาบันทางศาสนาควรนำเอาคำสอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความยุติธรรมมาสอนประชาชนอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญคือผู้นำศาสนา ต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่เอาเล็กเอา น้อย, ไม่เอาเปรียบหรือคดโกง ผู้บริหารมัสยิดอันได้แก่ อิหม่าม คอเต็บและบิหลัน ต้องมีการอบรม เรื่องความเป็นธรรม ความยุติธรรมหรือการปลูกฝังให้ อยู่ในจิตใจของคนให้ได้

4) สถาบันการปกครอง (ผู้นำ) ควรทำตัวเป็นแบบอย่างและวางตัวเป็นกลางรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

4.9 สรุปภาพรวมความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม

จากการศึกษา ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม: กรณีศึกษา ชุมชนธณีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปความหมาย สิ่งบ่งชี้ การเสริมสร้างความเป็นธรรม และปัญหาอุปสรรค แนวทางการแก้ไขและข้อเสนอแนะ เพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิมได้ว่า ความเป็นธรรม คือ การมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การได้รับโอกาสต่างๆตามสิทธิของความเป็นมนุษย์ และมีความเที่ยงธรรมไม่เอินเอียง การได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่เบียดเบียนและละเมิดสิทธิของกันและกัน มีความโปร่งและไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ส่วนสิ่งบ่งชี้หรือลักษณะความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม คือ หากประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้นละมีการรักษาคำพูดและรักษาสัญญาจะเป็นวิธีการที่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า คนในชุมชนมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการปกครองชุมชน เช่น การร่วมเสนอปัญหาและแนวทางในการจัดทำนโยบายเพื่อปกครองชุมชน การเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน และการรวมกลุ่ม หรือเมื่อมีความต้องการที่จะเสนอแนะร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานชุมชน ก็ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ซึ่งมักจะใช้วิธีการพูดคุยเป็นการส่วนตัว และการพูดคุยในที่ประชุมของคณะกรรมการ

ชุมชน ตลอดจนการพูดคุยกันหลังจากการละหมาดในทุกๆวันศุกร์ และมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพตามความสามารถของตนเองในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งผลที่ตามมาจากการได้รับความเป็นธรรมหรือความเสมอภาค เท่าเทียม คือ การที่คนในสังคมมีความรักกันและรักผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่มีความเหลื่อมล้ำในสังคม ประโยชน์สุขของราษฎรมีความเจริญขึ้น ช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนลดลง ประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ได้รับสวัสดิการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการกีดกันในสังคม และมีเสรีภาพในการทำงานการแสดงออกและแสดงความคิดเห็น

การเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน คือ การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า อันไหนถูก อันไหนผิด อันไหนควรทำและไม่ควรทำ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ที่ถูกลอบรมมีการปฏิบัติหรือมีความประพฤติตามความต้องการของผู้อบรม วิธีการต่อมา คือ การกระทำตนเป็นแบบอย่าง โดยผู้ที่ถ่ายทอดจะต้องทำตัวเป็นตัวอย่างให้กับผู้ที่รับการถ่ายทอดได้เห็น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้หรือการลอกเลียนแบบจากตัวแบบที่กระทำให้อันเป็นแบบอย่าง และอีกวิธีการในการเสริมสร้าง คือ การดูแลลงโทษ อันเป็นวิธีการควบคุมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่หรือตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่วางไว้ โดยใช้การลงโทษมาเป็นเครื่องมือควบคุม ซึ่งการลงโทษจะระงับหรือกลับรื้อให้เกิดพฤติกรรมที่ถูกลงโทษนั้นๆเพิ่มมากขึ้น และการยกตัวอย่างและสถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่างในการถ่ายทอด ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้อบรมยกเหตุการณ์หรือการแสดงตนเป็นแบบอย่างให้กับผู้ที่ถูกลอบรมได้เรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวอย่างหรือจากเหตุการณ์ที่ได้พบเจอ เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคที่ชาวชุมชนเห็นว่าส่งผลต่อการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ การเห็นแก่พวกพ้องและประโยชน์ส่วนตัว ความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกัน การไม่รับฟังความคิดเห็นของกันและกัน การชิงเชิงเด่นกัน กับความเห็นแก่ตัว

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ที่ชาวชุมชนเสนอ คือการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้องและการไม่คอร์รัปชัน โดยการยึดของระบบหรือระเบียบของทางราชการเป็นแนวทางในการทำงานและเป็นเครื่องมือเพื่อตรวจสอบการทำงาน มีการพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำและใช้เวลาในการเสริมสร้าง ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีรู้จักเสียสละ ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนร่วม ต้องสร้างความเข้าใจสร้างความสามัคคี และใช้เวลาในการเสริมสร้างและที่สำคัญ คือ การใช้เวลาในการทำความเข้าใจ เพื่อความเข้าใจและเพื่อความเห็นพ้องต้องกัน และการใช้วิธีการพูดคุยเป็นการส่วนตัว เพื่อประสานความเข้าใจและผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ประกอบการใช้สถานเฉาะหน้า เป็นตัวนำทางในการแก้ปัญหา

สถาบันทางสังคมที่ชาวชุมชนเห็นว่าควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ

1) สถาบันครอบครัว โดยเริ่มที่หัวหน้าครอบครัว ต้องมีความยุติธรรมให้กับทุกคนในครอบครัวก่อน เพราะหากผู้นำครอบครัวมีความยุติธรรมแล้ว คนในครอบครัวก็ย่อมมีทัศนคติที่ดี และมีความเป็นกลาง และควรมีการปลุกฝังเรื่องการไม่เอาเปรียบ ไม่ชิงชัง ไม่แข่งขันกัน เรื่องของการไม่เห็นแก่ตัว ความซื่อสัตย์ และการให้รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว

2) สถาบันการศึกษา โดยเริ่มตั้งแต่ผู้บริหารที่ไม่ควรจะเก็บเล็กเก็บน้อย หรือ การไม่ยอมรับชั้น ไม่ทุจริตนั่นเอง และหลักสูตรการเรียนการสอนควรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องของเป็นธรรม โดยเฉพาะเด็กควรมีการฝึกให้รู้จักในเรื่องของการบริจาค การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และครูก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เช่น ต้องแสดงความรักของอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ควรเลือกที่รักมักที่ชังและควรที่จะต้องสอนและทำตัวเป็นตัวอย่างให้กับนักเรียนได้เห็น เช่น ถ้าชมก็ต้องชมเหมือนกัน การแสดงออกต้องมีความเท่าเทียมกันและโรงเรียนเองควรจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น การให้ร่วมกิจกรรม การปรึกษาหารือ เป็นต้น

3) สถาบันทางศาสนา ควรนำเอาคำสอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความยุติธรรมมาสอนประชาชนอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญ คือ ผู้นำศาสนาต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่เอาเล็กเอาน้อย, ไม่เอาเปรียบหรือคดโกง ผู้บริหารมัชยิด อันได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ และบิหลัน ต้องมีการอบรมเรื่องความเป็นธรรม ความยุติธรรมหรือการปลุกฝังให้อยู่ในจิตใจของคนให้ได้

4) สถาบันการปกครอง (ผู้นำ) ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างและต้องวางตัวเป็นกลางรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

เมื่อวิเคราะห์ความหมาย/สิ่งบ่งชี้ถึงความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน พบว่าเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ความยุติธรรมในคัมภีร์อัลกรุอันและอัลหะดีษ ประเวศ วะสี (2553) ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2553) ซึ่ง สามารถจัดกลุ่มการให้ความหมายของความเป็นธรรมได้ดังนี้ คือ การยึดวิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรม ยึดผลที่เกิดจากความเป็นธรรม และยึดองค์ประกอบของความเป็นธรรม โดยมีรายละเอียด คือ บุคคลย่อมเสมอภาคกันในทางกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การได้รับการคุ้มครองในชีวิตและทรัพย์สิน มีเสรีภาพในการแสดงออก ทุกคนทุกฝ่ายมีความเท่าเทียมและมีความเสมอภาคกัน ผู้คนจะมีความรักต่อกัน

ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของความเป็นธรรม เน้นที่ผลลัพธ์ที่สะท้อนความหมายมากกว่าวิธีการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิ ไชยอำพร (2554) ทั้งนี้เนื่องมาจากคนไทยส่วนใหญ่จะมีลักษณะของปฏิบัตินิยม (Pragmatism) คือ ชอบหรือคาดหวังที่จะเห็นได้รวดเร็วมากกว่าที่จะเน้นวิธีการ ซึ่งให้ผลช้ากว่า (แม้จะมีผลที่ยั่งยืน)

ในด้านการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน จะเป็นไปในลักษณะการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอบรม คือ บิดาและมารดาซึ่งมักจะใช้วิธีการ คือ การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า อันไหนผิด อันไหนถูกและควรทำ ไม่ควรทำ พร้อมกับการกระทำตนเป็นแบบอย่างให้เห็น ประกอบการกับการยกตัวอย่างจากสถานการณ์ที่พบเจอให้เห็น เพื่อเป็นสถานการณ์ให้ผู้ที่ถูกอบรมเห็นภาพ จนนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมตามที่ผู้อบรมตั้งใจให้เกิด

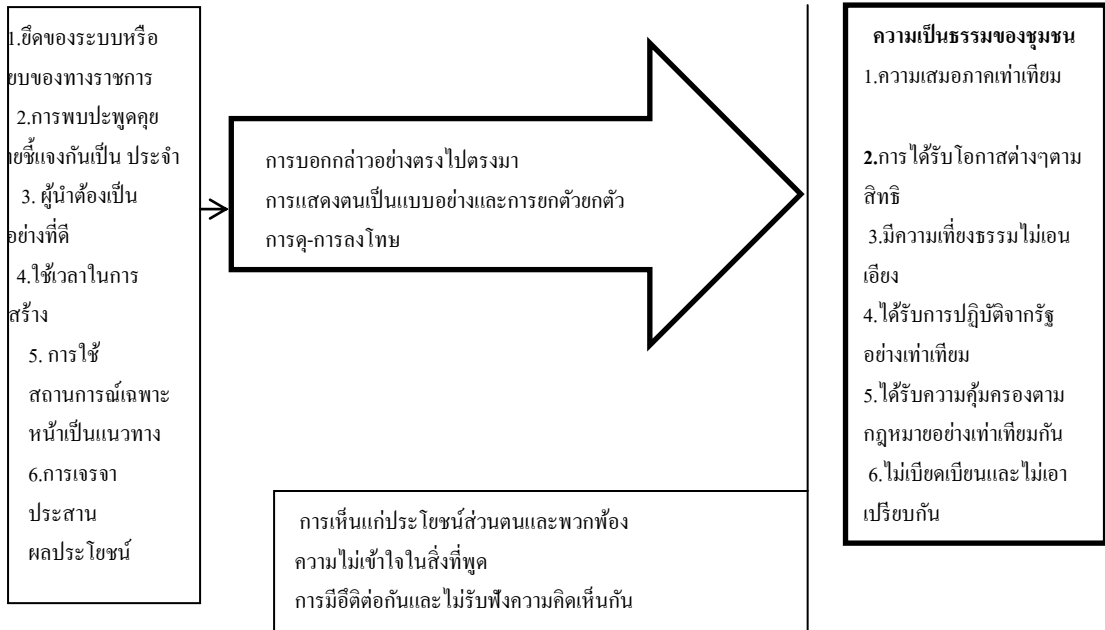
เมื่อวิเคราะห์ จะพบว่าแนวทางหรือวิธีการและแหล่งที่มาของการขัดเกลา คือพ่อแม่จะมีบทบาทและมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการอบรมเลี้ยงดู ตั้งแต่ในระดับเด็กวัยร่นจนมาถึงวัยทำงานและมีครอบครัว ทั้งนี้เพราะพ่อแม่จะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ทัศนคติและเป็นแบบของความประพฤติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าตามวิถีของชาวมุสลิม นับตั้งแต่เกิดที่บิดา มารดาก็ต้องกล่าวอะซาน (กรอกที่หูข้างขวา) และกอมัด (กรอกที่หูข้างซ้าย) ให้กับเด็กจนมาถึงการสู่นัด ที่ผู้ปกครองก็ต้องทำพิธีเข้าสู่สู่นัดหรือพิธีคั่นให้ตามหลักการทางศาสนาอิสลามและเมื่อถึงวัยศึกษา บิดา มารดาหรือผู้ปกครองก็จะเริ่มให้เรียนภาษาอาหรับและกัมกัร้อลกรุอานซึ่งจะเห็นได้ว่า บทบาทของพ่อแม่ มีความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับสังคมไทยเป็นสังคมที่อยู่กันในลักษณะของครอบครัวและมีครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นในการปลูกฝังถ่ายทอดทั้งแนวความคิด พฤติกรรมต่างๆ โดยมีพ่อแม่ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการในเรื่องดังกล่าว จึงเห็นได้ว่าการเสริมสร้างความเป็นธรรมของชุมชนจะเริ่มกระทำตั้งแต่วัยเด็กจนมาถึงวัยผู้ใหญ่และเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญหน่วยหนึ่ง ในการหล่อหลอมพฤติกรรม แนวความคิดต่างๆ โดยผ่านกระบวนการอบรมเลี้ยงดู เช่น การบอกกล่าว การเป็นแบบอย่าง ตลอดจนการว่ากล่าวหรือลงโทษ เป็นต้น

สถาบันทางสังคมที่ชาวชุมชนเห็นว่า ควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรม เมื่อวิเคราะห์ จะพบว่าสถาบันดังกล่าวล้วนมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อมนุษย์มากที่สุด ครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันหน่วยแรกที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ด้วยและป็นความสัมพันธ์ในลักษณะใกล้ชิดผูกพันอย่างแนบแน่น โรงเรียน เป็นสถานที่ทำให้มีโอกาสเรียนรู้วิชาการต่างๆ อย่างเป็นทางการและยังเป็นสถานที่ให้ได้โอกาสได้รับความรู้และคุณค่าต่างๆ โรงเรียนจึงมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก สถาบันทางศาสนาหรือตัวแทนทางศาสนา ซึ่งจะช่วยขัดเกลาในแง่การให้หลักเกณฑ์เกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรมและความประพฤติที่ถูกที่ควร ตลอดจนหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิต สถาบันทางการปกครองซึ่งจะคอยอำนวยความสะดวกในด้านการศึกษาความสงบเรียบร้อยและจัดระเบียบสังคมให้เกิดสันติสุขการทำตัวเป็นแบบอย่างให้กับคนในสังคม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการเห็นแก่พวกพ้องและประโยชน์ส่วนตน เป็นประเด็นปัญหาสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องจากสังคมไทย เป็นสังคมนับถือตัวบุคคลและพวกพ้องของตน ทำให้เมื่อคิดที่จะทำอะไร ก็มักจะนึกถึงประโยชน์ส่วนตัวหรือเฉพาะกลุ่ม อันจะทำให้อีกฝ่ายเสียเปรียบ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันได้ จนนำมาสู่ปัญหาความเป็นธรรมในสังคมและเกิดความเลื่อมล้ำกันกันสังคม ส่วนปัญหารองลงมา คือ ความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกัน และการไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากการไม่รับฟังกันและกัน จนนำมาสู่ปัญหาความไม่เข้าใจกัน และทำให้เกิดความขัดแย้งกัน ปัญหาต่อมา คือ การชิงดีชิงเด่นกัน ความเห็นแก่ตัว ทำให้เกิดการแข่งขันและไม่เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม ส่งผลให้เกิดการแก่งแย่งและผู้ที่ไม่มีพลังก็เสียเปรียบ จนทำให้เกิดความเลื่อมล้ำกันขึ้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรมที่จะนำมาใช้เป็นประเด็นแรก คือ การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องและการไม่คอร์รัปชัน โดยการยึดของระบบหรือระเบียบของทางราชการเป็นแนวทางในการทำงานและเป็นเครื่องมือเพื่อตรวจสอบการทำงาน ปัญหาที่เกิดจากความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกัน และการไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน ควรแก้ไขโดย มีการการพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำ และใช้เวลาในการเสริมสร้าง ส่วนปัญหาการชิงดีชิงเด่นกันและการเห็นแก่ตัว ควรแก้ไขโดย ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและรู้จักเสียสละ

ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม เป็นข้อเสนอแนะที่มาจากประเด็นปัญหาที่เกิดจากการเสริมสร้างความเป็นธรรม โดยสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant) เสนอเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้เพราะ ถ้ามีการเสียสละเพื่อส่วนรวม ก็สามารถทำให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันและพึงพอใจ ประเด็นต่อมา คือ การสร้างความเข้าใจ สร้างความสมานฉันท์และใช้เวลาในการเสริมสร้าง ในการที่จะสร้างความเป็นธรรมจำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เห็นพ้องต้องกัน และที่สำคัญ คือ การใช้เวลาในการทำความเข้าใจ เพื่อความเข้าใจและเพื่อความเห็นพ้องต้องกัน

บทบาทของสถาบันที่ส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างควสามเป็นธรรม

สถาบัน	บทบาท
1. ครอบครั	ผู้นำครอบครัวต้องให้ความยุติธรรมกับสมาชิกในครอบครัว, สอนให้รู้จักเรื่องของการบริจาค, การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว
2. การศึกษา	ผู้บริหารไม่คดโกง, ครูเป็นแบบอย่างและไม่เลือกที่รักมักที่ชัง
3. ศาสนา	ผู้นำทางศาสนาไม่คดโกง, ไม่แบ่งพักแบ่งพวก, การปลูกฝังเรื่องความยุติธรรม, ความเป็นธรรม ให้อยู่ในจิตใจคน

ภาพที่ 4.1 แสดงการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถี

4.10 บทสรุป

ชุมชนธรรมาภิบาล* เป็นชุมชนมุสลิมชุมชนหนึ่ง ที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรม และมีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า 140 ปี ประชาชนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของเครือญาติ ทั้งนี้สืบเนื่องจากการมีบรรพบุรุษคนเดียวกันและนอกจากนี้ ยังอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวง อันเป็นศูนย์กลางของทุกกิจกรรมหลักของประเทศ และถูกถาโถมด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ทั้งนี้ชุมชนก็ยังมีภาพของการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดและยังสามารถจัดระเบียบชุมชนให้เกิดความเป็นธรรม เท่าเทียมกัน ได้อย่างเสมอภาค ซึ่งสิ่งที่พบได้ คือ เรื่องของการปกครองชุมชน ที่ประชาชนในชุมชนได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการเสนอแนะ และ

การเข้ามาทำหน้าที่ผู้นำชุมชน ซึ่งทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนล้วนมีสิทธิ์ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในฐานะผู้นำชุมชน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมหรือคุณสมบัติที่ทางราชการกำหนดไว้ เช่น ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นที่ยอมรับและถูกเลือกโดยประชาชนในชุมชน นอกจากการเข้ามาทำหน้าที่ประธานชุมชนอย่างเท่าเทียมแล้ว ยังมีการปกครองอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การแบ่งกลุ่มการปกครอง และการบริหารงานดูแลภายในชุมชนออกเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่ม เรียกว่ากลุ่มบ้าน ซึ่งจะมีการคัดเลือกหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มบ้าน โดยประชาชนที่อาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถดูแล บริหารงานหรือกระจายข่าวสารต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว ทั่วถึงกันในทุกหลังคาเรือน ซึ่งการบริหารงานดังกล่าว เป็นลักษณะการกระจายอำนาจการปกครองและการกระจายการประสานงานภายในชุมชน และในกรณีที่ได้มีการรวมกลุ่มหรือมีความต้องการที่จะร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานชุมชน ก็ได้มีการเปิดโอกาสให้เข้ามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ซึ่งมักจะใช้วิธีการพูดคุยเป็นการส่วนตัวและการพูดคุยในที่ประชุมของคณะกรรมการชุมชน ตลอดจนการพูดคุยกันหลังจากการละหมาดในทุกๆ วันศุกร์ และยังมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพตามความสามารถของตนเองในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่ อีกทั้งในเรื่องของการประกอบอาชีพก็มีการสนับสนุนเรื่องทุน กล่าวคือ หากผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพ แต่ไม่มีทุนในการเริ่มต้น ก็ได้มีการสนับสนุนเรื่องทุน โดยมีการเปิดให้กู้เงินจากกองทุนสัจจะออมทรัพย์ของชุมชน โดยไม่มีการคิดดอกเบี้ยหรือการลงทุนให้ก่อนในระยะเริ่มแรก เช่น การหาพันธุ์ปลา มาแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน ตลอดจนการเปิดโอกาสและให้สิทธิต่างๆ กับชาวชุมชน อาทิ เช่น การใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างเท่าเทียม ดังเช่น การใช้ทรัพยากรน้ำ อันได้แก่ บ่อน้ำบาดาล คลองสาธารณะ ได้อย่างเท่าเทียม โดยไม่มีการปิดกั้นและจำกัดว่าใครมีสิทธิ์หรือไม่มีสิทธิ์ ตลอดจนการให้อาศัยพื้นที่สาธารณะหรือที่เรียกว่า ที่วักฟ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินสำหรับประชาชนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งที่ดังกล่าว ก็มีการจัดสรรให้กับคนที่ไร้พื้นที่ทำกินได้อย่างเสมอภาค โดยที่ชาวชุมชนไม่มีข้อโต้แย้ง ด้วยข้อตกลงที่ว่า การให้โอกาสกับคนที่ไม่มีโอกาสได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน หรือผู้ที่มีแล้วให้โอกาสกับผู้ที่ไม่มี

นอกจาก การมีสิทธิ์ที่จะเข้ามาเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้อย่างเป็นทางการ การมีโอกาสและการมีส่วนร่วมในการแสดงออกและแสดงความคิดเห็น การใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเท่าเทียมกันแล้ว อีกสถานะหนึ่ง ที่ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม คือ โตะฮิมาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวมุสลิมและยังเป็นที่ปรึกษาทั้งคณะกรรมการชุมชนและประชาชนในชุมชน การเข้ามาทำหน้าที่ในตำแหน่ง โตะฮิมามของชุมชนธรรมา*ประชาชนในชุมชนธรรมา* ทุกคนล้วนมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันที่จะเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับชาวบ้านว่าจะเลือกหรือไม่ และนอกจาก

ชาวบ้านจะต้องเป็นผู้เลือกแล้ว ผู้ที่จะมาเป็นผู้นำทางศาสนาได้ก็ต้องมีคุณสมบัติซึ่งประกอบไปด้วย
 1) มีความรู้ทางศาสนา 2) ต้องมีความสามารถในการบริหารมัสยิดและเป็นผู้นำได้ 3) ต้องเป็นผู้ที่
 อาศัยอยู่ในชุมชนและสามารถประกอบศาสนกิจได้ เป็นต้น

ในด้านการศึกษาและสาธารณสุข ชุมชนธรณิกำ* ยังมีสถานศึกษา คือ โรงเรียนอิสลามธรณิกำ* ที่คอยให้บริการกับเยาวชนในชุมชนโดยไม่มีการจำกัดว่าจะนับถือศาสนาหรือเชื้อชาติใด ทั้งนี้
 สืบเนื่องจากชาวบ้านในชุมชนธรณิกำ* มีทั้งผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธอาศัยอยู่
 ร่วมกัน แต่เยาวชนในชุมชนก็ยังสามารถเข้าศึกษาในโรงเรียนอิสลามธรณิกำ* ได้อย่างเสมอภาคกัน
 ทั้งในด้านอุปกรณ์การเรียน อาทิเช่น เสื้อผ้า เครื่องเขียน สมุดหนังสือ ก็มีการแจกให้กับนักเรียนโดย
 ที่ผู้ปกครองไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเหมือนกันทุกคน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายเรียนฟรีของรัฐบาลที่
 สนับสนุนให้เด็กไทยเรียนฟรีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เป็นต้น และจากที่นักเรียนในโรงเรียนมีทั้งผู้ที่นับ
 ถือศาสนาอิสลามที่ต้องมีการปฏิบัติศาสนกิจ คือการละหมาด ก็มีการส่งเสริมให้เด็กในโรงเรียนได้
 มีการหัดกล่าวอะซานก่อนละหมาดใหญ่ที่มีมัสยิดในทุกวันศุกร์ และมีเด็กบางส่วนที่นับถือ พุทธ
 ศาสนา ก็มีการจัดห้องสวดมนต์ไว้สำหรับการประกอบศาสนกิจ เฉกเช่นเดียวกัน

ในด้านการสาธารณสุข ชุมชนธรณิกำ* ยังมีศูนย์ที่เรียกว่า ศูนย์สุขภาพชุมชน ไว้คอย
 ให้บริการรักษาพยาบาล อาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆหรือเพื่อการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ก่อนนำตัวส่ง
 โรงพยาบาล ซึ่งชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนผู้ที่เข้าไปเยี่ยมชมชุมชนธรณิกำ* สามารถเข้าไปใช้
 บริการจากศูนย์ได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการเก็บค่าใช้จ่ายใดๆใด จากการเข้ารับบริการของศูนย์
 สุขภาพแห่งนี้

จากความสัมพันธ์กันในลักษณะของเครือญาติ ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน
 โดยการอาศัยหลักการศาสนานำชีวิต การเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชนธรณิกำ* จึง
 เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องและเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชน (เน้น
 การอบรมเลี้ยงดูเป็นสำคัญ) ซึ่งอาจเป็นการกระทำแบบไม่มีระบบ ที่ไม่ได้มีการเตรียมการหรือ
 คาดการณ์ไว้ก่อนล่วงหน้า นอกจากการเสริมสร้างในลักษณะการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งมักพบในครอบครัว
 แล้ว สถาบันการศึกษาและสถาบันทางศาสนา ก็ยังเป็นส่วนสำคัญในการที่จะเสริมสร้างความเป็น
 ธรรม ให้เกิดขึ้น

จากภาพของการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดและการจัดระเบียบชุมชนให้เกิด
 ความเป็นธรรมเท่าเทียมกันได้อย่างเสมอภาคของชุมชนธรณิกำ* ดังที่ผู้ศึกษาได้ยกตัวอย่างมา
 ข้างต้น ในทัศนะของผู้ศึกษา ที่ได้ทำการศึกษาทั้งบริบทของชุมชน ระบบเครือญาติ ตลอดจนวิถี
 ชีวิตของชาวชุมชนและทัศนะเกี่ยวกับความเป็นธรรม แนวทางการเสริมสร้างความเป็นธรรมของ
 ชาวชุมชนธรณิกำ* ผู้ศึกษามองว่า จากสภาพดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะท้อนจากการที่ในชุมชนแห่งนี้มี

ความเป็นธรรมเกิดขึ้น ด้วยองค์ประกอบ คือ ความเสมอภาคและเท่าเทียม ซึ่งภาพลักษณ์ของชุมชน
 ธรรมคำ* ที่ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ดังเห็นได้จากการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆทั้ง
 ของภาครัฐ ตลอดจนภาคเอกชน ที่ได้ยกให้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนต้นแบบ ทั้งด้านการเรียนรู้ การ
 ดำเนินวิถีชีวิต ที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวง แต่ชุมชนก็ยังสามารที่จะดำเนินวิถี
 ชีวิตตามแนวทางของศาสนา และยังคงเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างกลมกลืนกับสภาพบริบท
 ภายนอกชุมชนที่เข้ามากระทบชุมชน ซึ่งผลที่ตามมาจากการที่ชุมชนแห่งนี้มีความเป็นธรรมความ
 เสมอภาคและเท่าเทียมกัน คือ การที่ประชาชนในชุมชนมีความสุขเพิ่มขึ้นและมีความรักต่อกันซึ่ง
 จากทัศนะของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) ได้ระบุว่า หากประชาชนมีความสุข มีความรัก
 กัน ก็เป็นสิ่งบ่งชี้ได้ว่า ชุมชนมีความเป็นธรรมและมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ทำให้คาด
 คาดการณ์ได้ว่า ระยะเวลาต่อไปในอนาคต หากในชุมชนมีความเป็นธรรมเกิดขึ้น ผลที่ตามมาที่จะ
 เห็นได้อย่างชัดเจน คือ คนมีความรักต่อกันมีความสุขมากยิ่งขึ้น การประกอบอาชีพและรายได้มี
 ความเท่าเทียมกัน หรือไม่มีความเหลื่อมล้ำกันในสังคม โดยที่ประชาชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
 และสังคม สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เข้ามากระทบได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 กล่าวคือ คนในสังคมสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมและทรัพยากรได้อย่างเป็นธรรม ได้รับโอกาส
 และการพัฒนาศักยภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
 ท้องถิ่นของตนเองและพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่และเป็นธรรม และท้ายที่สุด คือ ชุมชนและสังคมมี
 ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีการเกื้อกูลกันภายใต้ความ
 หลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมเป็นสังคมที่มีคุณภาพและยังเป็น
 ภูมิคุ้มกันที่สำคัญ ในการพัฒนาประเทศให้ทันและสามารถทัดทานต่อสภาวะการณ์โลกที่เข้ามา
 กระทบต่อสังคมไทยได้ในที่สุด

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชนมุสลิม: กรณีศึกษา ชุมชนธานีคำ* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษา ความหมายความเป็นธรรม และลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน
- 2) เพื่อศึกษา วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน
- 3) เพื่อศึกษา ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข เพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม ตลอดจน

ข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

ในการศึกษารั้งนี้ ได้เลือกใช้วิธีการศึกษาตามแนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) และการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อาทิจ รายนงานการประชุม สถิติต่างๆ ฯลฯ และข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น การศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากบุคคลที่อาศัยและตั้งถิ่นฐานถาวรในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คณะกรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน หรือตัวแทนสตรีและตัวแทนเยาวชนที่มีบทบาทในงานพัฒนาของชุมชน การศึกษาโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าไปในบทบาทของของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในลักษณะของผู้วิจัย และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 15 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยและตั้งถิ่นฐานถาวรในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ/คณะกรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน หรือตัวแทนสตรีและตัวแทนเยาวชนที่มีบทบาทในงานพัฒนาของชุมชน โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆกับการเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูล โดยอาศัยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) เป็นแนวทางในการตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย การตรวจสอบจากความหลากหลายของบุคคล ต่างวิธีการเก็บต่างระยะเวลา ต่างข้อมูลและความต่างสถานที่ในการเก็บข้อมูล แล้ววิเคราะห์ข้อมูล โดยยึดหลักของตรรกะความสมเหตุสมผล เทียบเคียงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับข้อมูลที่ได้จากบริบทจากการใช้สถิติพรรณนาประกอบ (Descriptive Statistics)

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชนมสลิม: กรณีศึกษา ชุมชนธรณีนาคา* เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่ เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงและมีอายุระหว่าง 61-70 ปี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและที่สำคัญส่วนใหญ่สมรสแล้ว ส่วนการศึกษาสูงสุด สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวระหว่าง 5-10 คน อาชีพหลัก คือเกษตรกรกรรม ส่วนรายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่วนใหญ่ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,001-20,000 และ 20,001-30,000บาท นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด มีระยะเวลาในการอยู่ในชุมชนตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปและส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิม โดยอยู่ที่ชุมชนนี้มาตั้งแต่กำเนิด

5.1.1 ความหมายความเป็นธรรม ลักษณะของความเป็นธรรม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ สามารถสรุปความคิดเห็นได้ดังนี้ ความหมายของความเป็นธรรม คือ การมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การได้รับโอกาสต่างๆ ตาม สิทธิของความเป็นมนุษย์และมีความเที่ยงธรรมไม่เอียงเอียง การได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่เบียดเบียนและละเมิดสิทธิของกันและกัน มีความโปร่งและไม่เอารัดเอาเปรียบกัน

ส่วนสิ่งบ่งชี้หรือลักษณะความเป็นธรรมในทัศนะของชาวชุมชน คือ หากประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น และมีการรักษาคำพูดและรักษาสัญญา จะเป็นวิธีการที่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า คนในชุมชนมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการปกครองชุมชน เช่น การร่วมเสนอปัญหาและแนวทางในการจัดทำนโยบายเพื่อปกครองชุมชน การเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน และการรวมกลุ่ม หรือเมื่อมีความต้องการที่จะเสนอแนะร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานชุมชน ก็ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ซึ่งมักจะใช้วิธีการพูดคุยเป็นการส่วนตัว และการพูดคุยในที่ประชุมของคณะกรรมการชุมชน ตลอดจนการพูดคุยกันหลังจากการละหมาดในทุกๆวันศุกร์ และมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพตามความสามารถของตนเองในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งผลที่ตามมาจากการได้รับความเป็นธรรมหรือความเสมอภาค เท่าเทียม คือการที่คนในสังคมมีความรักกันและรักผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่มีความเหลื่อมล้ำในสังคม ประโยชน์สุขของราษฎรมีความเจริญขึ้น ช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนลดลง ประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสต่างๆที่ควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ได้รับสวัสดิการจากรัฐ

อย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการกีดกันในสังคมและมีเสรีภาพในการทำงาน การแสดงออกและแสดงความคิดเห็น

5.1.2 การเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน

การเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน คือ การบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า อันไหนถูก อันไหนผิด อันไหนควรทำและไม่ควรทำ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ที่ถูกละเมิดมีการปฏิบัติหรือมีความประพฤติตามความต้องการของผู้ถูกละเมิด วิธีการต่อมา คือ การกระทำตนเป็นแบบอย่าง โดยผู้ที่ถ่ายทอดจะต้องทำตัวเป็นตัวอย่างให้กับผู้ที่รับการถ่ายทอดได้เห็น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้หรือการลอกเลียนแบบจากตัวแบบที่กระทำให้เป็นแบบอย่าง และอีกวิธีการในการเสริมสร้าง คือ การดูแลโทษ อันเป็นวิธีการควบคุมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่หรือตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่วางไว้ โดยใช้การลงโทษมาเป็นเครื่องมือควบคุม ซึ่งการลงโทษจะระงับหรือกลับรื้อให้เกิดพฤติกรรมที่ถูกลงโทษนั้นๆเพิ่มมากขึ้น และท้ายที่สุด คือ การยกตัวอย่างและสถานการณ์ที่พบเจอเป็นตัวอย่างในการถ่ายทอด ซึ่งเป็นวิธีการที่ ผู้ถูกละเมิดหรือเหตุการณ์หรือการแสดงตนเป็นแบบอย่างให้กับผู้ที่ถูกละเมิดได้เรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรม จากตัวอย่างหรือจากเหตุการณ์ที่ได้พบเจอเป็นต้น

5.1.3 ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

จากการศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ การเห็นแก่พวกพ้องและประโยชน์ส่วนตน ความไม่เข้าใจในสิ่งที่พูด การมีอคติต่อกัน การไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน และการชิงเชิงเด่นกัน กับความเห็นแก่ตัว

5.1.4 แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

จากการศึกษา พบว่า การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องและการไม่คอร์รัปชัน โดยการยึดของระบบหรือระเบียบของทางราชการเป็นแนวทางในการทำงาน และเป็นเครื่องมือเพื่อตรวจสอบการทำงาน มีการพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจงกันเป็นประจำ และใช้เวลาในการเสริมสร้างผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดี รู้จักเสียสละ ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนร่วม ต้องสร้างความเข้าใจ สร้างความสามัคคี และใช้เวลาในการเสริมสร้าง และที่สำคัญ คือ การใช้เวลาในการทำความเข้าใจ เพื่อความเข้าใจและเพื่อความเห็นพ้องต้องกัน

5.1.5 ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

จากการศึกษา พบว่า ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ ทุกคนต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนร่วม การสร้างความเข้าใจ สร้างความสามัคคีและใช้เวลาในการเสริมสร้างและที่สำคัญ คือ การใช้เวลาในการทำความเข้าใจ เพื่อความเข้าใจและเพื่อความเห็นพ้องต้องกัน

5.1.6 สถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรมในชุมชน

จากการศึกษา พบว่า สถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม คือ สถาบันทางครอบครัว สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา และน้อยที่สุด คือสถาบันทางการปกครอง (ผู้นำ) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) สถาบันครอบครัว เริ่มที่หัวหน้าครอบครัว ต้องมีความยุติธรรมให้กับทุกคนในครอบครัวก่อน เพราะหากผู้นำครอบครัวมีความยุติธรรมแล้ว คนในครอบครัวก็ย่อมมีทัศนคติที่ดี และมีความเป็นกลางและพึงพอใจ และควรมีการปลุกฝังเรื่องการไม่เอาเปรียบ ไม่ชิงชัง ไม่แข่งขันกัน เรื่องของการไม่เห็นแก่ตัว ความซื่อสัตย์ และการให้รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว

2) โรงเรียน ในด้านของโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ผู้บริหาร ที่ไม่ควรจะเก็บเล็กเก็บน้อยหรือการไม่ยอมรับชั้น ไม่ทุจริตนั่นเอง และหลักสูตรการเรียนการสอน ควรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องของเป็นธรรม โดยเฉพาะเด็ก ควรมีการฝึกให้รู้จักในเรื่องของการบริจาค การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และครูก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เช่น ต้องแสดงความรักอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ควรเลือกที่รักมักที่ชัง และครูที่จะต้องสอนและทำตนเป็นตัวอย่างให้กับนักเรียนได้เห็น เช่น ถ้าชมก็ต้องชมเหมือนกัน การแสดงออกต้องมีความเท่าเทียมกัน และโรงเรียนเองควรจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น การให้ร่วมกิจกรรม การปรึกษาหารือ เป็นต้น

3) สถาบันทางศาสนา ควรนำเอาคำสอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความยุติธรรมมาสอนประชาชนอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญ คือ ผู้นำศาสนาต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่แบ่งพรรค แบ่งพวก ไม่เอาเด็กเอาน้อย, ไม่เอาเปรียบหรือคดโกง ผู้บริหารมัสยิด อันได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น ต้องมีการอบรมเรื่องความเป็นธรรม ความยุติธรรม หรือการปลุกฝังให้อยู่ในจิตใจของคนให้ได้

4) สถาบันการปกครอง (ผู้นำ) ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างและต้องวางตัวเป็นกลาง รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการปฏิบัติภายในชุมชน

5.2.1.1 ควรมีการพบปะพูดคุยอธิบายชี้แจง และรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ในหมู่ชาวมุสลิมด้วยกัน ควรจัดระบบการไกล่เกลี่ยให้ถ้อยกันและกัน เน้นค่านิยมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิต โดยเฉพาะการให้ผู้น้อยเข้าหาผู้ใหญ่และควรใช้เวลาในการทำความเข้าใจ เพื่อความเข้าใจและเพื่อความเห็นพ้องต้องกัน

5.2.1.2 ผู้นำต้องวางตัวเป็นกลางและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนในชุมชน

5.2.1.3 ทุกคนต้องไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง

5.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการวิจัย

5.2.2.1 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบทัศนะ เรื่องความเป็นธรรมในแต่ละพื้นที่ จะทำให้เห็นทัศนะต่อความเป็นธรรมที่หลากหลาย ภายใต้บริบทชุมชนที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในแต่ละพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

5.2.2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

5.2.2.3 ควรศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างหรือแนวทางในการสร้างความเป็นธรรม โดยศึกษาในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน อันจะทำให้เกิดแนวทางหรือวิธีการในการสร้างความเป็นธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน

5.2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.2.3.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ไปประยุกต์ใช้ต่อเพื่อวางแผนในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

5.2.3.2 ในการสร้างความเป็นธรรมหรือความเท่าเทียม ความเสมอภาค หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรรับฟังจากทัศนะของประชาชนเป็นหลัก

5.2.3.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรยึดระบบและระเบียบของทางราชการ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น

บรรณานุกรม

- ก่อพงษ์ โกมลรัตน์. 2546. ความเป็นธรรมในสังคมการเมืองไทย: กรณีศึกษาเฉพาะอำเภอเมือง
เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์. 2542. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: ตลาดคอมพิวเตอร์กราฟฟิคการพิมพ์.
- เกษดา ทองเทพไพโรจน์. 2553. การวิเคราะห์เปรียบเทียบโน้ตสนธิเรื่องความยุติธรรมของจอห์น
รอลส์กับพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัชด์ บุรุษพัฒน์. ไทยมุสลิม. 2519. กรุงเทพฯ: แพรววิทยา.
- ชัตติยา วรรณสุด และคณะ. 2547. รายงานการวิจัย คุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- คมกริช วัฒนเสถียร. 2544. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บัณฑิตไทย.
- เจนพล โชติโก. 2522. มิตความเป็นธรรมและนิเวศและนิเวศของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว
กรณีศึกษา: บ้านแม่กำปอง ตำบล ห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จรัส มะลุลี และคณะ. 2541. อิสลามความหมายและคำสอน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อิสลามิก อะเคมี.
- จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. 2540. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จุลกิจ รัตนมาศทิพย์. 2551. วาทกรรมว่าด้วยสังคม,กฎหมายและความยุติธรรมในประเทศไทย.
กรุงเทพฯ: หลอแอนด์ เล็ง พับลิชชิ่ง.
- เจนพล โชติโก. 2552. ความเป็นธรรมและนิเวศของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา
บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้วอำเภอแม่อนจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉัตรคนัยใจเพชร. 2546. โครงสร้างสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิม: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี.
ภาคนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชัยพงศ์ เครือจักร. มปป. กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อสุขภาวะทางสังคมเพื่อสุขภาพของคณะ
อนุชนคริสตจักรฟาร์มล้มพันชกิจ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยยศ กุฎี. 2527. อิสลามและสันติภาพ. กรุงเทพฯ: สมาคมนิสิตนักศึกษาไทยมุสลิม.
- ณรงค์ เชิงประชา. 2537. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ. 2553. ปฏิรูปประเทศไทยต้องปฏิรูปความสัมพันธ์เชิงอำนาจ.

ค้นวันที่ 8 กันยายน 2553 จาก <http://www.thaireform.in.th>

ธันวาคม ดอนวิเศษ. คุณภาพสังคมในทัศนะของชาวชุมชนกรณีศึกษาชุมชนเปี่ยมธรรม เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

นิเวศ อรุณเบิกฟ้า. 2554. สภาพสถานการณ์ทางด้านสิทธิและเสรีภาพของจังหวัดชายแดนใต้.

ค้นวันที่ 15 สิงหาคม 2554 จาก www.oknation.net

บาทเหม กอเม็ง. 2541. ความเป็นธรรมในกัมภีร์อัลกุรอานและอัลหดีษะกับทัศนะของจอห์น ล็อก.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บุญมา มุนทราวิรัตน์. 2550. ความเป็นธรรมทางสุขภาพในฐานะสิทธิมนุษยชนของชนกลุ่มน้อย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ประเวศ วะสี. 2553. ความเป็นธรรมเรื่องใหญ่ที่สุดของประเทศ. ค้นวันที่ 3 กันยายน 2553

จาก <http://www.thaipost.net/news/180309/1893>

ปรีชา ช่างขวัญยืน. 2534. เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมืองหน่วยที่ 1-5. นนทบุรี:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ปัญญา หยวนและ. 2529. อิสลาม: วิถีการดำเนินชีวิต. ปัตตานี: โครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ปาริชาติ สุขุม. 2529. การขัดเกลาทางสังคม. เอกสารประกอบการบรรยาย. คณะสังคมวิทยาและ

มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์. 2533. แนวคิดความยุติธรรม. วิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์.

พรพลอง มั่นดี. 2548. เพื่อความยุติธรรม: วิพากษ์เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมโดยอาศัยคุณค่า

ของคนและหลักกฎหมาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.

พิชญพงศ์ ทองสงเสริม. 2549. ลักษณะและกรเสริมสร้างคุณธรรมในวิถีชุมชน: กรณีศึกษาชุมชน

บ้านใหม่คุณธรรมอำเภอมัญจาคีรีจังหวัดขอนแก่น. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พิศสมัย วิบูลย์สวัสดิ์. 2529. จิตวิทยาสังคมร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: สยามศึกษาจำกัด.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. 2553. วิกฤตคิดเชิงบวก. ค้นวันที่ 5 ตุลาคม 2553 จาก

<http://www.thaipost.net>

มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกดิรัมย์. 2540. สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ศูนย์ทางเทคโนโลยี

ทางการศึกษาฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ยศ สันตสมบัติ. 2553. **เปลี่ยนโจทย์ประเทศไทย**. ค้นวันที่ 3 กันยายน 2553 จาก

<http://www.bangkokbiznews.com/>

ยูลัด คำวิเลิศ. 2546. **อิสลามกับความเป็นธรรมในสังคม กรณีศึกษา ความเคลื่อนไหวของชุมชนอิสลามบ้านครัว ในประเด็นการสร้างทางด่วน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับลงมติ พุทธศักราช 2550. 2550. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.

โรงเรียนอิสลามลำไทร. 2552. **ข้อมูลนักเรียนโรงเรียนอิสลามลำไทร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร**. (อัครสำเนา)

ศักดิ์ไทย สุทธิจิบรร. 2542. **จิตวิทยาสังคมทฤษฎีและปฏิบัติ**. สกสทศ: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏสกลนคร.

ศุภชัย บุญใจเพชร. 2547. **แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นธรรมตามหลักนิติรัฐ: กรณีศึกษาจากพระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบันช่วงปี 2493 จนถึงปัจจุบัน**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศูนย์สาธิตประชาธิปไตยและประชาสังคม. **ความเป็นธรรม**. ค้นวันที่ 3 กันยายน 2553

จาก <http://www.msociety.go.th/msodoc.php>.

สนิท สมัครการ. 2545. **มีเงินก็นับว่าน้องมีทองก็นับว่าพี่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สป. **ความสมานฉันท์ระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้**. ค้นวันที่ 31 สิงหาคม 2554 จาก www.bic.moe.go.th

สำนักงานเขตหนองจอก. 2553. **ข้อมูลประชากรและบริบทชุมชน หมู่ 5 แขวงโคกแฝก เขตหนองจอก**. กรุงเทพมหานคร. (อัครสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. **วิสัยทัศน์และทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11**. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2554 วันพฤหัสบดีที่ 7 กรกฎาคม 2554. ณ เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี.

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาสคนพิการและผู้สูงอายุ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์). **ความเสมอภาค**. ค้นวันที่ 3 กันยายน 2553 จาก <http://www.msociety.go.th>

- สุพจน์ แสงเงิน และคณะ. 2546. **กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรู้ดีต่อกว่า**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุพัตรา สุภาพ. 2531. **ปัญหาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2535. **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทางนำ.
- อัญชิสา ปงคำเพย. 2547. **การขัดเกลาทางสังคมกับพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของวัยรุ่นในสถาบันอุดมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อานันท์ ปัญญาชุน. 2553. **ความยุติธรรม..หัวใจลดความเหลื่อมล้ำ**. ค้นวันที่ 5 ตุลาคม 2553 จาก www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/analysis/20100921
- อานนท์ อากาภิรมย์. 2514. **แนวคำบรรยายและตัวอย่างคำถามสังคมวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: บำรุงกุลกิจ.
- Buros, Oscar Krisen. 1970. **Personality Tests and Reviews**. Highland Park, N.J. : Gryphon Press.
- Goldenson, Robert M. 1970. **The Encyclopedia of Human Behavior: Psychology, Psychiatry, and Mental Health**. Garden City, NY: Doubleday.
- Levinson, David and others. 1999. **Encyclopedia of Human Emotions**. New York: Macmillan Reference.
- Siba'i, Mustafa. 1984. **Some Glittering Aspect of the Islamic Civilization**. Beirut, Lebanon: The Holy Koran Publishing House.

ภาคผนวก

แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิมอิสลาม กรณีศึกษา : ชุมชนธรรมิคำ*

เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- เพศ	- อาชีพหลัก
- อายุ	- อาชีพเสริม
- สถานภาพสมรส	- รายได้ต่อเดือน
- การศึกษาขั้นสูงสุด	- ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชน
- จำนวนสมาชิกในครอบครัว	- ภูมิลำเนาเดิม

ตอนที่ 2 ข้อมูลการให้ความหมายและลักษณะของความเป็นธรรมในทัศนะของชุมชน

- ความหมายของความเป็นธรรม
- ลักษณะความเป็นธรรมของชุมชน

ตอนที่ 3 วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีของชุมชน

- วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวดั้งเดิม
- วิธีการเสริมสร้างความเป็นธรรมในครอบครัวสร้างใหม่

ตอนที่ 4 สถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นธรรม

- การเสริมสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นทั้งในชุมชนและสังคมควรเป็นหน้าที่ของสถาบันใด (เช่น ครอบครัว โรงเรียน สถาบันทางศาสนา)
- ครอบครัวควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรมอย่างไร
- โรงเรียนควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรมอย่างไร
- สถาบันทางศาสนาควรมีบทบาทในการเสริมสร้างความเป็นธรรมอย่างไร

ตอนที่ 5 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

- ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม
- แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

เป็นธรรม

- ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

ภาคผนวก ข

แบบประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal)

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นการศึกษาเรื่อง ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุขชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะสิ่งบ่งชี้ถึงความเป็นธรรม ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไข ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในวิถีชุมชน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะทำให้ทราบถึง ความหมาย ลักษณะสิ่งบ่งชี้ถึงความเป็นธรรม ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไข ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วยชุดคำถาม 5 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ความหมายและลักษณะของความเป็นธรรม

ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

ส่วนที่ 4 แนวทางการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็น

ธรรม

ส่วนที่ 5 สถาบันที่ควรมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรม

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

ว่าที่ร้อยตรี วุฒิชัย สายบุญจวง
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

แบบสอบถามชุดที่.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ.....ชาย.....หญิง
2. อายุ ..... ปี
3. ศาสนา.....
4. สถานภาพสมรส.....
5. จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน
6. ระดับการศึกษา.....
7. อาชีพ.....
8. รายได้ต่อเดือน.....บาท
9. ภูมิลำเนาเดิม.....
10. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....ปี
11. การเป็นสมาชิกกลุ่ม.....
12. ตำแหน่ง.....

ส่วนที่ 2 ความหมายและลักษณะของความเป็นธรรม

1. ในความคิดของท่าน ท่านคิดความเป็นธรรมหมายถึงอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าสิ่งบ่งชี้หรือลักษณะของความเป็นธรรมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

การที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นทั้งในชุมชน สังคม ตลอดจนในระดับประเทศ ท่านคิดว่าสิ่งที่จะเป็นปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญในการเสริมสร้าง คืออะไร

.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ 4 แนวทางการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเป็นธรรม
ท่านคิดว่าวิธีการแก้ไขปัญหาจากปัญหาที่ท่านกล่าวข้างต้นควรทำอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ 5 สถาบันที่ควรมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรม
ในการที่จะสร้างความเป็นธรรมท่านคิดว่าสถาบันใดบ้างควรเข้ามามีบทบาทหรือ
มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเป็นธรรม

.....
.....
.....
.....

ท่านคิดว่าบุคคลใดในชุมชนของท่านที่น่าจะเป็นผู้ที่รู้และมีส่วนเกี่ยวข้องกับความ
เป็นธรรมของชุมชนมากที่สุด(กรุณายกตัวอย่างบุคคลดังกล่าวมา 3 ท่าน)

- 1.....
- 2.....
- 3.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นามสกุล	ว่าที่ร้อยตรีวุฒิชัย สายบุญจวง
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม) เกียรตินิยมอันดับ 1 มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2550
ที่อยู่ปัจจุบัน	391 หมู่ 3 ต.นาเฉลียง อ.หนองไผ่ จ.เพชรบูรณ์ 67220